

III 1950
G. POPA-LISSEANU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.

Nr.

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

VOLUMELE XIII—XIV

GOȚII IN DACIA

AMMIAN MARCELLIN—JORDANES

TEXT, TRADUCERE ȘI COMENTARIU

1 9 3 9

«BUCOVINA» I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

~~III, 1950, VII-VIII~~

G. POPA-LISSEANU

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

11/11/50
nr. 16/60

FONTES
HISTORIAE DACO-ROMANORUM

FASCICULUS XIII

AMMIANI MARCELLINI,
[BELLUM GOTHICUM]

EDIDIT

G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «BUCOVINA», I. E. TOROUTIU
1 9 3 9

IZVOARELE
ISTORIEI ROMÂNILOR

VOLUMUL XIII

AMMIAN MARCELLIN
[RĂZBOIUL CU GOȚII]

TEXT, TRADUCERE ȘI COMENTARII DE

G. POPA-LISSEANU

M 68458
692B

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «BUCOVINA», I. E. TOROUTIU

1 9 3 9

~~31976/67~~

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 21511

886/05

B.C.U. Bucuresti

C20056151

PREFAȚĂ

Amico dilecto

Georgio Cioriceanu

Rerum historicarum amantissimo

d. d. d.

PREFAȚA

Cu volumul al XIV-lea se încheie colecția noastră de «Izvoare ale Istoriei Românilor». Avem satisfacția, o mărturisim cu mulțumire, de a fi izbutit, cu enorme sacrificii, mai ales de timp și de muncă, și împotriva tuturor adversităților descurajătoare, să dăm la lumină principalele izvoare ale istoriei noastre naționale.

O lucrare atât de vastă, ca cea întreprinsă de noi, nu poate, evident, să fie așa de ușor terminată; ea nu poate să fie opera unui singur om, ci, mai de grabă, opera unei întregi generații de istorici. Ne mângăiem însă că ceea ce, la început, nici măcar nu îndrăzneam să nădăjduim, astăzi se vede înfiripat, rămânând ca alții, în urma noastră, să continue lucrarea și să o desăvârșească.

Noi însă, dacă ne vor mai ajuta puterile — Horatius râde cu mult humor de cei ce caută să-și clădească palate în preajma apusului vieții lor:

*Tu secanda marmora
locas sub ipsum funus et sepulcri
Immemor struis domos¹⁾ —*

și dacă vom mai avea, ca și în trecut, sprijinul material necesar, nu vom continua să publicăm aceste izvoare în cadrul tras până aci, adecă de a publica operele autorilor în întregimea lor, ci pe viitor ne vom mulțumi să publicăm numai pasajile privitoare la istoria Românilor²⁾.

1) Horatius, Od. II, 18.

2) O mică parte din acestea le-am publicat mai de mult în manualele noastre de limba latină, de oarece am avut totdeauna convingerea că pentru

Am dori, în special, să publicăm într'un volum tot ce au scris autorii clasici, Ovidius, Horatius etc. despre țara noastră și despre popoarele cari au trăit în țara noastră¹⁾. Apoi, în alt volum, sau în alte două volume, să tipărim izvoarele bizantine, căci din acestea, până acum, n'am publicat decât «Ambasadele» lui Priscus, ca având o mai mare importanță pentru istoria noastră medievală. Un Procopius, Theophanes, Theophilactus, Zonaras, Zosimus, Nicetas Choniates, Porphyrogenitus, Anna Comnena, Cedrenus etc. vor forma cuprinsul unuia sau unor volume viitoare.

Lucrarea noastră de căpetenie nu stă, o repetăm, în «Introducerile» pe cari le-am găsit necesare să le publicăm la începutul volumelor noastre spre a scoate în evidență părțile mai importante ce se desprind din cuprinsul textelor, ci ea constă, în primul rând, în publicarea chiar a acestor texte pe cari le punem la îndemâna marelui public, ele fiind de obicei rare, și, în al doilea rând, în traducerea acestor texte, ca o ușurare pentru cetitor.

Iar dacă, pe ici pe colea, vom fi izbutit să arătăm puncte noi, nesemnalate de alții înaintea noastră, sau dacă le vom fi dat o nouă interpretare, deosebită de aceea care va fi fost dată de alții, pentru aceasta nimenea n'ar trebui să și-o ia asupra-șt, ca și când am fi călcat într'o grădină străină.

Căci adevărul, chiar dacă nu ni-ar fi pe plac, trebuie spus întotdeauna fără înconiur, fiindcă el, fără de voia noastră, iese la iveală și cu cât va fi fost mai curând spus, cu atâta și serviciul ce va fi adus istoricului va fi fost mai mare.

Și serviciul pe care noi l-am adus, publicând aceste texte sau relevând anumite idei ce se desprind din ele, avem convingerea că este real, fiindcă, în afară de rare

învățământul nostru național autorii postclasici cari se ocupă cu împrejurările din țara noastră au pentru noi aproape aceeași însemnătate pe care o au pentru țările din Occident un Caesar sau un Tacit.

1) Corespondența lui Plinius cu împăratul Traian, creatorul romanității din Dacia, ar putea fi socotită și ea ca făcând parte din izvoarele istoriei noastre primitive.

excepții, istoricii noștri și profesorii de istorie au folosit izvoarele istorice numai din mâna a doua și numai din interpretarea ce au dat-o faptelor cercetătorii străini, iar nu mergând ei înșiși la izvoare. Și se știe doar că apa este limpede numai la izvor și că ea se turbură de obicei când este scoasă și uneori ia gustul vasului în care se pune, mai ales dacă se întâmplă ca acest vas să nu fie destul de curat.

Căci, ca să vorbim pe șleau, câți dintre istoricii noștri ar putea să spună că au citit în original pe un Anonymus sau pe un Rogerius, pe un Nestor sau pe un Priscus, pe un Vopiscus sau pe un Jordanes? Ei s'ar putea număra pe degetele dela o singură mână. Și, cu toate acestea, ce lectură minunată și plină de învățăminte nu găsim la un Ammian Marcellin ori în Cronica pictată dela Viena, lectură instructivă și recreativă nu numai pentru un istoric, dar chiar și pentru un simplu cetitor!

G. POPA-LISSEANU

INTRODUCERE

Vieața sa. Ammian Marcellin s'a născut dintr'o familie grecească, la Antiochia, pe la anul 330 d. Chr. ¹⁾. Informațiunile ce avem asupra vieții sale le scoatem din opera ce ne-a lăsat. El ne spune că mai tot timpul a fost soldat în armata romană, trăind mai întâi în suita generalului Ursicinus, care era magister equitum pentru Orient, apoi făcând parte din corpul de elită al Impăratului Iulian, și și-a câștigat în luptele cu dușmanii Romei merite de războiu la Rin, la Dunăre și în Persia.

La anul 353 pleacă, fiind adiutant al lui Ursicinus, în Colonia și în Galia, unde generalul roman avea să reprime revolta lui Silvanus, iar la 357 însoțind pe Ursicinus îl găsim la Sirmium și de aci este trimis în Orient și anume în Mesopotamia, împotriva Perșilor. La anul 359 Ammian a fost trimis împreună cu un centurion, la satrapul din Corduena, ca observator și pe când se întorcea la Ursicinus cu informațiunile sale, a fost atacat de dușmani și a fost silit să se despartă de comandantul său și să se refugieze în cetatea Amida, din Armenia Majoră. Aci a luat parte la apărarea cetății, luptând vitejește, iar, după ce a căzut cetatea, s'a refugiat la Mitilene, de unde s'a întors apoi în Antiochia, în patria sa. În tot acest timp, Ammian a contribuit la succesele generalului său Ursicinus.

După ce Ursicinus a ieșit din arena politică, Ammian

1) Fiind *ingenuus* înseamnă că era dintr'o familie nobilă. Opera sa, intitulată *Res gestae* se termină cu următoarele vorbe: *haec ut miles quondam et Graecus... explicavi.*

Marcellin pare să se fi retras și el în viața privată. Dar, în curând, în anul 363, îl vedem între «protectores domestici» ai împăratului Iulian, adică în corpul de gardă imperială, în războiul acestuia împotriva Persilor. Din faptul chiar că Ammian făcea parte dintre protectores domestici, rezultă că el era din clasa nobililor, căci în domesticatus nu puteau să intre decât fiii de comandanți, fiii comiților și ai magistraților militari. În acest domesticatus au fost între alții, coleg cu Ammian, Jovian, viitorul împărat, și Gaudentius, tatăl lui Aetius, ajuns mai târziu magister equitum. Unii dintre domestici protectores ajungeau în comitatu pentru paza împăratului, iar alții erau trimiși, cum a fost mai înainte Ammian, cu magister militum în diferitele provincii ale imperiului. Ammian Marcellin a avut ambele roluri, fiind și în suita generalului și în suita împăratului.

În anul 371 Ammian se găsea în Antiochia, unde a asistat la un faimos proces de trădare și unde a rămas până în timpul catastrofei lui Valens din 378 când, după cum ne spune, a auzit strigându-se: «Vivus ardeat Valens». În acest răstimp însă a făcut călătoriile în Egipt, în Grecia și în Tracia. Aci, în Tracia, a vizitat locul dezastrului lui Valens, căci ne spune: ut indicat nunc usque albentes ossibus campi¹⁾.

Ultimii ani ai vieții sale Ammian și i-a petrecut la Roma, unde a fost chemat, poate de împăratul Gratian, și unde s'a dedicat cu totul artelor și literilor, aflându-se în prietenia celor mai de seamă personalități romane.

Aci și-a compus opera sa din care a făcut lecturi publice ce au fost mult gustate și aplaudate. Asupra vieții sale dela Roma nu se știe precis, decât doar că a fost nemulțumit, și că a criticat moravurile și obiceiurile societății romane. Și, deși se susține că ar fi fost senator, totuși, din faptul că nu s'a bucurat de clarissumat, se deduce că n'a avut nici odată la Roma această demnitate. De altfel, în timpul foametei din 383 Ammian Marcellin a fost con-

2) Amm. Marcell. Res gest. XXXI, 7.

siderat ca străin și a fost atins ca atare de rigorile luate împotriva străinilor.

Nu se știe când a murit; probabil în preajma anului 400.

Opera sa. Informațiunile destul de precise ce avem asupra vieții lui Ammian ne arată că autorul se găsea în situație să cunoască exact evenimentele istorice ce descrie și la cari a luat parte în persoană. Căci, războiul cu Goții, descris cu amănunte de autorul nostru și care face obiectul acestui volum, s'a petrecut în timpul vieții lui Ammian Marcellin.

Voind să continue opera lui Tacit, Ammian a reluat firul istoriei dela moartea lui Domițian (96) și în «*Res Gestae*» ale sale a descris istoria imperiului până la anul 378, moartea lui Valens, în 31 de cărți, dintre cari primele 13 s'au pierdut. Ni s'a păstrat numai partea a doua a operei sale, cuprinzând anii 353—378, adică evenimentele petrecute sub împărații Constantiu, Julian, Jovian, Valentinian II și Valens. Și, întru cât în cele 18 cărți ce ne-au rămas se descriu întâmplările istorice din 25 ani, urmează ca în cele 13 cărți dispărute să se fi tratat numai în mod sumar cele petrecute în timp de 257 de ani, sub împărații precedenți. Și, în vreme ce în fiecare din cărțile ramase se tratează evenimentele petrecute cam într'un an și jumătate, în cele pierdute urmează să se fi tratat, în fiecare carte, evenimentele petrecute în timp de 20 de ani. În același timp, fiindcă Ammian caută să continue pe Tacit, titlul scrierii sale pare să fi fost, «*Rerum Gestarum a fine Corneli Taciti libri*»³⁾.

În compunerea acestei istorii, cea mai importantă din întreaga literatură latină, după cea a lui Tacit, autorul a suferit două influențe: cea a predecesorului și modelului său, Tacit, și cea a contemporanilor săi: analiști și biografi. Căci, pe deoparte, Ammian voește să scrie o istorie a imperiului roman, iar, pe de altă parte, să compue biografiile împăraților, după schema ce predomina pe acele vre-

3) Opera lui Ammian este urmată de obicei de opera lui Anonymus Valesius.

muri. În primul înțeles găsim în opera lui Ammian expunerea evenimentelor și soarta provinciilor în urma invaziilor barbare, iar, în al doilea înțeles, avem caracterizările împăraților: origine, familie, virtuți, defecte etc.

Izvoarele lui Ammian. Ele se reduc la cele cetite și cele văzute — *lecta et visa*. În partea întâia a operei sale ce ni s'a păstrat, precum și în cele treisprezece cărți pierdute, Ammian își tratează materia în mod cronologic și după izvoarele sale scrise. Dela cartea XXVI începând însă, și până la sfârșit, Ammian nu mai are nevoie de izvoare scrise, lucrurile cunoscându-le personal.

Ammian, deși foarte rar citează izvoarele sale de inspirație — voind prin aceasta să arate că el totdeauna este bine informat — se folosește de cei mai mulți autori clasici și de contemporanii săi. Dar, întrucât el în cărțile în cari ne vorbește despre războiul cu Goții, — războiul cu care ne ocupăm în acest volum al nostru, — Ammian Marcellin face apel mai ales la cunoștințele sale personale și foarte puțin la izvoare scrise, le vom lăsa pe acestea la o parte, trimițând pe cetitorul ce ar dori să cunoască mai deaproape și izvoarele scrise ale lui Ammian, la studiul lui Seeck ⁴⁾.

Limba și stilul lui Ammian. Fiind grec din naștere și învățând limba latină în Antiochia, Ammian nu cunoaște bine limba latină și nici nu are simțul acestei limbi; în același timp, istoria sa este plină de elenisme. Dorind să apară ca mare scriitor, el se străduiește pe căi nenaturale, recurgând la expresii căutate în autorii vechi, în Plaut, Terentiu, Vergiliu, Cicero etc., să ne dea în stilul său o exprimare aleasă, dar care ne prezintă toate caracterele stilului epocii sale: inversiuni silite, flori retorice, fraze de efect. El are o limbă încurcată și nu totdeauna corectă. Întrebuințează în stilul său comparativul în loc de pozitiv, quod în loc de ac., cu inf. și o consecutio temporum neregulată. De aceea, Ammian este și greu de cetit, «eine Qual der Leser», cum se exprimă un critic literar.

4) Seeck, în Pauly-Wissowa, *Real-Encyc.*, sub voce.

Concepția sa istorică. Ammian este nepărtinitor, nu denaturează adevărul și se ține departe de ceea ce el numește *silentium et mendacium*⁵⁾, cu alte vorbe, el nu trece cu vederea evenimentele din considerațiuni pentru persoane și nici nu inventează lucruri ce n'ar fi existat în realitate; este cam ceea ce, sub o altă formă mai lapidară, spune Tacit: «sine ira et studio».

De un simț moral foarte dezvoltat, de o suficiență pătrundere a evenimentelor, Ammian are o judecată sănătoasă, bazată pe informațiuni personale, câștigate în lungile sale călătorii. Scrisul său îl animează din când în când prin episoade și cunoștințe geografice și de științe naturale. Nu abuzează de discursuri ca ceilalți contemporani ai săi.

Luptele religioase ce s'au deslănțuit în timpul vieții sale pe Ammian nu-l ating, iar relațiile sale personale nu-l abat dela credința sa. Și, deși trăiește în societatea împăratului Julian Apostatul, el rămâne imparțial față de creștini și indiferent față de dogme. Ca toți învățații din acele vremuri, Ammian era și el un filosof, în sensul în care se înțelegea filosofia în acel timp și, deși era politeist, el are vorbe bune pentru creștini și admirație pentru martiri.

Ammian este însă un superstițios, care, deși cunoștea cauzele evenimentelor, le considera ca prevestiri împlinite. El credea că lumea este condusă de puteri supranaturale, de un «numen caeleste», el credea în fatum, în fortuna, în auspicii și în augurii.

Textul lui Ammian se bazează pe manuscrisul unui învățat din sec. X-lea, Hersfelder. O copie s'a făcut pentru biblioteca mănăstirii dela Fulda; ea a trecut în urmă în Italia și se află acum în Vatican. Există astăzi mai multe codice ale lui Ammian. Noi am luat de bază textul critic al lui Ch. Upson Clark⁶⁾.

Valoarea operii lui Ammian, cu defectele și calitățile ei, nimeni n'a caracterizat-o așa de bine ca marele istoric german Mommsen: «Nichts destoweniger bleibt uns Ammianus auf seinem eigentlichen Gebiet was er uns war, ein

5) Amm. Marcell. *Res gestae*, XXXI, 16: Opus veritatem professum nunquam sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio.

6) Carolus Upson Clark. *Ammiani Marcellini, Rerum gestarum libri qui supersunt*, 1915.

ehrenhafter frei und hoch denkender Mann und ein scharfer und dennoch liebevoller Kündiger des menschlichen Herzens, besser geeignet höfische Nichtswürdigkeit zu durchschauen, aber mit allen seinen nicht geringen Unzulänglichkeiten und Fehlern dennoch weitaus der beste Geschichtschreiber einer ebenso tief versunkenen wie höchst bedeutsamen Epoche der Weltgeschichte⁷⁾.

Ammian Marcellin ca izvor al istoriei Românilor.
N'avem pretenția ca în aceste mici studii introductive la Izvoarele Istoriei Românilor să resolvăm noi înși-ne problemele cele mari ale istoriei noastre naționale; avem însă datoria, după cum am mai spus-o și altă dată, să semnalăm pasagiile cari pun aceste probleme și să ne dăm câteodată și noi părerea.

Iată în rezumat ceea ce ne spune Ammian Marcellin despre popoarele de la Nordul Dunării și cum, o întreagă serie de chestiuni privind istoria Românilor, se desprinde din arătările și în legătură cu arătările acestui scriitor.

În cartea a XXVII ni se spune că generalul roman Procopius care pretindea că se trage din sângele împăratesc al lui Constantin cel Mare, pornește în anul 363 cu războiu împotriva împăratului Valens, cu ajutorul lui Athanaric, regele Visigoților, din tribul Tervingilor, aliat mai înainte cu Romanii. După ce însă răscoala a fost înăbușită, Valens cere socoteală lui Athanaric pentru trădarea lui și scuzele ce i s'au adus, negăsindu-le justificate, pleacă în fruntea unei armate puternice să pedepsească pe Goți. Expediția a ținut trei ani.

În primăvara anului întâi (367) — ne spune Ammian Marcellin — Valens vine la Dunăre, în regiunea de astăzi a Turtucaei — Transmarisca, — din fața gurii Argeșului. De aci trece la Daphne peste Dunăre, unde împăratul Constantin refăcuse vechia cetate, ca un cap de pod, la Nordul marelui fluviu.

Goții îngrozii se retrag spre munții Serrilor, înalți și și prăpăstioși, în cari nu puteau pătrunde de cât cei ce îi cunoșteau — ad montes Serrorum arduos et inaccessos

7) Mommsen, *Hermes*, XVI, pag. 635.

nisi perquam gnaris —. Împăratul, neputându-i urmări aci, și-a trimis cavaleria cu cete de jefuitori — cum praedatoriis globis — ca să prădeze tot ce ar găsi în calea lor. Cu acest rezultat se sfârși campania de războiu din primul an și împăratul se întoarse acasă.

În anul următor (368) campania n'a fost mai fericită în rezultate, căci după ce împăratul a ajuns la Dunăre, în apropiere de satul Carpilor — prope vicum Carporum — a fost silit să rămână pe loc, în tabără, din pricina revărsării apelor Dunării și, în urmă, s'a întors în tabăra de iarnă dela Marcianopolis — Devnia de astăzi, din Bulgaria.

În al treilea an — ne spune mai departe Ammian — împăratul a plecat pe alt drum, mai spre Nord — și vom vedea mai târziu de ce — și ajunge la Noviodunum — Isaccea de astăzi — și de aci trece peste Dunăre, pe un pod de corăbii, în teritoriul barbarilor — în Barbaricum — și după ce a rămas câțva timp în Basarabia, a pus pe fugă pe Athanaric, șeful Tervingilor, — numit iudex potentissimus — și apoi s'a întors la Marcianopolis, în lagărul său de iarnă.

După expediția aceasta de trei ani (367—369) a împăratului Valens, fără rezultate apreciable, Goții, fiindcă sufereau lipsuri din pricina întreruperii oricărui comerț și fiindcă se găseau într'o neconținută teamă de împărat care se afla cantonat în apropierea lor, au trimis de mai multe ori delegați la Romani cari să ceară pace. Împăratul, după ce a cumpănit bine lucrurile, a primit să facă pace și un tratat a fost încheiat între Goți și Romani, în mijlocul Dunării, deoarece Athanaric nu voia să vină în teritoriul roman, sub pretextul că s'ar fi legat cândva cu jurământ în fața tatălui său, că nu va pune nici odată piciorul pe pământul Romanilor. Condițiunile păcii însă nu le cunoaștem.

Iar în cartea XXXI Ammian Marcellin ne spune că, în urmă cu câțiva ani, (a. 375) se vestește cu groază despre sosirea Hunilor, cari, unindu-se cu Alanii și cu o parte din tribul Greutungilor, al Ostrogoților supuși de Huni, atacă pe neașteptate pe Athanaric, regele Tervingilor din grupul Visigoților și-l pun pe fugă, silindu-l să se refugieze în munți — coegerunt ad effugia properare

montium praeruptorum. — Iar întăriturile ce acesta caută să facă în toată graba dela Siret și până la Dunăre, cuprinzând și țara tribului Taifalilor — a superciliis Gerasi fumini ad usque Danubium Taifalorum terras praestringens — sunt fără de nici un folos, față de repeziciunea cu care lucrau Hunii.

Presiunea Hunilor devenind din ce în ce mai mare — continuă mai departe Ammian Marcellin — șefii Visigoților, Alavivus și Fritigern, cer voie dela Romani să se stabilească cu popoarele lor în imperiul roman, dela Sudul Dunării; Athanaric însă, neîndrăznind să ceară și el aceeași permisiune, fiindcă împăratul Valens trebuia să-i păstreze supărare pentru refuzul de a nu călca pe teritoriul roman, s'a retras cu toți ai săi în munții de nepătruns și anume în Caucaland, gonind de aci pe Sarmați — *quam simultatem veritus, ut adhuc durantem ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.*

Din informațiile ce ni le procură istoricul Ammian Marcellin se desprind câteva probleme de foarte mare importanță, privind istoria primitivă a Românilor. Le vom examina pe rând cronologicște, cum s'au produs ele.

Athanaric, în prima campanie de războiu a lui Valens, s'a retras în munții Serrilor — *montes Serrorum* — unde împăratul nu i-a mai urmărit. În realitate însă, după cum a observat-o și C. Diculescu, această retragere a Goților era simulată, ei înșiși lăsând să se răspândească această veste eronată spre a păcăli pe Romani⁸⁾, în realitate ei s'au retras în Moldova. Dovadă despre aceasta sunt înseși campaniile din anii următori, cari nu s'au mai făcut pe la Oltenița, ci mai pe la Nord. În special expediția din anul al treilea s'a făcut pe la Noviodunum-Isaccea, de unde împăratul a trecut peste Dunăre în Basarabia de astăzi. Aci, dând piept cu Athanaric, l-a pus pe fugă.

Cine sunt acești Serri? Geograful Pomponius Mela ne spune că între popoarele ce locuiau în regiunea Caucasului, pe țărmul Pontului Euxin erau și Serri⁹⁾, iar Ph-

8) C. Diculescu, *Die Wandalen und die Goten*, pag. 34.

9) Mela, *De situ Orbis*, I. 19, 14. Edițiile mai noi nu mai cu această indicațiune.

nius, în Istoria sa Naturală ¹⁰⁾), ne enumeră printre națiunile de pe versantul nordic al Caucasului și pe Serri. Ei sunt Sarmați de rasă iraniană. Sarmații apar în istorie încă din sec. V în. de Chr. și vin în Dacia prin sec. I în. Chr. unde îi întâlnim sub numele de Iazygi, ocupând pusta Ungariei, și sub numele de Roxolani, între Prut și Nistru, și vor fi fost poate și în câmpia Munteniei. Sarmații iau parte alături de Decebal în luptele acestuia împotriva lui Traian și după înfrângerea Dacilor au rămas în locuințele lor, iar după retragerea legiunilor îi găsim între Prut și Nistru și în câmpia Ungariei ¹¹⁾). Sarmații-Serri din Caucazia, dela marea de Azov, după informațiile din Zosimus, au venit la Dunăre la anul 322 și, trecând peste acest fluviu, au început să jefuiască țara. Împăratul Constantin pleacă însuși în contra lor, îi birue și silește pe regele lor Rausimod să se refugieze peste Dunăre cu o parte din armată. Noua încercare a Sarmaților de a ataca pe Romani a fost repede oprită de împărat care trece Dunărea și îi învinge pe «o colină plină de păduri», omorând între alți mulți, chiar și pe regele lor Rausimod ¹²⁾).

Pe la anul 367, în timpul primei expedițiuni a lui Valens împotriva Tervingilor, tribul Sarmaților Serri pare a fi locuit în regiunea Carpaților, în regiunea munților Serrilor, — montes Serrorum — numiți și Caucasus, după cum vom vedea mai târziu.

Vicus Carporum. În campania războinică din anul al doilea, împăratul Valens a fost silit să stea pe malurile Dunării, din cauza revărsării apelor acestui fluviu. El a rămas în apropiere de Vicus Carporum.

Unde va fi fost acest vicus nu se poate preciza.

Carpii — numiți de autorii vechi și Carpidae, Carpiani, Carpodaci și chiar Callipidae — sunt o populațiune tracă numeroasă din Dacia Traiană, nesupusă de Romani. Ei par a fi unul și același popor cu Dacii liberi și au o-

10) Plinius, *Hist. Nat.* VI, 5, 2.

11) C. C. Giurescu, *Ist. Rom.*, I, pag. 180.

12) Zosimus, II, 21, în *Corp. scrip. hist. Byz.*, ed Bonn cf. și N. Bănescu, *Bizanțul și Romanitatea în An. Ac. Rom.*, LXXII, pag. 16.

cupat odinicară, la marginea nordică a provinciei Dacia, un teritoriu foarte extins.

După aparițiunea Goșilor, pentru întâiaș dată la începutul veacului al treilea, sub domnia împăratului Caracala, Carpii au atacat, fie singuri fie în unire cu Goșii, în mai multe rânduri, imperiul roman și înfrângerea lor a procurat mai multor împărați titlul de Carpicus.

Cel mai puternic atac al lor a fost cel din 251, când, în unire cu Goșii, de sub conducerea lui Cniva, au lovit oștirile împăratului Decius care a pierit în lupta dela Abritus, azi Abtat-Calessi, din Dobrogea. În urma acestei bătălii, urmașul lui Decius, Trebonianus Gallus, a fost silit să le plătească o soldă anuală.

Subt împărații Valerian și Galien, atacurile Carpilor se reînnoiesc și n'au putut fi aduși la tăcere de cât subt Claudius al II, de către Aurelian care a întreprins o expediție în contra lor la Nordul Dunării. Victoria asupra Carpilor i-a câștigat lui Aurelian titlul de Carpicus, sau Carpisculus, cu o altă însemnare, cum în glumă îi plăcea să se numească singur.

La anul 368, subt domnia împăratului Valens, întâlnim pe Carpi, după cum am văzut mai sus, la dreapta Dunării, probabil în regiunea Durostorului, sau și mai la Nord, iar câțiva ani în urmă, subt Dioclețian și Gallerius, Carpii, fiind din nou bătuți de legiunile romane, sunt trecuți la anul 381 peste Dunăre ¹³). Totuș Carpii au mai rămas și la Nordul Dunărei, unde îi întâlnim subt împăratul Theodosiu, subt numirea de Carpodaci ¹⁴).

Nu putem ști sigur, dacă acest vicus Carporum a fost la Sudul sau la Nordul Dunării. Căci, prin faptul că Ammian se înșală cu privire la situația cetății Daphne, pe care o socotește pe malul drept al Dunării, deși noi știm precis că cetatea aceasta era pe malul stâng, în vatra satului de

13) Iordanes, *Romana* 299: Carporum gens tunc devicta et in Romanum solum tranlata, cf. și Aurelius Victor, *Caesares* 39, 43: Carporum natio translata omnis in nostrum solum.

14) Zosimus, *op. cit.* IV, 33 ne spune că uniți cu Scyrii și cu Hunii, Carpodacii atacând pe Romani, au fost bătuți de Theodosiu și gonțiți peste Istru în locuințele lor.

astăzi Spanțov¹⁵), s'ar putea ca autorul să se fi înșelat și în privința situației acestui vicus Carporum și ca el să fie fost în realitate la Nordul Dunării.

După numele acestor Carpi credem noi, împreună cu alți mulți, că s'au numit și munții Carpați.

Numele «Carpaților» s'a explicat în diferite chipuri. După unii, am avea în el un vechiu apelativ modificat de fonetica Grecilor, după analogia numelui insulei Karpantos; după alții ar fi un apelativ slav «chrebet»; după alții, apoi, ar fi un cuvânt de origine germană «Harbotha»; în sfârșit unii cred că ar proveni din albanezul «Karpete»¹⁶).

A superciliis Gerasi fluminis. Cu prilejul sosirii Hunilor, Ammian Marcellin ne spune că Visigoții au căutat să se lăpere. Regele lor Athanaric pune să se facă de zor întărituri «a superciliis Gerasi fluminis ad usque Danubium Taifalorum terras praestringens».

Pasagiul acesta a fost de obicei greșit interpretat de istorici.

S'a crezut anume că «a superciliis Gerasi» ar putea să însemneze dela izvoarele Gerasului, adică ale Siretului — unii au crezut că ale Prutului — și s'a căutat să se arate că aceste întărituri s'ar fi făcut din Bucovina și până la Dunăre. Alții, plecând tot dela înțelesul greșit dat cuvântului supercilium, au identificat pe acest Gerasus cu afluentul Siretului, cu râul Putna.

Supercilium însă, pe lângă înțelesul său primitiv, mai însemnează și margine, mal sau țăr. In acest sens îl găsim de mai multe ori în Ammian. Deci, a superciliis Gerasi însemnează dela malurile Siretului și întăriturile făcute de Athanaric ar corespunde cu fortificațiunile noastre dela Barboși — Galați.

Caucaland, — Caucasus, — Caucoenses. Athanaric, regele Visigoților, neputând rezista Hunilor și neavând nici posibilitatea de a trece în imperiul roman, cum au tre-

15) Cf. G. Popa-Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*, pag. 65.

16) Vezi N. Drăgan, *România în veacurile IX—XIV*, pag. 624.

cut ceilalți doi șefi ai Visigoților, Fritigern și Alavivus, s'a retras în Cauceland, într'un loc de refugiu, gonind de aci pe Sarmatai, — ad Caucelandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium cum suis declinavit, Sarmatis inde extrusis.

Numirea de Cauceland, sub forma sa adjectivală de Caucelandensis, o întâlnim numai la Amnian Marcellin. Cuvântul este format, după cum se poate ușor vedea din radicalul Cauca¹⁷⁾ și apelativul german Land. Subt forma simplă, Cauca o găsim și în toponima din Spania. Istoricul Zosimus ne spune că la Cauca din Spania s'a născut împăratul Theodosie.

Unde este Caucelandul? În dibuirea după identificarea acestei localități, s'au făcut diferite ipoteze. Unii istorici au identificat Caucelandul cu Ardealul, în întregime sa, alții numai cu regiunea Târnavelor, iar alții numai cu regiunea secuizată dela izvoarele Oltului. Cei mai mulți au identificat Caucelandul cu regiunea Buzăului; iar alții în sfârșit, acum în urmă, cu ținutul Coziei.

Intrucât, pe acele vremuri, în Ardeal locuiau Gepizii, iar nu Sarmatai, și întrucât se pare că prin Caucelandensis locus s'ar fi desemnat un loc restrâns¹⁸⁾, iar nu o țară întreagă, suntem înclinați să credem că prin Cauceland Amnian Marcellin nu s'a putut gândi la Ardealul de astăzi.

În ce privește regiunea Târnavelor sau la Oltului superior, identificarea Caucelandului ar fi posibilă, deși noi nu admitem nici această ipoteză.

De obicei, se face apropiere între Cauca și Kükülö, numele maghiar, și Kokel, numele german, al Târnavelor. Românii au împrumutat dela Slavi acest nume de Târnavă¹⁹⁾, care este format din radicalul slav «trn», spin sau ghimpe și sufixul locativ «ova» — afară numai dacă nu va fi existat vorba și în graiul Dacilor, întrucât sufixa «ova»

17) Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, pag. 17, socotește Cauca o vorbă de origină dacă.

18) Zezi I. Conea, *Cercetări geografice în Istoria Românilor*, pag. 20.

19) G. Popa-Lisseanu, *Date privitoare la maghiarizarea Românilor*, pg. 70.

o întâlnim și în vorbe de origine dacă sau celtică, ca bunăoară «Berzova»²⁰⁾.

Ungurii, dând peste o populație românească, la venirea lor în Ardeal, au tradus cuvântul de Târnavă prin Kükülö, apa spinilor, iar Sașii, la rândul lor, au împrumutat numirea dela Unguri²¹⁾. Unii istorici cred că Kükülö, kökény, spin, ar putea deriva din Kukul, vorbă de origine cumână, având aceeași însemnare de spin sau ghimpe.

Intr'o lucrare mai recentă. d. I. Conea, după ce identifică muntele Caucas cu muntele Coziei și după ce caută să stabilească cum că numirea de Goți ne-ar fi dat numirea de «hoți», în limba noastră, — lotrul este în aceeași regiune și cu aceeași însemnare, — crede că această Cauca ar putea să fie aceeași cu țara Loviștei, adică țara vânatului de capre, cozia în limbile slave însemnând «capră», după cum Vâlcea ar fi țara bogată în vânat de lupi.

Nu credem ca regele Athanaric, după înfrângerea sa de la Siret, să fi plecat tocmai în țara Loviștei spre a se așeza acolo, în urma izgonirii Sarmaților.

Chestiunea identificării Caucaului²²⁾ nu se poate separa de soluționarea altor două chestiuni, cea a muntelui Caucasus și cea a populației Caucoensilor și credem că tocmai deslegarea acestor ultime două chestiuni au pus pe o cale greșită pe cercetătorii problemei Caucaului.

O inscripție votivă din Colonia Agrippinensis (Köln) ne vorbește despre un legionar roman care ia parte în expediția lui Traian împotriva Dacilor. Inscripția are cuprinsul următor: Matronis Aufanib(us) C. Iul(ius) Mansuetus, m(iles) l(egionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis)

20) Păreră d-lui Iorga, *Ist. Rom.* I, 2, pag. 107, că încă din timpul lui Decebal s'ar fi vorbit în Dacia și limba slavă, căci «altfel nu ne-am putea explica pe teritoriul acestei țări vechile numiri slave cari nu au, ca cele de mai târziu, un sens în limba noastră», ni se pare inadmisibilă. Noi credem că nefiind studiate în de ajuns elementele trace din toponimia românească, s'au lăsat prea multe explicări pe seama limbilor slave.

21) G. Kisch, în *Archiv des Vereïns für siebenb. Landeskunde* 45, pag. 183, crede că Kükülö ar proveni dintr'un vechiu cuvânt ung. kukul, spin și jó, apă, fără să recunoască în el o traducere a «Târnavei».

22) G. Kisch, *op. cit.* pag. 60, crede că acest Caucaul ar proveni din got, hauha, hoch și land, Land și ar însemna Hochland.

v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) fu(i)t?) ad Alutum flumen secus mont(em) Caucasi. Adecă soldatul C. Julius Mansuetus din legiunea I Minervia consacră, — mai târziu, — matroanelor Aufane, — niște divintăți casnice ale apelor, — o inscripție în amintirea trecerii sale pe lângă fluviul Alutus (Aluta), de lângă muntele Caucas.

Vorba Caucasus, a cărei etimologie nu e sigură, însemnează un munte foarte înalt și scriitorii romani, Plinius și Mela, ne vorbesc și de alți munți, purtând acest nume, în afară de munții Caucasus ce desparte Europa de Asia. Și, întrucât Sarmatii s'au pripășit în țara noastră, venind din regiunile Caucasului, e de presupus că popularizarea acestui cuvânt, în detrimentul cuvântului de Carpați, s'a făcut mai ales de Sarmati. Și, după cum numirea de Alpes desemna, până târziu în evul mediu, munții Carpați, — în documentele din Occident—tot astfel Caucasus însemna, într'o vreme, munții Carpați, munții Serrilor, de cari am vorbit mai sus²³). Ad Alutum flumen secus montem Caucas, din inscripția citată, însemnează la Olt, în munții Carpați, iar nu numai de cât în munții Coziei.

Apropierea dintre Caucasus și Cauca este evidentă și ea a fost constatată acum o jumătate de veac și de Xenopol²⁴). În Caucasus putem deci recunoaște ușor radicalul lui Cauca și suntem siguri că Ammian Marcellin a înțeles prin retragerea lui Athanaric în Caucaland, retragerea în munții Caucasului, adecă ai Carpaților.

Această părere a noastră este întărită și de o informație ce ne dă Ptolemeu, din veacul al II-lea d. Chr. Acest geograf enumerând cele cincisprezece seminții ce locuiau în timpul său în Dacia, ne vorbește și despre Caucoenses²⁵), o seminție dacă, a cărei așezare nu o precizează, dar care trebuie să fie pusă în legătură cu Caucalandensis locus al lui Ammian Marcellin și cu Caucasus din inscripția din Colonia a legionarului Mansuetus.

23) Și cronicarul Nestor, *Izv. Ist. Rom.* VII, pag. 32 numește Carpații Caucasus.

24) Xenopol, *Ist. Rom.* I, 137.

25) Claudius Ptolemaeus, *Geogr.* III, 8, § 5. Cf. și Pauly-Wissowa, *Real-Encyc.* sub voce.

Ptolemeu ne citează pe Caucoenses, ca ocupând locul al șaselea în lista sa ce începe cu semințiile din spre apus ale Daciei, și sunt fixați, de toți cercetătorii cari tac apropiere între Caucaland și germ. *nokei-1* ărnava, în regiunea dela izvoarele Târnavelor²⁶). Noi însă credem că acești Caucoenses vor fi fost stabiliți în aceeași regiune a Carpaților, unde va fi fost și Caucalandul, adică în regiunea de munte a Buzăului²⁷).

Numirea de Cauca se regăsește și în Bacaucis (nom. probabil *ba-cauca*), o localitate pe care Geograful Ravenat o constată în Dacia, în drumul dintre Viminacium și Tibiscum, și anume după orașul Arcidava și Potula²⁸). Acest Bacauca ar urma să fie în regiunea Banatului timișan sau în cea a Crișului. Tomaschek crede că în Bacauca avem aceeași temă ca și în Caucoenses, Cauca fiind precedat de prep. *ba*²⁹).

Creștinismul la Visigoți. Contactul cu lumea romană, în care noua doctrină religioasă a creștinismului se răspândea în sec. III cu atâta repeziciune, nu putea să nu influențeze și pe barbarii ce căutau prin toate mijloacele să se apropie de Romani, fie ca dușmani și jefuitori, fie ca prieteni și admiratori. În special, după catastrofa împăratului Decius, mort în 251 la Abritus din Dobrogea, Goții într-o sângeroasă invazie prădează sub împăratul Valerian regiunile Asiei Mici, luând de acolo o sumedenie de prizonieri, între cari pe foarte mulți creștini pe cari i-au trecut apoi, în retragerea lor, la Nordul Dunării.

Dar, mai ales, după edictul împăratului Constantin cel Mare care a deschis, în a. 325, sinodul dela Nicea,

26) Cf. I. Brălescu, *Dacia și Moesia după Ptolemeu*, în *Bul. Soc. reg. de geogr.* XLII, pag. 15.

27) C. C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 96. bănuște a fi fost fixați în aceeași regiune. Vezi harta D-sale.

28) Anonymus Ravennas, *Geogr.* IV, 14, pag. 264.

29) Tomaschek, *Die alten Thraker* în *Sitzungsber. d. Akad. der Wiss.* 131, pag. 58. Cf. și Pârvan, *Gef.* pag. 270. Unii istorici, între cari și Xenopol, *Ist. Rom.* I, pag. 136, cred că trebuie făcută o apropiere și între Cogaeonum și Cauca. Cogaeonum era o peșteră în munți unde se retrăsese Zamolxes și, în urmă, Deceneu. Tomaschek, *op. cit.* pag. 91, reduce Cogaeonum la același radical pe care îl întâlnim și în Caucasus, Caucoenses și Caucaland.

unde s'a osândit arianismul, s'a deschis creștinismului un larg drum pentru progrese enorme, nu numai în lumea romană, dar și în lumea barbarilor dela Nordul Dunării. Și astfel Ulfilas, care, deși poartă un nume german, în realitate el era un Cappadocian cu o puternică învățătură greco-latină, ca urmaș al acelor prizonieri luați de Goți la retragerea lor din Asia ³⁰⁾, a predicat la Goții dela Dunăre, la stânga acestui fluviu ca și mai târziu, poate, la Durostor, și a contribuit mult la răspândirea noii doctrine a lui Christos și, traducând cărțile sfinte în limba Goților.

Se înțelege dela sine că nu fără de mari lupte și de convulsiuni interne s'a putut introduce creștinismul și la Goți. Astfel, între Athanaric, regele suprem al Visigoților și între ceilalți șefi ai lor, Fritigern și Alavivus, s'a produs o primejdioasă ruptură care a degenerat în războiu între frați, adică între cele două jumătăți desbinate ale Visigoților. Fritigern recurse atunci la ajutorul Romanilor cari nu i-l refuză ³¹⁾.

Ca și Romanii, de asemenea și Goții, unii erau păgâni, și alții creștini, iar aceștia din urmă unii erau catolici, adică ortodocși, iar alții Ariani. Valens era arian și spre a-i converti la arianism, a îngăduit lui Fritigern și lui Alavivus să treacă cu oamenii lor în imperiul său și Athanaric, pe lângă alte motive, va fi avut probabil și motivul religios de a nu cere dela Valens îngăduința de a trece și el peste Dunăre. Căci Athanaric era păgân și ca atare pornise o goană cumplită împotriva creștinilor din Dacia; iar la anul 372 a fost ars, martirul Nicetas, cu încă vr'o 27 creștini și a fost înecat în râul Buzău, martirul Sava Gotul ³²⁾.

Goții nefiind un popor cu totul sedentar, ci găsindu-se într'o neconținută mișcare a triburilor lor, duceau în războaie și pe preoți. Și dovadă despre aceasta ne dă însuși Ammian Marcellin care ne spune că Fritigern a trimis la

30) Ulfilas, născut în 311, episcop în 341, mort. 383.

31) Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces Danubiennes*, pag. 423.

32) Grecii neavând consonanta B, cuvântul Buzeu ne este redat prin Mușeu, Cf. și Tomaschek, *op. cit.* pag. 495. Asupra persecuțiilor lui Athanaric, vezi și C. C. Giurescu, *Ist. Rom.* I, pag. 197.

împăratul Valens o solie în care se găsea un episcop creștin — *Christiani ritus presbyter*. — Iar Sozomen susține că în delegațiunea, din a. 376, sosită la împărat să ceară voie de a se stabili Goții în imperiu, a fost însuși Ulfilas³³), care, deși era catolic, deci ortodox, spre a face pe placul lui Valens, a primit arianismul, el și Goții pe cari îi păstora.

Și mai târziu chiar, peste un secol și jumătate, constatăm că Justiniana prima cuprindea și pe creștinii din Dacia Traiană.

Din toate acestea se poate vedea că Romanii se interesau de populațiunile creștine dela Nordul Dunării, că le sprijineau la nevoie și cu toate că nu le mai puteau apăra prin puterea lor armată, le stăpâneau prin superioritatea lor spirituală.

Fuga lui Athanaric — Tezaurul dela Pietroasa. După ce Fritigern și Alavivus au trecut în anul 376 în imperiul roman și după dezastrul armatelor imperiale de la Adrianopol și moartea misterioasă a lui Valens, cetele de Goți, nenumărate ca număr, cum ne afirmă Ammian Marcellin, au putut să cutreere în voie și să jefuiască atât în dreapta cât și în stânga Dunării, acest fluviu ne mai fiind păzit de nimenea și el ne mai servind ca o barieră de netrecut. Dar, cu venirea la domnie a curajosului Theodosie, Goții sunt bătuți din nou și reduși la tăcere.

Fritigern, mai apoi, fiind urmărit de Athanaric, fiindcă era creștin, a fost omorât din ordinul regelui³⁴). Cât despre acest rege Athanaric, rămas în teritoriul Daciei și retras anume în Caucaland nu mai știm decât doar că a avut să înfrunte o nouă răscoală a camenilor săi și că a trebuit să se refugieze în cele din urmă la Constantinopol. Împăratul l-a primit bine, cu toate onorurile ce se cuvenea unui rege³⁵), dar că după câțva timp a murit, de o

33) Sozomenus, *Hist. Eccles.* IV. 37

34) Cf. Zeiller, *op. cit.*, pag. 513.

35) Vezi la Iordanes, *Gefica*, XXVIII, admirația lui Athanaric pentru împărat și pentru orașul Constantinopol.

moarte naturală, după cum spun unii, sau fiind asasinat, după cum susțin alții și că a avut o înmormântare regală ³⁶⁾.

Cu prilejul refugiului său la Constantinopol, sau poate în vr'o altă împrejurare, Athanaric și-a ascuns tezaurul său regal, descoperit la Pietroasa, acum o sută de ani, și cunoscut sub numirea de Cloșca cu puii de aur, tezaur ce se mai găsește, poate, la Moscova, unde a fost transportat în timpul marelui războiu. Căci, la jumătatea drumului dintre Mizil și Buzău, în fundul unei văi între cele două sate, Pietroasa de Sus și Pietroasa de Jos, la poalele muntelui Istrița ³⁷⁾ ce predomină în depărtare șesul Bărăganului s'a descoperit, la anul 1838, de niște țărani, poate cel mai însemnat tezaur din antichitate.

Compus din 22 bucăți, dintre cari zece au dispărut din neștiința țăranilor chiar în timpul descoperirii sale, acest tezaur cuprinde obiecte întrebuintate în solemnități religioase și obiecte de podoabă. După studiile aprofundate ale archeologului Alexandru Odobescu, într'o monumentală operă asupra acestui tezaur ³⁸⁾, obiectele ce ni s'au păstrat făceau parte dintr'un tezaur regal și erau întrebuintate, o parte, ca podoabe pentru rege sau pentru șeful religiei ³⁹⁾.

După părerea lui Odobescu, armele și obiectele de găteală vor fi fost luate de rege la plecarea sa spre Constantinopol, iar restul tezaurului va fi fost ascuns într'un loc ușor de regăsit. Moartea lui Athanaric — pentru Odobescu nu era nici o îndoială că tezaurul dela Pietroasa n'ar fi aparținut acestui rege — a făcut ca el să rămână ascuns în sânul pământului, timp de patrusprezece veacuri și jumătate.

D-l Iorga, considerând tezaurul dela Pietroasa ca cele mai frumoase și mai bogate manifestări ale artei scito-ele-nice, nu crede a fi opera unei civilizații goto-sarmată, din

36) Iordanes, *Getica*, XXVIII, 144. Vezi *ibidem* nota lui Mommsen.

37) La poalele muntelui fusese cândva un castru roman, de sigur ocupat de Goți.

38) Păcat că ultimele două volume au fost publicate numai în rezumat.

39) Al. Odobescu, *Le trésor de Pétroassa*, pag. 471; cf. și Pârvan, *Getica*, pag. 437.

sec. IV-lea, ci socotește să fie o fabricație străină ⁴⁰⁾. D-sa poate are dreptate, dar aceasta nu exclude posibilitatea de a fi aparținut acest tezaur, ori care ar fi originea sa, regelui Athanaric al Visigoților.

Faptul că pe un inel din acest tezaur se găsește în caractere runice o inscripție de cuprinsul: Gutani ogvi hailag, cum cetește Odobescu, sau Gutane Iowi hailag, cum au propus alți cercetători, adecă consacrat lui Jupiter — Donar al Goților — ne dă siguranța că avem de a face cu un tezaur ce a aparținut unui neam germanic, fără îndoială neamului Visigoților ⁴¹⁾.

Că țara Caucaland în care s'au retras Visigoții, neputând rezista invaziei Hunilor corespunde cu regiunea Buzăului, unde s'a găsit și tezaurul dela Pietroasa, rezultă și dintr'o altă descoperire arheologică ce s'a făcut la satul Chiojdu Mic, din valea Buzăului, în partea lui muntoasă. Un mormânt germanic ce datează de pe la sfârșitul secolului al IV-lea și în care s'a găsit o fibulă de argint și de aur împodobită cu grenade, s'a descoperit acum patru ani în satul sus numit. Mormântul, ca și fibula găsită în el, sunt de origine visigotă ⁴²⁾.

Studiind această descoperire d. C. C. Giurescu ajunge la următoarea concluzie:

«Pare probabil că Vizigoții, în retragerea lor, să fi apucat pe valea Buzăului în sus. Pentru cine vine din Moldova sudică — și știm că de acolo veneau Vizigoții, după ce încercaseră zădarnic să se împotrivescă Hunilor — valea Buzăului este prima vale largă care se deschide spre munte. Pentru a scăpa de năvălitori, Vizigoții aveau două posibilități: sau să treacă peste Dunăre, în imperiu, ceea ce o parte însemnată a lor, sub conducerea lui Fritigern și Alaviv, a și făcut, în toamna lui 376, probabil pela Durostorum, sau să se retragă în locuri mai depărtate, părăsind

40) N. Iorga, *Ist. Rom.* I, 1, pag. 57.

41) În caractere runice, întrebuințate în antichitate de Germani, sunt și cele două inscripții gotice... descoperite acum câțiva ani, la Bunești, lângă Fălticeni. Vezi I. Bianu, *Inscripții în limba gotică și în caractere runice*, în *An. Ac. Rom.* III, V, a 1931, pag. 1.

42) C. C. Giurescu, *Mormântul dela Chiojdu*, în *Rev. Ist. Rom.*, pag. 333.

câmpia cea atât de proprie urmărilor : este soluția la care s'a oprit restul Vizigoților, sub conducerea lui Athanaric. Ei au apucat deci pe valea Buzăului care se deschide largă spre munte, străjuită spre apus de puternicul masiv, încă în bună parte acoperit de păduri, al Istriței. Acest masiv, înalt de 744 metri, domină câmpia și prin înălțimea lui se distinge imediat, ori din ce direcție ar veni călătorul. Nu-i de mirare prin urmare că posesorul tezaurului descoperit la Pietroasa — mulți cercetători cred că acesta a fost Athanaric — să fi ales ca ascunzătoare un loc tocmai pe această înălțime ușor de recunoscut în eventualitatea unei înapoieri. Înaintând pe valea Buzăului în sus, era natural ca o parte a Vizigoților să fi cercetat și văile afluenților acestui râu, prin urmare și valea Bâscei, pe care e așezat, în munte, satul Chiojdu. Aci va fi ajuns moartea pe unul din conducători ; așa s'ar explica prezența acestei fibule luxoase, de argint și aur și împodobită cu pietre roșii ⁴³ »).

Amintirea Goților, despre cari unii istorici români par a fi înclinați să creadă că nici n'ar fi fost vr'odată stabiliți în țara noastră, ne este atestată de mai multe numiri ca Goteșul, Gotanul ⁴⁴), Golta și altele din jud. Buzău, fără să mai pomenim de alte urme, fie de limbă, fie monumente arheologice. Iar numele de Cauca, din Cauceland, ni s'a păstrat fără îndoială în numele de Coca ce se găsește așa de frecvent tocmai în regiunea Buzăului ⁴⁵).

În Marele Dicționar geografic al României întâlnim nu măi puțin de douăzeci de ori această numire de Coca, fie dată unor moșii sau munți, fie unor ape sau izvoare. Astfel avem Coca vechiul nume al comunei Niculești și al comunei Șarânga, Coca numire dată unor localități dintre

43) C. C. Giurescu, *Mormântul germanic dela Chiojdu*, în *Rev. Ist. Rom.* pag. 343.

44) Muntele Gotul și păraul Gotului, în jud. Alba.

45) Deși diftongul latin *au* nu se preface în limba română în *o* (din *cauda* avem «coadă», din *laudat*, «laudă»), totuși chiar în limba Goților *au* s'a prefăcut în *o*. Cf. F. Wrede, *Ulfilas, oder die Denkmäler der gotischen Sprache*, pag. 295 : Wulfila schrieb und las *raup*, der Ostgote schrieb *raup*, las aber *röp*. Augustus în scrierea Ostgoților se cetea Ogustus, cf. și C. Diclescu, *op. cit.* pag. 43.

munții Bodinești, Sărățelul Bercii și râul Slănic, precum și în jurul muntelui Istrița, Coca, moșie în com. Șarânga, Coca, munte, Coca, pădure, Coca Antemirească, cătun în com. Niculești, Coca Mereiască, moșie, Coca Mereiască, sfoară de moșie, Coca Vlăhuții, Coca Furtunescu, Coca Vișanul, Coca Frunză-Verde, Coca Seacă, cătun, Coca Niculești, moșie, Coca Plină, izvor, Fundul Cocii, Coca Schei, moșie, Coca Seacă, izvor, Vârful Cocii. Toate aceste numiri le găsim în județul Buzău ⁴⁶⁾.

Ca încheiere observăm, încă odată, că din cele de mai sus rezultă că Ammian Marcellin este un izvor principal pentru istoria noastră medievală și că el ne pune o serie întreagă de probleme a căror deslegare așteaptă pe cercetătorii viitori. Căci din lectura acestui scriitor, ușurată de noi prin traducerea ce dăm acum în românește, cetitorul va putea scoate o mulțime de date privind trecutul țării și al neamului nostru. Iar dacă acest autor nu ne vorbește nimica direct despre autohtoni, aceasta se datorește mai ales faptului că pentru barbari laverea lor o constituiau, în cea mai parte, robii, adică oamenii cucerii cari, ca și în antichitatea greco-romană de mai înainte, erau considerați ca «mancipia», obiecte, și cari, în această calitate a lor, le dădeau în același timp cuceritorilor garanția aprovizionării cu hrană, în cereale și în vite. Acești autohtoni, oameni simpli și necăjiți, având anumite atribuțiuni, de ordin economic, nu aveau nici un rol politic și ca atari n'aveau ce căuta în consemnările istoricilor.

46) D-l M. Burghilea ne atrage atenția asupra numelui de Dealul Cocanilor, în stânga întorsurii Buzăului, pe harta militară a Inst. geogr. din Viena.

LIBER XXVII

IV.

Describuntur populi et VI prouinciae Thraciarum singularumque clarae urbes.

1 Dum aguntur antedicta per Gallias et Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim, ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos, ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio, ciuilia bella coeptanti. Ergo conueniet pauca super harum origine regionum et situ transcurrere, per breuem excessum.

2 Erat Thraciarum descriptio facilis, si ueteres concinerent stili, quorum obscura uarietas, quoniam opus ueritatem professum non iuuat, sufficiet ea, quae uidisse meminimus, expedire.

3. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuisse porrectas, Homerī perennis auctoritas docet, aquilonem et zefyrum uentos exinde flare fingentis, quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum uocabulo censebantur. 4. Et partem earum habitauere Scordisci, longe nunc ab isdem prouinciis disparati, saeui quondam et truces, et (ut antiquitas docet), hostiis captiuorum Bellonae litantes et Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum cauis bibentes audius, quorum asperitate post multiplices pugnarum aerumnas, saepe res Romana uexata, postremo omnem amisit exercitum, cum rectore.

5. Sed (ut nunc cernimus), eadem loca, formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cuius in summitate occidentali, montibus praeruptis densetae, ¹⁾ Succorum patescunt angustiae, Thracias dirimentes et Daciam. 6. Partem uero sinistram, arctoīs obnoxiam stellis, Haemimontanae

1) Alte manuscrite : densitatae.

celsitudines claudunt, et Hister, qua Romanum caespitem lambit, urbibus multis et castris contiguus et castellis. 7. Per dextrum (quod australe est), latus, scopuli tenduntur Rhodopes, unde eorum iubar exurgit, finitur in fretum; cui undosus ab Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad Aegaeum, discidium panditur terrarum angustum. 8. Ex angulo tamen orientali, Macedonicis iungitur conlimitiis, per artas praecipitesque vias, quae cognominantur Acontisma; cui proxima Arethusa cursualis est statio, in qua uisitur Euripidis sepulchrum, tragoediarum sublimitate conspicui, et Stagira, ubi Aristotelen, (ut Tullius ait), fundentem aureum flumen, accipimus natum. 9. Haec quoque praeclaris temporibus loca, barbari tenere, morum sermonumque uarietate dissimiles. E quibus praeter alios, ut inmaniter efferati timebantur Odrysaee, ita humanum fundere sanguinem adsueti, ut cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem et potus, suis uelut alienis corporibus imprimerent ferrum.

10. Verum aucta republica, dum consulare uigeret¹⁾ imperium, has gentes antehac semper indomitas, uagantesque sine cultu uel legibus, Marcus Didius ingenti destinatione repressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minucius prope amnem Hebrum a celsis Odrysarum montibus defluentem, superatas proelio strauit, post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti. Oppida enim in Bosporo sita et Propontide, classes optinuere Romanae. 11. Aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum durissima gente Bessorum conflixit omnium primus, eodemque impetu Haemimontanos acriter resistentes, oppressit. Quo imminente, Thraciae omnes in dicionem ueterum transiere nostrorum, hocque modo post procinctus ancipites, rei publicae sex prouinciae sunt quaesitae.

12. Inter quas prima ex fronte, quae Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur; quam Philippopolis, Eumolpias uetus et Beroea, amplae ciuitates exornant. Post hanc Hemimontus Hadrianopolim habet (quae dicebatur Uscudama), et Anchialon ciuitates magnas. Dein Mysia, ubi Marcianopolis est, a sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus,²⁾ et Nicopolis, et Odessus,³⁾ iuxtaque Scythia, in qua celebriora sunt alii oppida Dionysopolis, et Tomi, et Callatia⁴⁾. Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. 13. Rhodopa huic adnexa, Maximianopolim habet et Maroneam, et Aenum, qua condita et relicta, Aeneas Italiam auspicio prosperitate perpetua, post diuturnos occupauit errores.

1) Alte manuscripte: uiueret.

2) Alte manuscripte: Dorestorus.

3) Alte manuscripte: Odrisus.

4) Alte manuscripte: Calatis.

14. Constat autem, (ut vulgare rumores adsidui), omnes paene agrestes, qui per regiones praedictas, montium circumcolunt altitudines, salubritate uirium, et praerogatiua quadam uitae longius propagandae, nos anteire, idque inde contingere arbitrantur, quod conluuione ciborum abstinent.. calidis, et perenni uiriditate roris adspersginibus gelidis, corpora constringente, aerae purioris dulcedine potiuntur, radiosque solis, suapte natura uitales, primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis, pedem referamus ad coepta.

V.

Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post trienium pacem cum eis facit.

1. Procopio superato in Frygia, internarumque dissensionum materia consopita, Victor, magister equitum, ad Gothos est missus, cogniturus aperte, quam ob causam gens amica Romanis, foederibusque longae pacis obstricta, tyranno dederat adminicula, bellum principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defensione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Constantiniani propinquo, imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, ueniaque dignum adserentes errorem.

2. Quibus eodem referente Victore, compertis, Valens parui ducens excusationem uanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam praescios, et pubescente uere, quaesito in unum exercitu, prope Dafnen¹⁾ nomine munimentum, est castra metatus; ponteque contabulato supra nauium foros, flumen transgressus est Histrum, resistantibus nullis. 3. Iamque sublatus fiducia, cum ultro citroque discurrens, nullum inueniret, quem superare poterat uel terrere; omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuere Serrorum²⁾, arduos et inaccessos nisi perquam gnaris. 4. Ne igitur aestate omni conmsupta, sine ullo remeare effectu, Arintheo magistro peditum misso cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta uenirent et flexuosa, capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, redit cum suis innoxius, nec inlato graui uulnere, nec accepto.

5. Anno secuto, ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusus Danubii gurgitibus euagatis impeditus mansit immobilis prope Carporum uicum, statiuis castris ad usque autum-

1) Unele manuscripte: Daphnen.

2) Unele manuscripte: Succorum.

num locatis, emensum. Unde quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit.

6. Simili pertinacia, tertio quoque anno, per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem conexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos ¹⁾ bellicosam gentem adgressus est, postque leuiora certamina, Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere, cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseque cum omnibus suis, Marcianopolim rediit ad hiemem agendam (ut in illis tractibus) habilem.

7. Aderant post diuersos triennii casus, finiendi belli materiae tempestiuae: prima quod ex pricipis diuturna permanensione, metus augebatur hostilis; dein quod commerciiis uetitis, ultima necessariorum inopia barbari stringebantur, adeo ut legatos supplices saepe mittentes, ueniam poscerent pacem.

8. Quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc aequissimus rerum, antequam adulationum perniciosis inlecebris captus, rem publicam funeribus perpetuo deflendis, adfligeret, in commune consultans, pacem dari oportere decreuit.

9. Missique uicissim Victor et Arintheus, qui tunc equestrem curabant militiam et pedestrem, cum propositis conditionibus adsentiri Gothos docuissent, litteris ueris, praestituitur componendae paci conueniens locus. Et quoniam adserebat Athanaricus, sub timenda exsecratione iurisiurandi se esse obstrictum, mandatisque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanum, et adigi non poterat, indecorumque erat et uile, ad eum imperatorem transire; recte noscentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quae uehebant cum armigeris principem, gentisque iudicem, inde cum suis, foederari, (ut statutum est) pacem. 10. Hocque composito et acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus, proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, et ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro.

LIBER XXXI.

I.

Caedis Valentis Aug. et cladis a Gothis inferendae prodigia.

1. Inter haec Fortunae uolucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furiis in societatem adscitis, armabat, maestosque transtulit ad Orientem euentus, quos aduentare praesagiorum fides clara monebat et portentorum. 2. Post multa

1) Greuthungos in loc de Theruingos; este o eroare a autorului.

enim, quae uates auguresque praedixere ueridice, resultabant canes ululantibus lupis, et querulum quoddam nocturnae uolucres tinniebant¹⁾ et flebile, et squalidi solis exortus hebetabant matutinos diei candores, et Antiochiae per rixas tumultusque uulgares, id in consuetudinem uenerat, ut quisquis uim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret, uocesque praekonum audiebantur adsidue mandantium, congeri ligna ad Valentini lauacri succensionem, studio ipsius principis conditi.

3. Quae hunc illi impendere exitum uitae, modo non aperte loquendo monstrabant. Super his laruale simulacrum Armeniae regis, et miserabiles umbrae paulo ante in negotio Theodori caesorum, per quietem stridendo carmina quaedam neniaram horrenda, multos diris terroribus agitabant. 4. Vagula²⁾ gurgulione consecto, exanimis visa est iacens, cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et peruulgatas. Denique cum Chalcedonos subuerterentur ueteres muri, ut apud Constantinopolim aedificaretur lauacrum, ordine resoluta saxorum, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Graeci uersus incisi reperti sunt, futura plene pandentes :

5. Ἄλλ' ὀπότεν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστρῳ χορείη
 Τερπόμεναι στρωφῶνται εὐστεφείας κατ' ἀγνίας,
 Καὶ τείχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσειται ἄλκας,
 Δὴ τότε μυρία φύλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
 Ἴστρον καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
 Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώραν καὶ Μυσίδα γαίην.
 Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένησιν
 Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλοσ καὶ δῆριν ἐφέξει.

II.

De Hunorum et Halanorum aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.

1. Totius autem sementem exitii, et cladum¹⁾ originem diuersarum, quas Martius furor incendio insolito miscendo cuncta conciuit, hanc comperimus causam. Hunorum gens monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Maeoticas glaciale oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. 2. Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis, infantum ferro sulcantur altius genae, et pilorum uigor tempestius emergens, conrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes, absque ulla uenustate,

1) In loc de : gemebant.

2) Alte manuscrise : tragula, aquila, vaccula.

spadonibus similes, compactis omnes firmisque membris, et optimis ceruicibus, prodigiose deformes et pandi, ut bipedes existimes bestias, uel quales in conmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. 3. In hominum autem figura, licet insuauis ita uictu sunt asperi, ut neque igni neque saporatis indigeant cibus, sed radicibus herbarum agrestium, et semicruda cuiusuis pecoris carne uestantur, quam inter femora sua equorumque terga, subsertam, fotu calefaciunt breui. 4. Aedificiis nullis umquam tecti, sed haec uelut ab usu communi discreta sepulchra, declinant. Nec enim apud eos uel arundine fastigatum repperiri tugurium potest. Sed uagi montes peragrantes et siluas, pruinas famem sitimque perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta (nisi adigente maxima necessitate) non subeunt; nec enim [apud eos] se tutos existimant esse sub tectis... 5. Indumentis operiuntur linteis uel ex pellibus siluestrium murum consarcinatis; nec alia illis domestica uestis est, alia forensis, sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos diffluxerit defrustata. 6. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes haedinis, eorumque calcei formulis nullis aptati, uetant incedere gressibus liberis. Qua causa ad pedestres parum adcommo-
dati sunt pugnas, uerum equis prope adfixi, duris quidem sed deformibus, et muliebriter isdem non numquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. Ex ipsis quiuis in hac natione pernox et perdius¹⁾ emit et vendit, cibumque sumit et potum, et inclinatus ceruici angustae iumentis, in altum soporem ad usque uarietatem effunditur somniorum. 7. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, set²⁾ tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. 8. Et pugnant non numquam lacessiti, sed ineuntes proelia cuneatim, uariis uocibus sonantibus toruum. Utque ad pernicitatem sunt leues et repentini, ita subito de industria dispersi incessunt, ut incompressa acie, cum caede uasta discurrunt, nec inuadentes uallum, nec castra inimica pilantes, prae nimia rapiditate cernuntur. 9. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine, arte mira coagmentatis, et distinctis..., comminus ferro sine sui respectu confligunt, hostisque dum mucronum noxias obseruant, contortis laciniis inligant, ut laqueatis resistentium membris, equitandi uel gradiendi adimant facultatem. 10. Nemo apud eos arat nec stiuam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare uel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium si-

1) Alte manuscripte : peruius.

2) Alte manuscripte : sed.

miles, cum carpentis in quibus habitant: ubi coniuges taetra illis uestimenta contexunt, et coeunt cum maritis, et pariunt, et ad usque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus natusque procul, et longius educatus. 11. Per indutias infidi et inconstantes, ad omnem auram incidentis spei nouae perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestumue sit, penitus ignorantes, flexiloqui et obscuri, nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti, auri cupidine immensa flagrantes, adeo permutabiles et irasci faciles ut eodem aliquotiens die, a sociis nullo irritante saepe desciscant, itidemque propitientur, nemine leniente.

12. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi audiditate flagrans inmani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes, ad usque Halanos¹⁾ peruenit, ueteres Massagetes, qui unde sint uel quas incolant terras, quoniam huc res prolapsa est, consentaneum est demonstrare, geografica perplexitate monstrata, quae diu multa luda . . . et uaria, tandem repperit ueritatis interna . . . 13 Abundans aquarum Hister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas praetermeat, ad usque amnem Tanaim pertinentis, qui Asiam terminat ad Europa. Hoc transitio in immensum extentas Scythiae solitudines Halani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate uictoriarum adtritas, ad gentilitatem sui uocabuli traxerunt (ut Persae). 14. Inter hos Nerui²⁾ mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos praeruptos geluque torpentes, aquilones astringunt. Post quos Vidini sunt et Geloni, perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus, indumenta sibi equisque tegmina faciunt bellatoriis. Gelonis Agathyrsi conlimitant, interstincti colore caeruleo corpora simul et crines, et humiles quidem minutis atque raris, nobiles uero latius fucatis et densioribus notis. 15. Post hos Melanchlaenas et Anthropofagos palari accepimus per diuersa, humanis corporibus uictitantes, quibus ob haec alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis orienti aestiuo obiecta, usque dum uenitur ad Seras, inhabitabilis minsit. 16. Parte alia prope Amazonum sedes, Halani sunt orienti adclines diffusi per populosas gentes et amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari ad usque Gangen accipi, fluium intersecantem terras Indorum, mareque inundantem australe.

17. Hi bipertiti per utramque mundi plagam Halani, quorum gentes uarias nunc recensere non refert, licet dirempti spatiis longis, per pagos, (ut Nomades) uagantur immensos,

1) Alte manuscrite : Alanos.

2) Alte texte au Neuri.

aevi tamen progressu, ad unum concessere uocabulum, et summatim omnes Halani cognominantur, ob mores et modum efferratum uiuendi, eandemque armaturam. 18. Nec enim ulla sunt illis uel tuguria, aut uersandi uomeris cura, sed carne et copia uicitant lactis, plaustris supersidentes, quae operimentis curuatis corticum per solitudines conferunt, sine fine distentas. Cumque ad graminea uenerint, in orbiculatam figuram locatis sarracis¹⁾, ferino ritu uescuntur, absumptisque pabulis, uelut carpentis ciuitates impositas uehant, maresque supra cum feminis coeunt, et nascuntur in his et educuntur infantes, et habitacula sunt haec illis perpetua, et quocumque ierint, illic genuinum existimant larem. 19. Armenta prae se agentes, cum gregibus pascunt, maximeque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis; atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent, quod efficit umectum solum et crebri fluminum praetermeantium cursus. 20. Omnis igitur aetas et sexus inbellis, circa uehacula ipsa uersatus, muniis dstringitur mollibus; iuuentus uero equitandi usu a prima pueritia coaliscens, incedere pedibus existimat uile, et omnes multiplici disciplina prudentes sunt bellatores. Unde etiam Persae, qui sunt originitus Scythae, pugnandi sunt peritissimi.

21. Proceri autem Halani paene sunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles, et armorum leuitate ueloces, Hunisque per omnia superiores, uerum uictu mitiores et cultu, latrocinando et uenando ad usque Maeotica stagna, et Cimmericum Bosporum, itidemque Armenios discurrentes, et Mediam. 22. Utque hominibus quietis et placidis, otium est uoluptabile, ita illos pericula iuuant et bella. Iudicatur ibi beatus, qui in proelio profuderit animam, senescentes enim et fortuitis mortibus mundo digressos, ut degeneres et ignauos, conuiciis atrocibus insectantur, nec quicquam est quod elatius iactent, quam homine quolibet occiso, proque exuuiis gloriosis interfectorum auulsis capitibus, detractas pelles pro faleris iumentis accommodant bellatoriis. 23. Nec templum apud eos uisitur aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni usquam potest, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum quas circumcolunt, praesulem uerecundius colunt. 24. Futura miro praesagiunt modo. Nam rectiores uirgas uimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis, praestituto tempore discernentes, aperte quid portenditur norunt. 25. Seruitus quid sit ignorant, omnes generoso semine procreati, iudicesque etiam nunc eligunt diuturno bellandi usu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi reuertamur.

1) Alte manuscrite : sarriculis.

III.

Huni Halanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt Gothosque invadunt ac suis sedibus pellunt.

1. Igitur Huni peruasias Halanorum regionibus, quos Greuthungis confines, Tanaitas consuetudo cognominavit, interfectisque multis et spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisque adhibitis confidentius Ermenrichi late patentibus et uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicosissimi regis, et per multa uariaque fortiter facta, uicinis nationibus formidati. 2. Qui uel subitae procellae percussus, quamuis manere fundatus et stabilis diu conatus est, independentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum discriminum metum uoluntaria morte sedauit. 3. Cuius post obitum, rex Vithimiris creatus, restitit aliquantisper Halanis, Hunis aliis fretus, quos mercede sociauerat¹⁾ partibus suis. Verum post multas quas pertulit clades, animam effudit in proelio, uel superatus armorum. Cuius parui filii Viderichi nomine curam susceptam, Alatheus tuebatur et Safrax, duces exerciti et firmitate pectorum noti, qui cum tempore arto praeuenienti, abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes, ad amnem Danastium²⁾ peruenerunt, inter Histrum et Borysthenem, per camporum ampla spatia diffluentem. 4. Haec ita praeter spem accidisse doctus Athanaricus, Theruingorum iudex, in quem (ut ante relatatum est), ob auxilia missa Procopio, dudum Valens commouerat signa, stare gradu fixo temptabat, surrecturus in uires, si ipse quoque lacesseretur, ut ceteri. 5. Castris denique prope Danastii margines a Greuthungorum uallo³⁾ longius oportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano et optimatibus aliis, ad usque uicesimum lapidem misit, hostium speculatu-ros aduentum, ipse aciem nullo turbante, interim struens. 6. Verum longe aliter quam rebatur, euenit. Huni enim (ut sunt in coniectura sagaces), multitudinem esse longius aliquam suspicati, praetermissis quos uiderant, in quietem tamquam nullo obstante, compositis, rumpente noctis tenebras luna, uado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt, et ueritane praecursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. 7. Eumque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum, coegerunt ad effugia properare montium praeruptorum. Qua rei nouitate, maioreque venturi pauore constrictus, a superciliis Gerasi fluminis ad usque Danubium, Taifalorum terras praestringens, muros altius

1) Alte manuscrite : sociauit.

2) Alte texte : Danastrum.

3) Alte manuscrite : Greuthungorum uallem.

erigebat : hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans et salutem. 8. Dumque efficax opera suscitatur, Huni passibus eum citis urgebant, et iam oppresserant aduentantes, ni grauari praedarum onere destitissent.

Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuisitatum antehac hominum genus, ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum, adposita quaeque conuellit et modo ruinae corrumpit : populi pars maior quae Athanaricum attenuata necessariorum paenuria deseruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitauit Thraciae receptaculum, gemina ratione sibi conueniens, quod et caespitiis est feracissimi, et amplitudine fluentorum Histri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus Martis : hocque idem residui uelut mente cogitauere communi.

IV.

Pars maior Gothorum cognomine Theruingorum finibus suis expulsa, permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.

1. Itaque duce Alaiuo ripas occupauere Danubii, missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, et quiete uicturos se pollicentes, et daturos (si res flagitasset) auxilia. 2. Dum aguntur haec in externis, nouos maioresque solitis casus, uersare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt : per omne quicquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum, ui subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum uagari, cum caritatibus suis disseminantes. 3. Quae res aspernanter a nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueuerant bella. 4. Verum pubescente fide gestorum, cui robur¹⁾ aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem : nagotium laetitiae fuit potius quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quae ex ultimis terris tot tirocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut conlatis in unum suis et alienigenis uiribus, inuictum haberet exercitum, et pro militari supplemento quod prouinciatim annum pendebatur, thesauris accederet auri

1) Alte manuscrise : rumor.

cumulus magnus. 5. Hacque spe mittuntur diuersi, qui cum uehicularum plebem transferant truculentam. Et nauabatur opera diligens, nequi Romanam rem euersurus relinqueretur, uel quasatus morbo letali. Proinde permissu imperatoris, transeundi Danubium copiam, colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, nauibus ratibusque et cauatis arborum alueis agminatim inpositi, atque per annum longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, et natare conati, hausti sunt plures.

6. Ita turbido instantium studio, orbis Romani perniciem ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infastos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius comprehendere calculo saepe temptantes, conqueuisse frustatos,

„quem qui scire uelit“

ut eminentissimus memorat uates,

„Libyci uelit aequoris idem

discere, quam multae zefyro traduntur harenae“

7. Resipiscant tandem memoriae ueteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae dum Hallespontiacos pontes, et discidio quodam fabrili, mare sub imo Athonis pede quaesitum exponunt et turmatim apud Doriscum exercitus recensitos, concordante omni posteritate, ut fabulosae sunt lectae. 8. Nam postquam innumerae gentium multitudines, per prouincias circumfusae, pandentesque se in spatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta oppleuere montium iuga, fides quoque uetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alaiuiuo suscipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore, et subigendos agros tribui statuerat imperator.

9. Per idem tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque (ut Aetnaeas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria), cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos: quasi laeuo quodam numine diligente, in unum quaesiti potestatibus praefuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat et Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitiosus, ambo aemulae temeritatis. 10. Quorum insidiatrix aueritas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quae memorati uel certe sinentibus isdem, alii perditis rationibus, in commeantis peregrinos adhuc innoxios deliquerunt), illud dicitur, quod nec apud sui periculi iudices, absoluere ulla poterat uenia, triste et inauditum. 11. Cum traducti barbari uictus inopia uexarentur, turpe commercium duces inuisissimi cogitarunt, et quantos undique insatiabilis colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, inter quae ducti sunt optimatum....

12. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo et Safrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnobio, propinquans Histri marginibus, ut simili susciperetur

humanitate, obsecrauit imperatorem legatis prope missis. 13 Quibus (ut communi rei conducere uidebatur), repudiatis, et quid capesserent anxiiis, Athanarichus paria pertimescens, abscessit, memor Valentem dudum cum foederaretur concordia despexisse, adfirmantem se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hacque causatione¹⁾, principem firmare pacem in medio flumine coegisse: quam simultatem ueritus, ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis.

V.

Theruingi fame et inopia pressi ac pessime habiti, Ducibus Alaiuiu et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.

1. At uero Theruingi, iam dudum transire permissi, prope ripas etiam tum uagabantur, duplici impedimento adstricti, quod ducum dissimulatione perniciosa, nec uictui congruis sunt adiuti, et tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciiis.

2. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium uerti mussabant, et Lupicinus ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus, adigebat ocuis proficisci.

3. Id tempus oportunum nacti Greuthungi, cum alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroque discurrere solita, transgressum eorum prohibentia quiescere perspexissent, ratibus transiere male contextis, castraque a Fritigerno locauere longissime.

4. At ille genuina praeuidendi sollertia, uenturos muniens casus, ut et imperiis oboediret, et regibus ualidis iungeretur, incidis segnius Marcianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium, faces furiales accendit. 5. Alaiuiu et Fritigerno ad conuiuium conrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus, barbaram plebem, opposito milite, procul arcebat, introire ad comparanda uictui necessaria, ut dicioni nostrae obnoxiam et concordem, per preces adsidue postulantem, ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et uetitos, ad usque necessitatem pugnandi est uentum. Efferatique acrius barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum magnam..... 6. Quae accidisse idem Lupicinus, latentis nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus, diu discumbens uino marcebat et somno, futuri conciens exitum, satellites omnes, qui pro praetorio (honoris et tutelae causa) duces praestolabantur, occidit. 7. Hocque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad uin-

1) Alte manuscrise: occasione.

dictam detentorum regum (ut opinabatur), paulatim augescens, multa minabatur et saeva. Utque erat Fritigernus expediti consilii, ueritus ne teneretur obsidis uice cum ceteris, exclamauit, grauiore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum uulgus sineretur exire cum sociis, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hocque impetrato, egressi omnes exceptique cum plausu et gaudiis, ascensis equis euoluerunt, moturi incitamenta diuersa bellorum. 8. Haec ubi fama, rumorum nutrix maligna, dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis, et inter metuenda multa periculorumque praevia maximorum, uexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus classicis, iam turmae praedatoriae concursabant, pilando uillas et incendendo, uastisque cladibus quicquid inueniri poterat permiscentes.

9. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quam consulte progressus, in no-
no ab urbe miliario stetit, paratus ad decernendum. Barbarique hoc contemplato, globos inrupere nostrorum incauti¹⁾, et parmas oppositis corporibus inlidendo, obuios hastis perforabant et gladiis, furoreque urgente cruento, et tribuni et pleraque pars armatorum periere, signis ereptis, praeter duces infaustum, qui ad id solum intentus, ut confligentibus aliis, proriperet ipse semet in fugam, urbem cursu concito petit. Post quae hostes armis induti Romanis, nullo uetante, par uaria grassabantur.

10. Et quoniam ad has partes post multiplices uentum est actus, id lecturos (siqui erunt umquam), obtestamur, nequis a nobis scrupulose gesta uel numerum exigat peremptorum, qui comprehendere nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mendacio, ipsas rerum digerere summitates, cum explicandae rerum memoriae, ubique debeat integritas fida. 11. Negant antiquitatum ignari, tantis malorum tenebris offusam aliquando fuisse rem publicam, sed falluntur malorum recentium stupore confixi. Namque si superiores uel recens praeteritae reuoluuntur aetates, tales tamque tristes rerum motus saepe contigisse monstrabunt. 12. Inundarunt Italiam ex abditis oceani partibus, Teutones repente cum Cimbris, sed post inflictas rei Romanae clades immensas, ultimis proeliis per duces amplissimos superati, quid potestas Martia adhibita prudentia ualeat, radicitus extirpati, discriminibus didicere supremis. 13. Marco itidem moderante imperium, unum spirando uesania gentium dissonarum, post bellorum fragores inmensos, post aerumnas²⁾ urbium captarum et direptarum, et poenas sumptas pro rectoris interitu, partes eorum exiguas reliquisset intactas. 14. Verum mox post calamitosa dispendia, res in integrum sunt restitutae, hac gratia, quod nondum solutioris uitae mollitie, sobria uetustas infecta, nec ambitiosis

1) Alte mansucrise : incautos.

2) Alte texte : miseriam, ruinas, exitus.

mensis nec flagitiosis quaestibus inhiabat, sed unanimanti ardore, summi et infimi inter se congruentes, ad speciosam pro re publica mortem, tamquam ad portum aliquem tranquillum properabant et placidum.

15. Duobus nauium milibus, perrupto Bosporo et litoribus Propontidis, Scythicarum gentium cateruae transgressae, ediderunt quidem acerbas terra marique strages; sed amissa suorum parte maxima reuerterunt. 16. Ceciderunt dimicando cum barbaris imperatores Decii pater et filius. Obsessae Pamphylicae ciuitates, insulae populatae conplures, inflammata Macedonia omnis, diu multitudo Thessalonicam circumscedit itidemque Cyzicum. Anchialos capta et tempore eodem Nicopolis, quam indicium uictoriae contra Dacos, Traianus condidit imperator, 17. Post clades acceptas, inlatasque multas et saeuas, excisa est Filippopolis, centum hominum milibus, nisi fingunt annales, intra moenia iugulatis. Vagati per Epirum Thessaliamque, et omnem Graeciam licentius hostes externi, sed adsumpto in imperium Claudio, glorioso ductore, et eodem honesta morte praerepto, per Aurelianum, acrem uirum, et seuerissimum noxarum ultorem, pulsique per longa saecula siluerunt immobiles, nisi quod postea latrociniales globi vicina cum sui exitio rarius incursabant. Verum ea persequar unde deuert.

VI.

Sueridus et Colias Gothorum Optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellauerint, et caesis Hadriapolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conuersi.

1. Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus et Colias (Gothorum optimates) cum populis suis longe ante suscepti, et curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. 2. Verum imperatoris litteris repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, uiaticum cibos biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod ciuitatis magistratus ferens indigne (suscensebat enim isdem ob rem suam in suburbano uastatam), imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorum armauit exitium, iussisque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius (ut statutum est) pericula omnibus minabatur extrema. 3. Quo malo praeter spem Gothi percussi, et concito quam considerato ciuium adsulto¹⁾ perterriti, steterunt immobiles, lateratique ad ultimum detestatione atque conuiciis, et temptati

1) Alte manuscrise : assulto.

missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam, et caesis plurimis quos impetus deceperat petulantior, auersisque residuis, et telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, uiso propius Fritigerno, iunxerunt semet ut morigeri socii, urbemque clausam obsidionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate diutius positi, passim et promisce¹⁾ ruebant, eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis et rotatis per fundas lapidibus interibant. 4. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus conluctari, homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente, abire negotio imperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensque ut populandas opimas regiones et uberes, absque discrimine ullo, uacuas praesidiis etiamtum adorerentur. 5. Laudato regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis uel captiuis uicos uberes ostendentibus, eos praecipue, ubi alimentorum repperiri satias dicebatur, eo maxime adiumento, praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo..., dudum a mercatoribus uenundati, adiectis plurimis quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutauere uilissimis. 6. Quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graues, susceptique libenti consensione cunctorum, magno usui isdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta, et latebras hominum, et receptacula secretiora, monstrando. 7. Nec quicquam nisi inaccessum et deuium, praeuentibus isdem mansit intactum. Sine distantia enim aetatis uel sexus, caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant, abstractisque ab ipso uberum suctu paruulis et necatis, raptae sunt matres, et uiduatae maritis coniuges ante oculos caesis, et puberes²⁾ adultique pueri, per parentum cadauera tracti sunt. 8. Senes denique multi, ad satietatem uixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletisque gentilium fauillis, aedium ducebantur extorres.

VII.

Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.

1. Haec ex Thraciis magno maerore accepta, Valentem principem in sollicitudines uarias distraxerunt. Et confestim Victore magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniae

1) Alte manuscripte : promiscue.

2) Alte texte : impuberes.

statu pro captu rerum componeret inpendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum praemisit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, sed inbellis. 2. Qui cum ad loca uenissent, ubi particulatim perque furta magis et latrocinia, multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum, intempestiue conuersi, legiones ab Armenia ductas, opposuere, uesanum adhuc spirantibus barbaris, opere quidem Martio saepe recte comperatas, sed in pares plebi immensae, quae celsorum iuga montium occuparat et campos. 3. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies ualeret indomita, trusos hostes ultra Haemi montis abscisos scopulos faucibus inpegere praeruptis, ut in barbaros locis et in solis, nusquam repperiens exitum, diuturna consumeret fames, et operirentur ipsi Frigeridum ducem, cum Pannonicis et transalpinis auxiliis aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppeditas his qui ad ultimum uexabantur exitium. 4. Post quem Richomeres, domesticorum tum comes, imperatu eiusdem Gratiani motus e Galliis, properauit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus, quarum pars pleraque deseruerat, ut iactauere quidam, Merobaudis suasu, ueriti ne destitutae adminiculis Galliae uastarentur licenter, Rheno perrupto. 5. Verum articulorum dolore Frigerido praepedito, uel certe (ut obtrectatores finxere maliuoli,) morbum causante, ne feruentibus proeliis interesset, uniuersos regens ex communi sententia, Richomeres Profuturo sociatur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices, unte haud longo spatio separatum, uulgus inaestimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur et ubertate praedarum.

6. Praeuia igitur spe meliorum, Romani duces (si fors copiam attulisset), ausuri aliquid gloriosum, Gothos quicquid molirentur, sagaciter obseruabant: id scilicest praestruentes, ut si aliorum castra mouissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti, plures confoderent contis, magnamque spoliogram auerterent partem. 7. Hoc intellectu, hostes uel transfugarum indicibus docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestrici, aliorumque militum quos affluere iam sperabant: tessera data gentili, per diuersa prope diffusas acciure uastatorias manus, quae optimatum acceptis... statatimque incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi appellant) aliti uelocitate regressae, incentium audendi maiora popularibus addiderunt. 8. Nihil post haec inter partes praeter indutias laxatum est breues. Reuersis enim his quos necessitas euocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiam tum contrusa inmaniter fremens, nimisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate festinabant. Et quoniam haec

sole agebantur extremo, noxque aduentans ad quietem inuitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. 9. Contra Romani, his cognitiis, ipsi quoque exsomnes, uerebantur hostes et male sanos eorum ductores, ut rabidas feras: euentum licet ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiore[m] sui causam, mentibus expectantes inpauidis.

10. Candente ¹⁾ itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari postquam inter eos ex more iuratum est, tumultuosos locos adpetere temptauerunt, quo exinde per procliu[m] rotarum modo obuio impetu conuoluerent acriore. Hocque uiso, ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens, nec uagabatur nec relictis ordinibus procurabat 11. Ergo ubi utrimque acies cautius incedentes, gressu steterunt immobili toruitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem uoce undique Martia concinentes, a minore solita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, uires ualidas erigebant. Barbari uero maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis, interque uarios sermonis dissoni strepitus, leuiora proelia temptabantur. 12. Iamque uerrutis et missilibus aliis, utrimque semet eminus lacescentes, ad conferendas coiere minaciter manus, et scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede conlatus est. Barbarique ut reparabiles semper et celeres, ingentes clauas in nostros conicientes ambustas, mucronesque acrius resistentium pectoribus inlidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, e propinquo latere fortiter excitus, haerente iam morte ²⁾ ceruicibus sustentauit. 13. Feruente igitur densis caedibus proelio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique uolitantibus telis oppetebat et gladiis et sequebantur equites hinc inde fugientium occipitia lacertis ingentibus ³⁾ praecedentes et terga, itidemque altrinsecus pedites, lapsorum timore inpeditorum, secando suffragines. 14. Et cum omnia caesorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semanimes, spem uitae inaniter usurpando, alii glande fundis excussa, uel harundinibus armatis ferro confixi, quorundam capita per medium frontis et uerticis, mucrone distincta, in utrumque umerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum lassatae, aequo Marte partes semet altrinsecus adflitabant, nec de rigore genuino quidquam remittebant, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciu[m] certamina, cedens uespero dies, et cunctis qua quisque potuit, inconposite discedentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. 16. Humatis denique

1) Alte texte: ca(n)dente.

2) Alte manuscrise: cohorte.

3) Alte texte: uigentibus.

pro locorum et temporis ratione, honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora dirae uolucres consumpserunt, adsuetae illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usque albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum copiosa multitudine conluctatos, funerea multa peressos; non tamen sine deflendis aerumnis, exagitasse barbaram plebem.

VIII

Clausi intra Haemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant et Barzimenem Scutariorum Tribunum interficiunt.

1. His casibus proeliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Marcianopoleos petiuere secessus. Gothi intra uehiculorum anfractus, sponte sua contrusi, numquam exinde per dies septem egredi uel uideri sunt ausi, ideoque oportunitatem milites nacti, immensas alias barbarorum cateruas inter Haemimontanas angustias clauserunt, aggerum obiectu celsorum, hac spe nimirum, ut inter Histrum et solitudines perniciose hostium multitudine compacta, nullosque repperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas conportatis, quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, haec et similia machinari penitus ignorantes. 2. Post quae repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem proeliorum fremitum qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Haec Gratiano quater et Merobaude consulibus agebantur, anno in autumnum uergente.

3. Inter quae Valens audito lugubri bellorum direptionumque euentu, Saturninum equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traiano ferentem, misit et Profuturo. 4. Fortequae isdem diebus per Scythiae regiones et Moesiae, omnibus quae poterant mandi, consumptis, feritate urgente pariter et inopia, erumpere barbari molibus magnis ardebant. Hocque saepe temptato, cum obruerentur uigore nostrorum, per asperitates scruposas ualide resistentium, adacti necessitate postrema, Hunorum¹⁾ et Halanorum aliquos ad societatem spe praedarum ingentium adsciuerunt.

5. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat, et praetenturas stationesque disponebat agrarias), paulatim conligens suos, digredi parabat consilio non absurdo; ne subita multitudo, ut amnis inmani²⁾ impulsu undarum obicibus ruptis emissus, conuelleret leui negotio cunctos, suspecta loca acutius³⁾ obseruantes. 6. Deinde post reseratas angustias abitumque militis tem-

1) Alte manuscrise : Chunorum.

2) Alte manuscrise : ut inmanis pulsus.

3) Alte manuscrise : diutius, auidius, tutius, cautius.

pestium, incomposite, qua quisque clausorum potuit (nullo uetante), turbandis incubuit rebus; et uastabundi omnes per latitudines Thraciae pandebantur impune, ab ipsis tractibus¹⁾ quos praefermeat Hister²⁾, exorsi, ad usque Rhodopen et fretum, quod immensa disternat maria, rapinis et caedibus, sanguineque et incendiis et liberorum corporum corruptelis, omnia foedissime permiscentes³⁾. 7. Tunc erat spectare cum gemitu facta⁴⁾ dicta uisuque praedira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus paruulo s, et puberum audire lamenta, puellarumque nobilium, quarum stringebat fera captivitas manus. 8. Post quae adulta uirginitas, castitasque nuptarum, ore abiecto, flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) praeuenire. Inter quae cum beluae ritu trahe-retur ingenuus paulo ante diues et liber, de te Fortuna ut inclementi querebatur et caeca, quae eum puncto temporis breui opibus exutum et dulcedine caritatum, domoque extorrem, quam concidisse uidit in cinerem et ruinas, aut lacerandum membra-tim, aut seruiturum sub uerberibus et tormentis crudo deuouisti uictori.

9. Barbari tamen, uelut diffractis caueis bestiae, per Thraciarum amplitudines fusius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, ubi tribunum Scutariorum Barzimeren inuentum cum suis, Cornutisque⁵⁾ et aliis peditum numeris castra ponentem adsiliunt, eruditum puluere militari rectorem. 10. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitii), iussa canere bellicum tuba, lateribus firmatis prorupit, cum promptis adcinctis ad proelium: fortiterque resistendo pari pugnandi sorte discesserat, ni eum equitum adkursus complurium, anhelum circumuenisset et fessum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

IX.

Frigeridus Dux Gratiani Farnobium Optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis uita, et agri circa Padum dati.

1. Re in hunc modum peracta, Gothi quid⁶⁾ postea molientur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem uali-

1) Alte manuscripte: tractatibus.

2) Alte manuscripte: Hisiter, Hysker, Ister.

3) Alte manuscripte: permiscens, permiscebant.

4) Alte manuscripte: factu.

5) Alte manuscripte: cornutisque, comitibusque.

6) Alte manuscripte: quod.

dum, ubi reppererint excisuri: et cultiore uictu somnoque parumper adsumpto, eum sequebantur ut ferae: docti quod Gratiani monitu reuersus in Thracias, et prope Berocam uallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. 2. Et hi quidem ad parandum propositum, discursione rapida maturabant. Ille uero regendi conseruandique militis non ignarus, id quod cogitatum est, suspicatus, uel exploratorum relatione¹⁾, quos miserat, aperte instructus, per montium celsa siluarumque densitates, ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors optulit insperata. 3. Repedando enim congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium, cum uastatoris globis uagantem licentis, occupauit, ducentemque Taifalos, nuper in societatem adhibitos: qui (si dignum est dici), nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen direpturi uacua defensoribus loca. 4. Eorum cateruis subito uisis, certare cominus dux cautissimus parans, adortusque nationis utriusque grassatores, minantes etiam tum acerbas... trucidassetque omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis post appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio metuendo, antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset, uiuosque omnes circa Mutinam Regiumque et Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminauit. 5. Hanc Taifalorum gentem²⁾... ac turpem obscenae uitae flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copulenter maribus puberes, aetatis uiriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. Porro siqui iam adultus aprum exceperit solus, uel interemerit ursum immanem, conluuione liberatur incesti.

X.

Lentienses Alamanni a Gratiani Aug. Ducibus proelio superati, Rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permitti.

1. Haec autumnu uergente in hiemem, funesti per Thracias turbines conuerrebant³⁾. Quae temporum rabies, uelut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens, late serpebat. 2. Et iam Lentienses Alamannicus populus, tractibus Raetiarum confinis, per fallaces discursus, uiolato foedere dudum concepto, conlimitia nostra templabat, quae clades hinc exitiale primordium sumpsit. 3. Ex hac natione quidam inter principis armigeros militans, poscente negotio reuersus in larem, ut erat in loquendo effusior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet, arcessitu Valentis patruī Gra-

1) Alte manuscripte: ratione.

2) Alte manuscripte: Tarphalorum, Thaiphalorum, Trifallorum.

3) Alte manuscripte: concurrabant.

tianum orientem uersus mox signa moturum, ut duplicatis uiribus repellantur plagarum terminalium adcolae, ad Romanarum rerum excidium coniurati. 4. Quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoque haec quasi uicini cernentes, ut sunt ueloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum gelu peruium quiniis Februario mense. . . . tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non sine sui iactura, adflictos grauiter adultis uiribus auertunt. 5. Verum retrocedere coacti Germani, atque noscentes exercitus pleramque partem in Illyricum (ut imperatore mox adfuturo), praegressam, exarsere flagrantius: maioraque coepantes, pagorum omnium incolis in unum conlectis, cum quadraginta armorum milibus uel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarunt, sublatis in superbiam nostra confidentius iruperunt.

6. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus, quas praemiserat in Pannonias, conuocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat dispositio prudens, Nanniено negotium dedit, uirtutis sobriae duci: eique Mallobauden iunxit pari potestate conlegam, domesticorum comitem, regemque Francorum, uirum bellicosum et fortem. 7. Nanniено igitur pensante fortunarium uersabiles casus, ideoque cunctandum esse censente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus (ut consueuerat), ire in hostem, differendi impatiens, agebatur. 8. Proinde horrifico aduersum fragore terrente, ubi primum apud Argentariam signo per cornicines dato, concurreri est coeptum, sagittarum uerrutorumque missilium pulsibus, crebriores hinc indeque sternerantur. 9. Sed in ipso proeliorum ardore, infinita hostium multitudine milites uisa, uitantesque aperta discrimina, per calles consitas arboribus et angustas, ut quisque potuit, dispersi, paulo postea stetero fidentius, et splendore conspicui, proculque nitore, fulgentes armorum, imperatorii aduentus iniecere barbaris metum, 10. Qui repente uersi in terga, resistentesque interdum, nequid ultimae rationis omitterent, ita sunt caesi, ut ex praedicto numero non plus quam quinque milia, ut aestimabatur, euaderent, densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes, rege quoque Priario interfecto, exitium concitore pugnatum.

11. Hac laeti successus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens eoas, laeuorsus flexo itinere, latenter Rheno transit, spe incitator bona, uniuersam, si id temptanti fors aduisset, delere statuit malefidam et turbarum audiam gentem. 12. Hocque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses¹⁾ aerumnis populi sui ad internicionem paene deleti, et repentino principis aduentu defixi, quid capessero ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi, laxamentum possent inuenire uel breue, impetu celeri obsessos

1) Alte manuscrise: Lensiensis.

petuerunt inuis cautibus colles, abruptisque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibusque suis, quas secum conduxerant, omni uirium robore propugnabant. 13 Qua difficultate perpensa, uelut murorum obicibus opponendi, per legiones singulas quingenti¹⁾ leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod uersari inter antesignanos uisebatur acriter princeps, montes scandere nitebantur, tamquam uenaticias praedas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsumque proelium uergente in meridiem die, tenebrae quoque occupauere nocturnae. 14 Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque nostrorum non pauci, simul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum densa confringebantur.

15. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat et inritum, contra asperitates aggerum prominentium, intempestiua contendere pertinacia, multis (ut in tali negotio), uariatis sententiis, otioso milite circumuallari placuit barbaros, inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defenderentur. 16. Verum cum obstinatione simili renitentes Germani, peritique regionum, petissent alios montes, his quos ante insiderant, altiores: conuersus illuc cum exercitu imperator, eadem qua antea fortitudine, semitas ducentes ad ardua quaeritabat. 17. Quem Lentienses intentum iugulis suis, omni perseuerandi studio contemplantes, post deditioem, quam impetrare supplicii prece, oblata (ut praeceptum est) iuuentute ualida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt.

18. Hanc uictoriam oportunam et fructuosam, quae gentes hebetauit occiduas, sempiterni numinis nutu, Gratianus incredibile dictu est, quo quantoque uigore, exerta celeritate, aliorum properans expediuit: praeclarae indolis adulescens, facundus et moderatus et bellicosus et clemens, ad aemulationem lectorum progrediens principum, dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni uergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis, semet ad uana studia Caesaris Commodi conuertisset, licet hic incruentus. 19. Vt enim ille, quia perimere iaculis plurimas feras spectante consueuerat populo, et centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos, telorum uario genere, nullo geminato uulnere, contruncauit, ultra hominem exultauit, ita hic quoque, intra saepta quae appellant uiuaria, sagittarum pulsibus crebris, dentatas conficiens bestias, incidentia multa paru ducebat et seria: eo tempore quo etiam si imperium Marcus regeret Antoninus, aegre sine collegis similibus et magna sobrietate consiliorum, lenire luctuosos rei publicae poterat casus.

20. Dispositis igitur, quae pro temporum captu per Gallias

1) Alte manuscrite : quingenti.

res rationesque poscebant, et punito Scutario proditore, qui festinare principem ad Illyricum, barbaris indicarat, Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis Arboris nomen est, per Lauriacum ad opitulandum oppresae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21. Isdemque diebus, Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissime cogitanti, munireque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes et leues, tamquam exaestuare sueti torrentes, per septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur comes, uenalis ferociae speciei, et ad cuncta mobilis et incertus; is est quem praeteritorum textu rettulimus, ambigenti super corona capiti imponenda, Iuliano Caesari, dum inter eius armigeros militaret, adroganti astu fidenter, torquem obtulisse collo abstractam. 22. Remotusque in ipsa uertigine pereuntium rerum, dux cautus et diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

XI.

Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Bercoeam inopinantes concidit: paucos fuga seruauit. Gratianus Aug. ad patrum Valentem properat, ei contra Gothos laturus auxilium.

1. His forte diebus, Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa, uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneque papalarium leui pulsatus Sebastiano paulo ante ab Italia (ut petierat) misso, uigilantiae notae ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus: ipse ad Melanthiada uillam Caesarianam profectus, militem stipendio fouebat et alimentis, et blanda crebritate sermonum. 2. Unde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quae statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit refertos opima barbaros praeda, a Rhodopes¹⁾ tractibus prope Hadrianopolim reuertisse: qui motu imperatoris, cum abundanti milite cognito, popularibus iungere se festinant, circa Bercoeam et Nicopolim agentibus²⁾ praesidiis fixis: atque ilico ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. 3. Qui itineribus celeratis, conspectus prope Hadrianopolim, obseratis ui portis, iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus, ne captus ab hoste ueniret et subornatus, atque

1) Alte manuscrise: Rodopeis.

2) Alte texte: ingentibus.

contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per Actum acciderat comitem, quo per fraudem a Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. 4. Agnitus tamen licet sero Sebastianus, et urbem introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia, quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit, uesperaque incedente, Gothorum uastatorios cuneos prope flumen Hebram subito uisos, paulisper opertus aggeribus et frutectis, obscura nocte suspensis passibus consopitos adgressus est, adeoque prostrauit, ut praeter paucos quos morte uelocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes, praedamque retraxit innumeram, quam nec ciuitas cepit nec planities lata camporum. 5. Qua causa percitus Fritigernus, et extimescens ne dux (ut saepe audierat), impetrabilis, dispersos licenter suorum globos raptiueque intentos consumeret, in prouisos adoriens: reuocatis omnibus prope Cabylem oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia nec occultis uexarentur insidiis.

6. Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superauerit Alamannos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu, permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit, et quadriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis adflictus: in quo tractu Hala-norum impetu repentino tamptatus, amisit sequentium paucos.

XII.

Valens Aug. ante aduentum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.

1. Isdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens, facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commouit, aequiperare facinore quodam egregio, aduliscentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias, nec contemnendas nec segnes, quippe etiam ueteranos isdem iunxerat plurimos, inter quos et honoratiores alii et Traianus recinctus est, paulo ante magister armorum. 2. Et quoniam exploratione sollicita, cognitum est cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabuntur, occursum est huic conatui competenter, ad retinendas oportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagittariis et equitum turma citius missa. 3. Tri-duoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per deuia quindecim milibus passuum a ciuitate discreti, stationem peterent Nicen (incertum quo errore) procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam

uiderant, in numero decem milium esse firmantibus, imperator procaci quodam calore percussus, isdem occurrere festinabat. 4. Proinde agmine quadrato incedens, prope suburbanum Hadrianupoleos uenit, ubi uallo sudibus fossaque firmato, Gratianum impatienter operiens, Richomeren comitem domesticorum suscepit, ab eodem imperatore praemissum cum litteris, ipsum quoque uenturum mox indicantibus. 5. Quarum textu oratus, ut praestolaretur paulisper periculorum participem. neue abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus uariis, quid facto opus esset delibebat. 6. Et cum Sebastiano auctore, quidam protinus eundem ad certamen urgerent, Victor nomine (magister equitum) Sarmata sed cunctator et cautus, eadem sentientibus multis, imperii socium expectari censebat, ut incrementis exercitus Gallicani adscitis, opprimeretur lenius tumor barbaricus flammans. 7. Vicit tamen funesta principis destinatio, et adulabilis quorundam sententia regionum, qui ne paene iam partae uictoriae, (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant.

8. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (ut ipsi appellant), missus a Fritigerno legatus, cum aliis humilibus uenit ad principis castra, susceptusque leniter, eiusdem ductoris optulit scripta, petentis propalam ut sibi suisque, quos extorres patriis laribus, rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederentur et frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. 9. Praeter haec idem Christianus, ut conscius arcanorum et fidus, secretas alias eiusdem regis optulit litteras, qui astu et ludificandi uarietate nimium sollers, docebat Valentem, quasi mox amicus futurus et socius, aliter se popularium saeuitiam mollire non posse, uel ad condiciones rei Romanae profuturas allicere, nisi subinde armatum isdem iuxta monstraret exercitum, et timore imperatorii nominis intentato, eos a pernicioso pugnandi reuocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt.

10. Exoriente uero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa praepropere commouentur, inpedimentis et sarcinis prope Hadrianupoleos muros, cum legionum tutela congrua conlocatis. Thesauri enim et principalis fortunae insignia cetera, cum praefecto et consistorianis ambitu moenium tenebantur. 11. Decursis itaque uiarum spatiis confragosis, cum in medium torridus procederet dies, octaua tandem hora hostium carpenta cernuntur, quae ad speciem rotunditatis detornatae digesta, exploratorum relatione adfirmabantur. Atque (ut mos est) ululante barbara plebe ferum et triste, Romani duces aciem struxere: et anteposito dextro cornu equitum primo, peditatus pars maxima subsidebat. 12. Cornu autem equitum laeuum, disiectis adhuc per itinera plurimis, summa diffi-

cultate conductum, properabat passibus citis. Dumque idem cornu nullo etiam tum inturbante, extenditur, horrendo fragore, sibilantibus armis, pulsuque minaci scutorum, territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo et Safrace, procul agens et accita, nondum uenerat, oraturos pacem misere legatos. 13. Eorum dum uilitatem despicit imperator, ut firma fieret paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cunctabantur, ut inter fallacis ¹⁾ indutias, equites sui redirent, quos adfore iam sperabant. Et miles feruore calefactus aestiuo, siccis faucibus conmarceret, relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis, ut hoc fieret idem, hostes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia grauis.

14. Inter quae Fritigernus, callidus futuri coniector, Martemque partimescens ancipitem, uelut caduceatorem, unum e plebe suo misit arbitrio, petens nobiles quosdam et electos ad se prope diem obsides mitti, inpauidus ipse minimi litare laturus, et necessaria. 15. Laudato probatoque formidati ducis proposito, tribunus Aequitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus lapsusque a Dibalto, uerebatur eorum inrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria, ireque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus, et uiro conuenire existimans forti. Iamque pergebat, indicia dignitatis et natalium... 16. Eo ad uallum hostile tendente, sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, audius impetu calenti progressi, iamque aduersis conexi, ut in mature proruperant, ita inertii discessu, primordia belli foedarunt. 17. Hocque impedimento conatus intempestiui et Richomeris alacritas fracta est, nusquam ire permissi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reuersus et Safrace, Halanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celso excussus, quoscumque adcurso ueloci inuenire comminus potuit, incitata caede turbauit.

XIII

Gothi omnes in unum coniuncti nimirum Theruingi ductu Fritigerni Reg. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa conflagunt, et fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam coniciunt. Valens occisus nusquam comparuit.

1. Cumque arma ex latere omni concuterentur et tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret in clades Romanas, solito inma-

1) Alte manuscrise : fallaces.

nus furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt, et proelium flammarum ritu accrescens, terrebat millitum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculorum et sagittarum. 2. Deinde conlissae in modum rostratarum nauium acies, trudentesque se uicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis iactitatae.

Et quia sinistrum cornu ad usque plaustra ipsa accessit, ultra (siqui tulissent suppetias), processurum: a reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente, ac si ruina aggeris magni, oppressum atque deiectum est: steterunt inprotecti pedites ita concateruatis manipulis, ut uix mucronem exerere, aut manus reducere, quisquam posset. Nec iam obiectu pulueris caelum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Qua causa tela undique uibrantia, destinata cadebant et noxia, quod nec prouideri poterant nec caueri. 3. Verum ubi effusi inmensis agminibus barbari, iumenta contereabant et uiros, et neque ad receptum confertis ordinibus, laxari usquam poterat locus, et euadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadenti contemptu, occursantes receptis gladiis obruncabant, et mutuis securium ictibus, galeae perfrigebantur atque loricae. 4. Videreque licebat celsum ferocia barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisa ferro dextera uel confosso latere inter ipsa quoque mortis confinia, minaciter circumferentem oculos truces: ruinae confligentium mutua, humi corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt, et morientium gemitus, profundisque uulneribus transfixorum, cum timore audiebantur ingenti. 5. In hoc tanto tamque confusae rei tumultu, exhausti labore et periculis pedites, cum deinceps neque uires illis neque mentes suppetent ad consilium, diffractis hastarum plerisque conlisione adsidua, gladiis contenti dstrictis, in confertas hostium turmas se immergebant, salutis inmemores, circumspectantes ademptum esse omne euadendi suffugium. 6. Et quia humus riuis operta sanguineis, gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus uitam inpendere non inultam: adeo magno animorum robore oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, et quocumque se inflexerant oculi, aceruis caesorum adgestis, exanimata cudauera sine parsimonia calcabantur. 7. Solque sublimior, decurso Leone, ad domicilium caelestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia, satique confectos, etiam armorum grauantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbentem barbarorum pondere acies inclinatae nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, incondite qua quisque poterat, uertuntur in pedes.

8. Dumque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, imperator diris pauoribus circumsaepus, paulatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant incon-

cussi. Eoque uiso, Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris princeps, saltim aduenticio tegeretur auxilio. 9. Hocque audito, Victor nomine comes, Batauos in subsidiis locatos haut procul, ad imperatoris praesidium raptim cogere properans, cum inuenire neminem posset, gradiens retro discessit. Parique modo Richomeres periculo semet exemit et Saturninus.

10. Sequebantur itaque furore ex oculis elucente, barbari nostros, iam liquente uenarum calore torpentes : quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, non nulli ponderibus solis urgentium obruti, ictuque suorum aliqui trucidati : nec enim saepe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam. 11. Super his obstruebant itinera iacentes multi semineces, cruciatus uulnerum inconferentes, cum quibus aggeres quoque equorum constrati, cadaueribus campos implerunt. Diremit haec numquam pensabilia damna, quae magno rebus stetero Romanis, nullo splendore lunari nox fulgens.

12. Primaque caligine tenebrarum, inter gregarios imperator, ut opinari dabatur (neque enim uidisse se quisquam, uel praesto fuisse adseuerauit), sagitta perniciose saucius ruit, spirituque mox consumpto decessit, nec postea repertus est usquam. Hostium enim paucis spoliandi gratia mortuos, per ea loca diu uersatis, nullus fugatorum uel accolarum illuc adire est usus. 13. Simili clade Caesarem accipimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem feruentem retinere non ualuit, abiectumque in paludem, nec emergere potuisse, nec inueniri. 14. Alii dicunt, Valentem animam non exhalasse confestim, sed cum candidatis et spardonibus paucis, prope ad agrestem casam relatum, secunda contignatione fabre munitam, dum fouetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus, qui esset ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptum. 15. Cum enim oppessulatas ianuas perrumpere conati qui secuti sunt, a parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles, populandi amitterent copiam, congestis stipulae fascibus et lignorum, flammaque supposita, aedificium cum hominibus torruerunt. 16. Unde quidam de candidatis, per fenestram lapsus captusque a barbaris, prodidit factum, et eos maerore afflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse iuuenis, occulte postea reuersus ad nostros, haec ita accidisse narrauit. 17. Pari clade recuperatis Hispaniis, Scipionum alterum cremata turri in quam confugerat, absumptum incendio hostili, conperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni nec Valenti, sepulturam (qui supremi tatis honor est) contigisse.

18. In hac multiplici uiroorum inlustrium clade, Traiani mors emiuit et Sebastiani, cum quibus triginta quinque oppetiuerent, tribuni uacantes, et numerorum rectores, et Valerianus atque Aequitius, quorum alter stabulum alter curabat palatium. Inter

hos etiam Promotorum tribunus, Potentius, cecidit in primaevo aetatis flore, bono cuique spectatus, meritis Vrsicini patris, magistri quondam armorum, suisque commendabilis. Constatque uix tertiam euasisse exercitus partem. 19... annalibus praeter Can-nensem pugnam ita ad internicionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquotiens reflante Fortuna fallaciis lusi, bellorum iniquitati cesserant ad tempus, et certamina multa, fabulosae neniae fleuere Graecorum.

XIV.

Valentis Aug. uirtutes et uitia.

1. Perit autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, cum per annos quattuor imperasset et decem, paruo minus. Cuius bona multis cognita dicemus et uitia. 2. Amicus fidelis et firmus, ultor acer ambitionum, seuerus militaris et ciuilibus disciplinae corrector, peruigil semper et anxius, ne quis propinquitatem eius praetendens, altius semet efferret, erga deferendas potestates uel adimendas, nimium tardus, prouinciarum aequissimus tutor, quarum singulas ut domum propriam custodibat¹⁾ indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla uectigalium admittens augmenta, in adaerandis reliquorum debitis non molestus, furibus et in peculatu deprehensis iudicibus, inimicus asper et uehemens. Nec sub alio principe in huius modi negotiis, melius secum actum esse meminit oriens. 3. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione, cuius rei licet abundant exempla, unum tamen sufficiet poni. Ut sunt in palatis non nulli alienarum rerum auidi, siqui caducum uel aliud petisset ex usu, cum magna iustorum iniustorumque distinctione, contradicturis copia seruata, donabat ei qui petierat, tres uel quattuor alios absentes aliquotiens impetratorum participes iungens: ut castigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. 4. Super aedificiis autem, quae per diuersas urbes et oppida uel instaurauit, uel a primis instruxit auspiciis (ne sim longior) taceo, rebus ipsis id apertius monstrare concedens. Haec bonis omnibus aemulanda sunt, ut existimo: nunc eius uitia percurramus.

5. Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatientis, duritiamque magis adfectans inmanem, in crudelitatem procliuior, subagrestis ingenii, nec bellicis nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptam uel laesam principis amplitudinem trahens, in sanguinem saeuiebat et dispendia locupletum. 6. Illud quoque

1) Alte manuscrite: custodiebat.

ferrī non poterat, quod cum legibus lites omnes quaestionesque committere uideri se uellet, destinatisque uelut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: iniuriosus alia et iracundus, et criminantibus sine differentia ueri uel falsi, facillime patens, quae uitiorum labes etiam in his priuatis cotidianisque rationibus, impendio est formidanda.

7. Cessator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obstructa, sed ita ut non eminus appareret, figura bene compacta membrorum, staturae nec procerae nec humilis, incuruis cruribus extanteque mediocriter uentre.

8. Haec super Valente dixisse sufficiet, quae uera esse aequalis nobis memoria plene testatur. Illud autem praeteriri non conuenit, quod cum oraculo tripodis, quam mouisse Patricium docuimus et Hilarium, tres uersus illos fatidicos comperisset, quorum ultimus est

ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀγαιομένοιο Ἄρης
ut erat inconsummatus et rudis, inter initia contemnebat, processu uero luctuum maximorum, abiecte etiam timidus, eiusdem sortis recordatione Asiae nomen horrebat: ubi Erythraeo oppido superpositum montem Mimanta, et Homerum scripsisse et Tullium, doctis referentibus audiebat. 9. Denique post interitum eius, discessumque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis adfixus incisis litteris Graecis, sepultum ibi nobilem quendam Mimanta ueterem indicabat.

XV.

Gothi uictores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et Imperatoria insignia cum Praefecto et Consistorianis reliquerat; et omnia frustra experti discedunt.

1. Post exitialem pugnam cum iam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuere, dextra pars alii laeua, uel quo metus traxerat ferebantur, quisque proximos quaerens: cum praeter se nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitantes haesere. Audiebantur tamen (licet longius) heulatus miserabiles relictorum, singultusque morientium, et uulneratorum cruciabiles fletus.

2. Luce uero coeptante, uictores, ut bestiae sanguinis irrimamento atrocius efferatae, spei inanis inlecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petiuere densatis¹⁾, eam uel cum discrimibus excisuri postremis: docti per proditores et transfugas, potestatum culmina maximarum, et fortunae principalis insignia,

1) Alte manuscrise: densatts.

thesaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. 3. Et ne interuallatis ardor intepisceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur, oppugnatoribus genuina ferocia ad praiceps exitium festinantibus, contraque defensorum uigore, ualidis uiribus incitato. 4. Et quia militum calonumque numerus magnus, ciuitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium, aedibus continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratque rabies imminenti-um ad usque horam diei nonam, subito pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetero loricas, conferti in cuneum, descierunt ad barbaros, eosque illi auide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt; et ex eo deinceps obseruatum est, neminem huius modi aliquid, uel in desperatione rerum ultima cogitasse. 5. Feruente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore caelesti, imbres nubibus atris effusi dispersere circumfremantium globos, reuersique ad uallum dimensum, tereti figura plaustrorum, inmanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces litteras et legatum . . . etatem, fide retinendae salutis accepta. 6. Verum introire non auso, qui missus est, per Christianum quendam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptis, parandis operibus diei residuum et nox omnis abrumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae, et moenium intuta firmata, et ad emittenda undique tela uel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, adgestaque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam, siti ad usque ipsa uitae detrimenta uexati sunt.

7. Contra Gothi reputantes difficiles Martis euentus, anxique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim uires suas conuelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante iustitia publicatum est. 8. Partis enim nostrae candidatos aliquos qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga uelut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quandam incenderent partem: ut tamquam signo erecto occultius, dum circa extinguendum incendium dstringitur multitudo clausorum, ciuitas perrumperetur inpropugnata. 9. Perrexere (ut statutum est) candidati: cumque prope fossas uenissent, manus tendentes, orantesque ut Romanos semet admitti posebant. Et recepti quia nulla erat suspicio quae uetaret, interrogatique super consiliis hostium, uariarunt: unde factum est ut cruenta quaestione uexati, ceruicibus perirent abscisis, quid acturi uenerant, aperte confessi.

10. Omni itaque bellandi apparatu praestructo, aduentante uiligia tertia, barbari abolito praeteritorum uulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, et obstinationem repugnatum . . . ere. At cum armatis provinciales et palatini ad obruendos eos excitati exurgebant, et cuiusce modi tela in multitudine tanta, uel temere missa, cadere

sine noxa non poterant. 11. Animaduersum est a nostris isdem telis barbaros uti, quibus appetebantur. Ideoque mandatum est, ut neruis ferrum lignumque conectentibus, ante iactum incisis, emitterentur arcu sagittae, quae uolitantes uires integras reseruabant. Infixae uero corporibus, nihil uigoris perdebant, aut certe (si cecidissent in uanum), ilico frangebantur. 12. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum, casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem onagram sermo uulgaris appellat, e regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem, qui licet humo frustra inlatus est, uisus, tamen ita eos metu exanimauit, ut stupore spectaculi noui, cedentes e medio abire temptarent. 13. Sed bucinis optimatum monitu occinentibus, instauratum est proelium, et pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo, uel funditoris amento, in cassum excusso. Agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lacerationibus quaesita cupiditas incendebat, secuti ceteri prae se ferebant, aequiperasse discrimina potiorum: namque semineces aliquot, aut magnis obriti ponderibus, uel confixi iaculis pectora, uoluebantur, non nulli scalas uehendo, ascensumque in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis et columnarum fragmentis et cylindris. 14. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat, hoc incitante, quod etiam defensorum plurimos cadere diuersis ictibus uidentes, eminus laetabantur. Ita sine requie ulla uel modo, pro moenibus et contra moenia ingentibus animis pugnabantur. 15. Et quia nullo ordine iam sed per procursum pugnabatur et globos, quod desperationis erat signum extremae, flexo in uesperam die, digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non (ut suaserat antea Frutigernus), obsidionales aerumnas ubique declinarunt.

XVI

Gothi, Hunorum Halanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, Orientales prouincias Gothis exonerauerit.

1. Conuersi post haec per omne tempus noctis (ut aestiuae) non longum, ad uulnerum curas, artesque medendi gentiles, reddita luce, in uarias consiliorum uias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes, multisque dictatis et controuersis, occupare statuunt Perinthum, exindeque... diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam, quam utilem existi-

marunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

2. Obsessi uero apud Hadrianopolim, post eorum abitum tempestiuum, cum uacare hoste loca proxima compertae fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte, uitatis aggeribus publicis, per nemorosa et deuia pars Filippopolim, exindeque Serdicam, alia ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas uehebant, omni studio ad properandum excogitato, currebant, uelut in regionibus illis repperiundo Valente. Quem inter medios certaminum turbines oppetisse; uel certe ad tugurium confugisse, ubi aestimatus est ui periisse flammaram, penitus ignorabant.

3. At Gothi Hunis Halanisque permixti, nimium bellicosis et fortibus rerumque asperarum diff cultatibus induratis, quos miris praemiorum inlecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum¹⁾ memores pristinarum, nec adire nec temptare sunt ausi, agros uero fertiles late distentos et longe, ad extremam uastauere paenuriam, cultoribus caesis aut captis, 4. U. de Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu seruantes, ire ocius festinabant, multa in exitium urbis inclitae molituri. Quos inferentes sese inmodice, obicesque portarum paene pulsantes, hoc casu caeleste repulit numen. 5. Saracenorum cuneus (super quorum origine moribusque, diuersis in locis rettulimus plura), ad furta magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illic accersitus, congressurus barbarorum globo repente conspecto, a ciuitate fidenter erupit, diuque extento certamine pertinaci, aequis partes discessere momentis. 6. Sed orientalis turma nouo neque ante uiso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pubem, subraucum et lugubre strepens, educto pugione, agnini se medio Gothorum inseruit, et interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumque cruorem exuxit. Quo monstruoso miraculo barbari territi, postea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. 7. Processu dein audacia fracta, cum murorum ambitum insularumque spatii inmensis oblongum, et inaccessas pulchritudines urbis, et incolentium plebem considerarent inmensam, iuxtaque fretum, quod Pontum disternat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quam inlata, exinde digressi sunt effusorie per arctoas prouincias, quas peragrauere licenter, ad usque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas.

8. His diebus efficacia Iulii, magistri militiae, trans Taurum enituit salutaris et uelox. Conperta enim fatorum sorte per Thracias, Gothos antea susceptos, dispersosque per uarias

1) Alte manuscrite : cladium.

ciuitates et castra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores, Romanos omnes (quod his temporibus raro contingit), uniuersos tamquam uexillo erecto, uno eodemque die, mandauit occidi, exspectatione promissi stipendii securos, ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu uel mora completo, orientales prouinciae discriminibus ereptae sunt magnis.

6. Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus, ad usque Valentis interitum, pro uirium explicauit mensura: opus ueritaten professum, numquam (ut arbitror), sciens silentio ausus corrumpere, uel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate et doctrinis florentes, Quos id (si libererit) adgressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

T R A D U C E R E

CARTEA XXVII

IV.

Descrierea celor șase provincii ale Traciei și mențiu-
nea orașelor ce se găsesc în ele.

Pe când cele arătate mai sus se petreceau prin Galia și prin Italia, în Tracia au izbucnit noi războaie. Căci Valens după dorința fratelui său, de care era condus, ridică armele împotriva Goților, determinat de un motiv temeinic, fiindcă aceeașia trimisese ajutoare lui Procopus care pornise războiul civil. De aceea, se cade să spun câteva cuvinte, într'o scurtă digresiune, despre originea și situația geografică a acestei regiuni.

Descrierea Traciei ar fi ușoară, dacă cărțile celor vechi ar fi de acord, dar ele se contrazic; și fiindcă nu se descoperă adevărul ce ele ni-l făgăduesc, ne mulțumim să arătăm numai cele ce ne aducem aminte că am văzut noi înșine. Homer²⁾, de o autoritate eternă, ne spune că această țară a fost odinioară o ne-nărginită câmpie, plăcută și cu munți înalți, închipuindu-și că este patria Crivățului și a Zefirului. Aceasta sau este o exagerare sau că, înainte vreme, erau socotiți sub numirea de Tracia, toate ținuturile cele foarte întinse și locuite de națiuni sălbatice. Și anume o parte din ea o locuiau Scordiscii³⁾ astăzi foarte depărtați de aceste provincii, un popor altădată crud și fioros, cum ne-o arată antichitatea, sacrificând Belonei și lui Marte pe prizonieri și bând cu lăcomie sânge de om în titve de

1) Despre războiul cu Goții Ammian Marcellin ne vorbește în cartea XXVII, cap. V și în întreaga carte a XXXI-a. Capitolul IV din cartea a XXVII servește întrucâtva ca introducere.

2) Homer, *Iliada* IX, 5: Când Boreas și Zefirus suflând din Tracia veneau în sbor neașteptat.

3) Pasațiul acesta este luat după Festus 9, care scrisese cu vr'o 20 ani mai înainte. Vezi Mommsen, *Herm.* XVI 607.

capete omenești. De barbaria acestora statul roman, după multe pierderi, fiind adeseori lovit, în cele din urmă și-a pierdut întreaga sa armată, împreună cu comandant cu tot¹⁾

Dar, această țară, după cum observăm acum, este de forma unui corn de lună sau mai bine zis ne dă imaginea unui frumos amfiteatru. În vârful de apus, îndesat de munți prăpăstioși, se deschide defileul Succilor ce desparte Tracia de Dacia. Partea stângă însă, cea dela Nord, o închid înălțimile muntelui Haemus, și Istrul, pe unde atinge solul roman, e plin de multe orașe, castre și fortificații. Pe latura dreaptă care este la miază zi se înalță vârfurile munților Rodope; dinspre soare-răsare se termină cu o strâmtoare de mare, în care apele curgând în unde puternice din Marea Neagră și mergând să se lovească cu valurile reciproce din Marea Egee, se deschide o îngustă separațiune de pământ²⁾. Din unghiul său de răsărit Tracia se mărginește cu Macedonia, prin niște căi strâmte și cu stânci prăpăstioase care se numesc Acontisma; nu departe de aci este stațiunea de cursă³⁾ Arethusa, unde se poate vedea mormântul lui Euripide, celebru prin sublimele sale tragedii și Stagira unde am aflat că s'a născut Aristotele care, după cum afirmă Cicero, scoate din gura sa un fluviu de aur. Și aceste locuri în vremurile vechi le-au ocupat barbarii, diferiți ca moravuri și graiu; dintre cari, pe lângă alții, erau temuți ca cei mai sălbatici Odrysii, atât de obișnuiți să verse sânge de om, că atunci când nu aveau dușmani, ei înșiși la ospete, după ce se săturau de mâncare și de băutură, întorceau armele în contra corpurilor alor lor, ca în corpurile unor străini.

Dar, după desvoltarea statului roman, pe când era în vigoare puterea consulară, aceste populațiuni, înaintea vreme totdeauna nesupuse și rătăcind de colo până colo, fără civilizație și fără legi, le-a biruit după multă stăruință Marcus Didius; Drusus apoi le-a redus la frontierele lor naturale, iar Minucius supunându-le într'o luptă, le-a biruit lângă râul Hebru care curge din munții cei înalți ai Odrysilor; după aceștia cei rămași au fost distruși într'o crâncenă luptă de proconsulul Appius Claudius; iar orașele situate lângă Bosfor și Propontida au fost încercuite de flotele romane. A sosit după aceștia generalul Lucullus care cel dintâi s'a ciocnit cu poporul cel voinic al Bessilor și a supus în aceeași expediție și pe Hemimontani care resistară cu inverșunare. Prin vitejia sa, toată Tracia trecu sub puterea strămoșilor noștri și, în acest mod, după cuceriri adesea îndozelnice, s'au adaus șase provincii pe lângă statul roman.

Intre acestea, cea dintâi care se mărginește cu Iliria,

1) C. Porcius Cato.

2) Un istm

3) Unele ediții au *convallis et statio*, adică Valea Arethusa.

poartă numele special de Tracia pe care o împodobesc două cetăți mari, Philippopolis, vechia Eumolpias și Beroe. După aceasta, provincia Aemimontului are ca cetăți mari Hadrianopolis, ce se numea odată Uscudama și Anchialon. Apoi Mysia, unde se găsește Marcianopolis, numită astfel după numele surorii împăratului Traian, și Durostorus, și Nicopolis, și Odessus. Și alătura este Scitia în care, între altele, sunt mai celebre cetățile Dionysopolis și Tomi și Calatis. Provincia Europa este cea din urmă dintre toate; ea strălucește, pe lângă municipiile sale, prin două cetăți Apris și Perinthus, numită mai târziu Heraclea. Lipită de aceasta, provincia Rodope, are ca cetăți Maximianopolis și Maronea și Aenos pe care a fundat-o și apoi a părăsit-o Aeneas spre a întemeia, sub auspicii mai bune și după mai multe rătăcirii pe mare, domnia eternă a Italiei.

E constatat însă, după cum în general ni-o arată svonorile dese, că aproape toți țărani care locuiesc în amintitele regiuni de munte și în munții cei înalți de acolo ne întrec pe noi și printr'o constituție trupească mai sănătoasă și prin prerogativa unei vieți mai lungi și aceasta se crede că provine din aceea că ei se feresc de mâncări murdare și fierbinți și răcorindu-și trupul cu roua proaspătă ce o calcă necontenit, respiră dulceața unui aer mai curat și se împărtășesc, ei mai mult decât toți, de razele de soare dătător de viață, nefiind atinși până acum de vițiile omenești. După această expunere, să ne întoarcem la subiectul nostru.

V.

Războiul de trei ani al împăratului Valens împotriva Goților. Incheierea păcii.

După înfrângerea lui Procopius în Frigia, și după ce au luat sfârșit cauzele luptelor interne, Victor, magister equitum, a fost trimis la Goți, spre a cunoaște lămurit din ce motive acest popor, prieten cu Romanii, și legat printr'un sincer tratat pe pace, dăduse ajutor unui tiran (—lui Procopius—) care a ridicat armele împotriva unor împărați legitimi. Aceștia, pentruca să-și scuze fapta print'o apărare temeinică, aduseră o scrisoare a aceluiași Procopius care amintea că a luat imperiul ce i se datora ca unei rude din sângele lui Constantin și susțineau că greșeala lor este vrednică de a fi iertată.

Aflând toate acestea din raportul lui Victor, împăratul Valens a socotit că această scuza este cu totul neîntemeiată, și a pornit cu război împotriva Goților cari au fost preveniți îndată și, la începutul primăverii, strângându-și întreaga armată, a poposit, făcându-și tabăra, lângă fortăreața numită Daphne și a

trecut peste Dunăre, după ce a făcut un pod de vase, fără să-i se opună cineva. Și căpătând o mare incredere în sine, fiindcă în drumul său în dreapta și în stânga, n'a întâlnit pe nimenea pe care să-l poată birui sau măcar să-l gonească dinaintea sa: căci toți fiind cuprinși de o teribilă groază de armata ce se apropia cu o mare pregătire și strălucire, se îndreptară spre munții cei înalți ai Serrilor¹⁾, inaccesibili decât doar pentru cei cari îi cunoșteau bine. Pentru că totuș să nu treacă toată vara, fără să nu aibă nici un rezultat, a trimis pe Arintheus, magister peditum, cu cete de oameni de pradă, și care a putut să prinza o parte din familiile celor ce rătăceau prin întinsul câmpiilor înainte de a fi ajuns la munții cei înalți și cotiți. Și astfel, obținând numai ceea ce-i dăduse întâmplarea, s'a întors cu ai săi acasă, fără să pricinuiască cuiva vr'o mare lovitură și nici să o primească.

În anul următor, pe când se pregătea să între cu același entuziasm în țara dușmanilor, revărsarea Dunării prin apele sale ieșite din albie împiedecându-l, l-a ținut nemîșcat în apropierea satului Carpilor, rămânând cu trupele sale în tabără de vară, până toamna. De aci, fiindcă n'a putut să facă nimic, din pricina mărimii apelor, a plecat în tabără de iarnă la Marcianopolis.

Și în al treilea an, cu aceeași încăpăținare, după ce a trecut peste Dunăre, la Noviodunum, pe un pod de corăbii, a năvălit în teritoriul barbarilor²⁾ și continuându-și înaintarea, după lungi marșuri, a atăcat tribul războinic al Greuthungilor și, după câteva lupte ușoare, a silit pe Athanaric, — pe acea vreme cel mai puternic șef care îndrăzni să-i se opună cu trupele ce o credea că-i va fi de ajutor, — să fugă de teama pieirei, și în urmă împăratul cu toți ai săi s'a întors la Marcianopolis, loc potrivit, în acele ținuturi, de a petrece iarna.

După diferitele întâmplări din cei trei ani, s'au ivit motive serioase de a se pune capăt războiului: primul că, din cauza neconținței rămănerii a împăratului, teama dușmanilor Goți sporea mereu; apoi comerțul fiind împiedicat, barbarii sufereau de lipsa celor necesare pentru viață; așa că au trimis adeseori delegați cu rugămintea de a cere pace spre a uita trecutul. Împăratul, deși era un om incult, era însă un drept cumpănitor al situațiilor, înainte de epoca în care, prins de mrejele primejdioase ale lingușitorilor, a lovit interesele statului prin neconțințe răni, se hotări, după ce a luat sfatul și al celorlalți, că ar fi bine să le acorde pacea cerută. Și au fost trimiși Victor și în urmă Arintheus, comandanții călăreștilor și ai pedestrilor. Aceștia, arătându-i prin scrisori autentice că Goții

1) Unele ediții au Succorum în loc de Serrorum.

2) *Barbaricum*, era numirea dată țărilor dela Nordul Dunării ocupate de barbari.

sunt gata să primească condițiunile ce li s'au propus, n'a mai rămas decât fixarea locului pentru încheerea păcii. Dar, fiindcă Athanaric susținea că el este legat de teama de a nu-și călca jurământul și oprit de porunca tatălui său, de a nu călca niciodată pe pământul roman și deoarece nu putea să fie constrâns, iar, pe de altă parte, fiindcă ar fi fost necuviincios și urit ca împăratul să treacă la el, cei ce au tratat afacerea au găsit cu cale ca în mijlocul fluviului, cu ajutorul corabiilor care ducea de aci pe principe, împreună cu suita sa, de dincolo pe generalul barbar și cu ai săi, să se închee pacea cum s'a stabilit¹⁾. După încheerea acesteia, și după primirea de obstatici, Valens s'a întors la Constantinopol, unde, în urmă Athanaric, gonit din țara sa de naștere de o răscoală a alor săi, a murit de o soartă fatală și a fost îngropat după obiceiurile noastre cu o înmormântare măreață.

Cartea XXXI.

I,

Prevestirea morții împăratului Valens și a invaziei Goților.

Intr'aceea roata sorții schimbătoare ce aduce cu sine pe rând când fericirea când nefericirea a pus armele în mâna Belonei și, chemând în tovarășia ei și pe Furii, a transportat în țările din răsărit evenimente dureroase pe cari le-au arătat că se vor ivi atât prevestirile cât și minunile de tot felul. Căci, pe lângă mai multe alte preziceri cu fond de adevăr ale unor profeti și ale unor auguri, câinii începură să urle ca lupii, iar cucuvele de noapte cântău cântece de plâns și de jale; soarele acoperit de nori la aurora întuneca strălucirea zilelor și în Antiochia²⁾, în timpul frământărilor și turburărilor populare, se auzea mereu în gura mulțimii, din partea celor ce se credeau năpăstuiți, obrăznicia „Vivus ardeat Valens”³⁾ și, imitând pe crainicii publici se auzeau strigăte necurmăte din partea celor ce cereau să se aducă lemne spre a se da foc termelor împăratului Valens, construite la stăruința sa. Toate acestea erau

1) Râul Padul a fost cândva teatrul tot unei astfel de conferințe între Carol VIII, regele Franței și Ludovic Sforza, duce de Milan.

2) Împăratul Valens se găsea în vremea aceasta în Asia, la Antiochia.

3) Vivus ardeat Valens, să arză de viu Valens, adică, la moarte cu Valens.

semne ce arătau în mod învederat că i se apropie sfârșitul vieții. Pe lângă aceasta, fantoma de mort a regelui Armeniei și nenorocitele umbre mortuale a celor uciși puțin mai înainte, în afacerea lui Theodor, nelinișteau în tăcerea nopții pe mulți inși și cântecele lugubre ale neniilor¹⁾ băgau în ei spaimă și groază. Și o juncă cu capul tăiat a fost găsită moartă în stradă, ceea ce prevestea nenorociri publice mari și mult răspândite²⁾. În sfârșit, când s'au dărâmat niște ziduri vechi din Calcedonia, pentruca să se clădească o baie la Constantinopol, dându-se la o parte șirul de bolovani, pe o piatră de formă pătrată ce s'a aflat în mijlocul construcției, s'au găsit săpate următoarele versuri grecești prevestitoare de viitor :

Când veți vedea sosind în cetate și prin cartiere
Nimie cu brațe de rouă'ncărcate și prinse în horă.
Când veți vedea ridicându-se zidul ce'nprejmue baia,
Oarde de barbari războinici veni-vor din țări depărtate,
Istrul trecându-l și undele-i mândre pe poduri de vase,
Jaturi și-omor vor face la Sciți și'n a Misilor țară,
Dar în Pannonia ajungând cu nebune nădejdi de pradare
Capăt s'a pune atunci și vieții și luptelor crunte.

II.

Locuințele și moravurile Hunilor, Alanilor și ale altor popoare scitice.

Sămânța întregului dezastru și a diferitelor nenorociri pe care furia Războiului le-a provocat invălmășind totul într'un incendiu ne mai pomenit, am aflat că ar avea următoarea cauză : Poporul Hunilor, puțin cunoscut în vechile monumente istorice, locuia dincolo de bălțile Maeotice, lângă Oceanul înghețat și în sălbăticie întrecea orice măsură. Căci băieților chiar dela naștere li se tăia adânc cu ferul obrazul pentru ca distrugându-le din vreme rădăcina părului, să li se facă cicatrici și să ajungă imberbi până la bătrânețe, având o înfățișare scârboasă, întocmai ca eunucii. Toți au trupurile ca trunchiul, cu membre vânjoase, grozav de diformi și strâmbi, că-ti vine să crezi că sunt niște animale cu două picioare și niște chipuri de cameni, cum se cioplesc la capătul podurilor. Și în figură de om, deși hidoși, poartă o vieață de sălbatic. Ei nu simt nevoia de mâncări gătite la foc, ci se hrănesc cu rădăcini de ierburi sălbatice și cu carne jumătate crudă de animale de

1) Neniile erau bocetele ce se recitau de femei la înmormântări.

2) Ammian Marcellin credea în superstiții. Evenimentele sunt, după el, totdeauna rezultatul unor prevestiri.

tol felul și pe care, pe spatele cailor, o încălzesc puțin între picioarele lor. Ei nu se adăpostesc în case, și fug din întrebuințarea zilnică a acestora, ca de niște morminte. Și, la ei, nu se poate găsi nici o colibă acoperită chiar măcar numai cu trostie ci, în rătăcirile lor, cutreerând munții și pădurile, sunt obișnuiți din copilărie să rabde de frig, de foame și de sete. Când sunt în străini, nu intră în casă, decât atunci când i-ar sili o mare nevoie, căci ei nu se socotesc siguri niciodată în case. Ca haine ei se îmbracă cu pânză de in sau cu blăni de șobolani sălbatici, cusute la un loc; și nu au o altă haină pentru întrebuințarea de acasă și întrebuințarea din public și, vărându-și odată capul în tunica lor de o culoare ordinară, nu o mai lapadă și nu o mai schimbă, decât după ce se va fi rupt în petece prin întrebuințarea zilnică. Ei își acopere capul cu o șapcă indoită și-și înfășoară cu piele de capră pulpele lor cele păroase și încălțăminte lor, nefiind potrivită pentru mers, îi împiedică să meargă cu pasul liber; din această cauză ei sunt puțin potriviți pentru a merge la lupte pe jos, ci aproape legați pe caii lor, cari, deși sunt urși, sunt puternici; stau pe ei, uneori, ca femeile, și-și fac toate indeletnicirile lor obișnuite. Fiește cine din acest popor, călare ziua și noaptea, cumpără și vinde, mănâncă și bea, și înclinat pe gâtul cel slab al animalului lor, dorm adânc și visează, în bună voie, tot felul de vise. Și, în deliberările lor asupra lucrurilor serioase, în această ținută se constătuiesc cu toții. Ei nu sunt ținuți de nici o autoritate regală severă, ci mulțumiți de conducerea șefilor gloatelor lor gălăgioase, dau năvală la luptă în orice împrejurare. Și luptă uneori, când sunt atacați, și merg la bătălie în formă de cete, scoțând din gura lor un șgomot asurzitor. Și, pe cât sunt ei la iuteală de ușori și de rezezi: pe atâta apoi iarăși intenționat, merg răsfirați, încât, din cauza iuteții lor, nu se văd când luptă, afără de linie de bătaie, alergând la un măcel grozav, neatăcând fortificații și neșefuind tabăra întărită. De aceea, ai putea ușor să spui că ei sunt cei mai buni dintre toți luptătorii pentru că, de departe, ei luptă cu siliți pe cari le aruncă, având în vârful oase ascuțite, legate cu o artă minunată și distincte¹⁾... iar de aproape cu ferul lovesc fără deosebire și, în vreme ce dușmanul observă mișcarea armei, o strânge într-o curea și, celor ce călăresc sau merg pe jos, le i-au puterea oricărei mișcări. Nimenea la ei nici nu ară nici nu atinge plugul vreodată; toți umblă de colo până colo, fără de locuri stabile, fără cămin, fără de lege și sunt lipsiți de orice fel de stabilitate, își dau impresia că totdeauna fug împreună cu carele lor în cari locuiesc. În aceste care femeile țes hainele lor cele urâte, aci se împerechează cu bărbații și aci nasc și își cresc copiii până se fac mari. Și nimenea la ei fiind între-

1) Pasagiul acesta fiind defectuos înțelesul este nesigur.

bat, nu poate să-ți răspundă, unde s'a născut, fiind într'un loc conceput, aiurea născut și în altă parte crescut. În timp de armistițiu, sunt necredincioși și nesiguri, la ori ce suflare de vânt su t îndată gata să se miște, făcând toate într'o furie și într'o pornire. Și întocmai ca animalele negrăitoare, aproape cu totul nu știu ce este onest și ce este neonest, vorbesc enigmatic și obscur, nu sunt legați de respectul nici unei religii, nici unei superstiții, ard numai de o nețărmurită lăcomie după aur; sunt așa de schimbăcicioși și ușori la mânie că uneori în aceeași zi fără de nici un motiv desfac o prietenie și de asemenea o reînosc fără să fi intervenit cineva.

Acest neam de oameni totdeauna gata și fără nici un frâu, arzând de o nemăsurată dorință de a prăda pe alții, pornind să jefuiască pe vecini și să-i omoare, au ajuns până la Alani, Masagetii de odinioară. Aceștia, de unde sunt ei și în ce țări locuiesc, fiindcă a venit vorba despre ei, socotesc că este bine să o arăt; lămurind confuzia geografică, care multă vreme... în cele din urmă a găsit adevărul...¹⁾ Istrul, mărit din pricina multor ape ce le primește, trece prin țara Sauromaților care se întinde până la fluviul Tanais²⁾ ce desparte Asia de Europa. Dincolo de acest fluviu, locuiesc, în pustietățile nemăsurat de întinse al Scitiei, Alanii, numiți după numele munților, și cari supunând încetul cu încetul popoarele vecine, după mai multe victorii, le-au atras, ca și Perșii, la neamul de numele lor. Între aceștia, Nervii locuiesc în localitățile dinlăuntrul țării, în vecinătatea unor munți înalți cari, fiind prăpăstioși și bătuți de ger, crivățul îi face de nepătruns. După aceștia vin Gelonii și Vidinii, foarte liroși, cari, după ce jușuesc pielea dușmanilor ce au omorât, își fac din ea înbrăcăminte și oblănci pentru caii lor de luptă. Vecinii cu Gelonii sunt Agathyrșii, tatuati, remarcabili prin corpurile și părul lor de o culoare albastră și, în vreme ce oamenii de jos se desăbesc prin niște pete mai mici și mai rare, nobilii au aceste pete mai late și mai dese. După ei se spune că locuiesc nomazii Melanchlaeni și Antropofagi care mănâncă carne de om și de cari toți vecinii lor, fugind din pricina abominabilei lor mâncări, au plecat departe de ei; și de aceea întreaga regiune așezată la Nordestul lor până ajungi la Serii a rămas nelocuită. În cealaltă parte, în apropierea lăcașurilor Amazoanelor, Alanii se învecinesc cu regiunile orientale și, împărțiți în populațiuni numeroase și mari, se îndreaptă spre ținuturile aziatice și despre cari am aflat că se lătesc până la Gange, un fluviu ce separă țările Indienilor și merge de se varsă în Oceanul austral.

Împărțiți aci în două continente ale lumii, acești Alani, ale căror diferite popoare nu găsim cu cale să le enumerăm

1) Textul fiind defectuos, pasagiul acesta este deasemenea nesigur.

2) *Tanais*, Bugul de azi.

aci, deși sunt separați de mari depărtări, cutreeră, ca nomazii, regiuni nemărginite; cu trecerea vremii însă, din cauza moravurilor lor și a felului sălbatic de viață, precum și din cauza aceluiași chip de a se înarma, au ajuns la un singur nume și s'au numit cu toții cu numele generic de Alani. Ei n'au nici un fel de case și nici grija de a trage brazdă, ci se hrănesc cu carne și mai cu seamă cu lapte, și șezând în carele lor cu covăltire acoperite cu scoarțe de arbori, pornesc prin singurătăți nesfârșite. Și când ajung la locuri cu pășune, își așază carele lor în formă de cerc și, ca sălbaticii, se apucă să mănânce. Și, după ce s'a isprăvit pășunea de pe câmp, își duc mai departe cetățile lor, puse oare cum în care; în acestea bărbații se culcă cu femeile lor, în acestea se nasc și cresc copiii; aceste care sunt locuința lor obișnuită și ori încotro s'ar duce, aci își au căminul lor familiar. Mânând înaintea lor turmele, le duc la pășune și cea mai mare grije a lor este grija pentru rasa cailor. Ei caută câmpii pline de iarba și localități acoperite cu pomi roditori; și astfel, trecând din loc în loc, nu duc lipsă nici de alimente nici de hrană pentru vite, hrană pe care li o procură solul umed și cursul des al apelor ce ei străbat. Toți cei mici de vârstă, precum și femeile nerăzboinice, se ocupă de treburile ușoare din preajma cailor; tineretul însă, deprinzându-se din copilărie cu obiceiul călăriei, socotesc lucru rușinos să meargă pe jos și toți, învățând arta războiului, devin luptători. Deaceia și Perșii¹⁾ cari sunt de origină din Scitia sunt foarte pricepuți la lupte.

Aproape toți Alanii sunt înalți și frumoși, cu părul puțin cam bălăiu, inspiră groază, însă n'au ochii înspăimântători; sunt iuți în mânuirea armelor și întocmai ca Hunii, dar ceva mai blânzi, și ca traiu și ca moravuri; în drumurile lor după jaf și după vânat ajung până la lacurile Meotide și până la Bosforul cimerian și deasemenea până în Armenia și în Media. Și, pe cât oamenii liniștiți și blânzi caută răpausul cel plăcut, pe atâta pe ei îi încântă primejdiile și războaiele. La ei acela este socotit ca fericit care și-a dat viața în luptă; căci cei ce îmbătrânesc și pleacă din lume de o moarte întâmplătoare sunt încărcăți de tot felul de ocări urite, ca fiind degenerați și netrebnici. Și nimic nu se lădă mai mult la ei decât de a fi omorât un om și, tăind capetele celor omorâți și jupuindu-le pielea de pe cap, ca pradă glorioasă, împodobesc gâtul cailor lor cu aceste falere de războiu. La ei nu se poate vedea nici templu nici altar și nici măcar un bordei nu se găsește care să fie acoperit cu trestie, ci, după un obicei barbar, se înfige în pământ o spadă goală, căreia i se închină, ca lui Marte, zeitatea a dorată în acele regiuni. Au un mod cu totul deosebit de

1) Aci se face o confuzie între Perși și între Parți; numai aceștia din urmă sunt originari din Scitia.

divinațiune : leagă la un loc nuietele de lemn cât mai drepte și, adăugând niște descântece secrete, le desfac într'o anumită zi, și află astfel viitorul. Ei nu cunosc ce este sclavia, toți sunt născuți liberi și-și aleg de conducători¹⁾, chiar și acum, pe cei mai distinși în armele de războiu. Dar să ne întoarcem la subiectul ce ni-am propus.

III.

Hunii se unesc cu Alanii și împreună invadează țara Goților pe cari îi alungă.

Hunii, după ce au năvălit în ținuturile Alanilor, vecini cu Greutungi și cari de obicei se numesc Tanaiți, au omorât pe mai mulți din ei și i-au jefuit, iar pe cei cari au scăpat i-au silit să încheie cu ei alianță. Sprijiniți de aceștia pătrund, plini de încredere, după un atac dat pe neașteptate, în satele deschise și bogate ale lui Ermanric, un rege foarte războinic care, în urma mai multor fapte vitejești, băgase groaza în popoarele vecine. Acest Ermanric surprins, ca de puterea unei furtuni fără de veste, deși a încercat multă vreme să reziste, în cele din urmă totuși, fiindcă faima exagerase grozăvia situației, mai mult decât era ea în realitate, a scăpat, de teama unui dezastru pentru regatul său, printr'o sinucidere²⁾. După moartea acestuia și după alegerea ca rege a lui Vithimir, acesta sprijinit deoparte de Hunii pe cari și-i câștigase pentru sine cu bani, a rezistat câtăva vreme Alanilor. Dar, după mai multe înfrângeri pe cari le-a suferit în războiu, a murit în cele din urmă, căzând vitejește pe câmpul de luptă. Tutela fiului minor al acestuia, numit Videric, au luat-o Alatheus și Saphrax, doi generali încercați și cu multă experiență. Aceștia, dându-și seama că în împrejurările nefavorabile de atunci le este cu neputință să înfrunte primejdia, se retraseră încetul cu încetul până pe malurile fluviului Danastrus³⁾ care își rostogolește valurile prin câmpiile întinse dintre Istru și Boristone⁴⁾. Toate aceste întâmplări neașteptate determinară pe șeful Thervingilor Athanaric — împotriva căruia, după cum s'a spus mai sus, Valens tocmai pornise cu armata sa, fiindcă dăduse ajutor rebelului Procopius — să se pregătească din toate puterile sale spre a rezista, dacă și el ar fi atacat de Huni ca și ceilalți. Și-a ridicat deci cu mare îngrijorare o puternică fortăreață aproape de malurile

1) Șefii barbarilor se numeau judecători.

2) După Iordanes, *Getica*, XXIV 29, a fost omorât de frații Sarus și Ammius.

3) Danastrus este Nistrul.

4) Borysthenes, este Niprul.

Danastrului și în apropiere de fortificațiile Greutungilor, și a trimis pe Munderich, mai apoi „dux limitis per Arabiam”, împreună cu Lagariman și alți câțiva nobili, până la miliarul al douăzecilea, spre a observa sosirea dușmanilor, în vreme ce el însuși, neturburat de nimenea, avea să facă pregătirile de luptă. Dar s'a întâmplat cu totul altfel decât credea el. Căci Hunii, cum sunt ei cu mirosul fin, bănuind că grosul armatei se găsește ceva mai departe, au trecut în liniște pe lângă cei pe cari îi văzuseră, ca și când nu li s'ar împotrivi nimenea și după ce și-au orânduit șirurile de bătaie, într'o noapte luminată de lună, pătrunseră la ei printr'un vad al fluviului și urmărindu-și principala lor preocupare și temându-se ca nu cumva vr'un spion să denunțe ceea ce ei fac, izbiră pe însuși Athanaric într'un atac pe neașteptate. Băgând groaza în el dela prima lovitură, l-au silit, după oarecari pierderi, să-și găsească refugiul în munții cei înalți și prăpăstioși. În urma acestei prime ciocniri, și constrâns de o groază și mai mare pentru viitor, a început să ridice dela malurile cele înalte ale fluviului Gerasus¹⁾ până la Dunăre, deacurmezișul țării Taifalilor, un zid înalt; prin acesta ca o platoșe, dacă ar termina lucrarea la timp, socotea el că-și va asigura securitatea și mântuirea. Dar, în vreme ce lucrarea se făcea cu zor, Hunii sosesc cu pași grăbiți și l-ar fi zdrobit în înaintarea lor, dacă n'ar fi fost întârziați din cauza prăzilor cu cari erau încărcăți.

În vremea aceasta, s'a lățit repede și la celelalte populațiuni gotice svonul că un neam de oameni, cum până atunci nimeni n'a mai văzut, întocmai ca un uragan din munții cei înalți, ieșind din fundul pământului, s'a năpustit zdrobind și distrugând totul în calea sa. Cea mai mare parte din popor care părăsise pe Athanaric, din lipsa din ce în ce mai mare de alimente, căutau acum un domiciliu retras și departe de cunoștința barbarilor, și chibzuind multă vreme ce locuri să-și aleagă ca locuințe, s'au gândit la o retragere în Tracia, ținând seamă mai ales de două motive, întâi, fiindcă țara este foarte bogată în livezi și al doilea, fiindcă ar fi fost separați de mărimea apelor Dunării de regiunile deschise pentru fulgerile streine ale zeului Marte; în urmă și ceilalți Goți primără această părere comună.

IV.

Thervingii sunt transportați, cu consimțământul împăratului Valens, în Tracia, promițându-i acestuia ajutorul lor. În același timp trece peste Dunăre, fără voia împăratului, și tribul Greutungilor.

De aceea Goții Thervingi, sub conducerea lui Alavivus ocupară malurile Dunării și trimiseră soli²⁾ la împăratul Valens

1) Gerasus, vechiul nume al Siretului.

2) În solia aceasta a Visigoților creștini a fost poate și episcopul Ulfilas.

rugându-l cu umilință să-i primească, făgăduindu-i că vor trăi liniștiți și la nevoie îi vor servi ca trupe auxiliare. Pe când se petreceau toate acestea la frontieră, se răspândiră, în interiorul țării, știri grozave despre întâmplări noi și mai mari decât cele obișnuite până atunci; că popoarele dela Nord se frământă, că întregul teritoriu dela marea Neagră și până la Marcomani și la Quazi este invadat de o mulțime de națiuni barbare necunoscute, gonite din teritoriile lor de o putere nebănuită și că rățăcesc împrejurul Istrului împreună cu familiile lor. La început nu li s'a dat de ai noștri acestor știri nici o atenție, fiindcă era obiceiul ca, despre războaiele din aceste regiuni, să nu se vorbească decât după ce se isprăveau sau cel puțin se potoleau. Dar, cu înaintarea evenimentelor, cărora li s'a dat confirmarea după sosirea delegațiilor străine cari cereau prin rugăciuni stăruitoare să fie admis dincoace de Dunăre poporul fără de țară; chestiunea a fost mai mult obiect de bucurie decât de teamă, lingușitorii iscusii ridicând în slavă pe împăratul căruia un noroc orb i-a adus din țări îndepărtate atâția soldați noi, fără să se fi gândit la asta, așa că unindu-se puterile sale cu cele de din afară, se va forma o armată de neînving și, în locul suplimentului militar, pe care îl plăteau anual provinciile, s'ar spori considerabil veniturile tezaurului¹⁾. În această nădejde au fost trimiși mai mulți agenți cari să transporte pe corăbii pe oaspeții barbari. Și-și dădeau toată silința, ca nu cumva să rămână dincolo vre'unul dintre viitorii distrugători ai statului roman²⁾, chiar dacă s'ar găsi bolnav pe patul de moarte. Deci, cu învoirea împăratului, se luptau cu valurile ziua și noaptea spre a trece mulțimea peste Dunăre, pentru ca să cultive țara ocupând părți din teritoriul Traciei; erau așezați în cete în corăbii și pe plute și în trunchiuri scobite de arbori³⁾, și pe un fluviu foarte greu de trecut, care pe atunci crescuse din cauza ploilor prea dese. Din pricina îmbulzelii prea mari, luptând împotriva valurilor, unii încercând să inoate, au fost înghițiți de apă.

Așa de mare era zorul celor ce se grăbeau să piarză lumea romană! Fără îndoială, nu este nici lucru necunoscut, nici lucru nesigur că agenții însărcinați cu îndatorirea fatală de a transporta această mulțime de barbari, deși au încercat de mai multe ori să stabilească numărătoarea, au trebuit să renunțe la ea. Era un număr pe care „cine ar vrea să-l cunoască ar trebui, — cum spune celebrul poet, — să numere cât nisip ridică

1) Transformat în bani tributul ce provinciile îl plăteau în soldați, tezaurul s'ar mări enorm.

2) Ammian Marcellin ironizează hotărîrea împăratului de a recurge la ajutor străin pentru apărarea fruntariilor imperiului.

3) Trunchiuri scobite de arbori, adică în monoxile.

vântul de pe întinsa câmpie a Lybiei" ¹⁾ ar trebui să-și reamintească de armatele persane aduse în Grecia cari au ocupat odinioară Hellespontul și printr'o transportare meșteșugită le-au dus peste mare la poalele muntelui Athos, trecând trupele în revistă la Doriscos, fapte asupra cărora, deși antichitatea întreagă este de acord, totuși sunt socotite ca povești. Dar, de când mulțimea nenumărată de popoare s'au răspândit prin provincii și au ocupat întinsele teritorii ale câmpiilor și au umplut toate ținuturile și toate înălțimile munților, buna credință a antichității este întărită prin această dovadă a noastră. Și cel dintâi a fost primit Fritigern, împreună cu Alavivus, cărora împăratul hotărâse să li se dea la nevoie și alimente și să li se distribuie câmpii de cultivat.

În aceste vremuri, când s'au deschis zăvoarele porților dela fruntariile imperiului și când barbaria și-a revărsat, ca cenușa Aetnei, cetele sale înarmate ²⁾ și în vreme ce în împrejurări militare atât de grele s'ar fi reclamat la postul de comandă cel mai renumiți și cei mai experimentați generali, ca și cum o divinitate fatală ar fi dictat alegerea, s'au găsit în fruntea puterii militare, căutați la un loc, niște oameni pătați, între cari în primul rând, era Lupicinus și Maximus, unul comes per Thracias, celălalt dux, om de nimic, amândoi de o egală incapacitate. Nerușinata lor lăcomie a fost semănța tuturor nenorocirilor. Căci, ca să treacă cu vederea peste multe altele pe cari, nuniții le-au săvârșit cu întreținerea unor străini, până atunci încă nevinovați, sau au închis ochii, iar alții au pierdut socotilele, vom aminti un singur fapt trist și nemaî auzit, căruia niște judecători, nici în propria lor cauză, n'ar putea să găsească o scuză. Fiindcă barbarii trecuți erau chinuți de lipsa de hrană, ticăloși de comandanți se gândiră la cea mai murdară speculă și câți câini au putut să strângă de pretutindenea nesăturarea lor, i-au vândut pentru câte un sclav, între cari au fost și copii de-ai nobililor.

Într'aceea, în aceleași zile, Vitheric, regele Greuthungilor, împreună cu Alatheus și Safrax, cari aveau reșența și, deasemenea, și Farnobius, apropiindu-se de malurile Istrului, au trimis numai decât o delegațiune la împărat, conjurându-l să-i primească și pe ei cu bunăvoință. Răspunsul fiind negativ, fiindcă se credea că așa este în interesul statului, nu știau ce atitudine trebuiau să ia; iar Athanaric, fiindcă se temea de un refuz la fel, s'a retras, căci și-a adus aminte că odinioară, când s'a ivit o neînțelegere, a tratat cu înșămfare pe Valens, susținând că este legat prin jurământ să nu calce niciodată pe teritoriul roman și cu această motivare a constrâns pe împărat să iscă-

1) Vezi, Vergilius, Georg. II, 105.

2) Împăratul Valens dăduse ordin ca imigranții să fie dezarmați. Lăcomia generalilor însă a făcut ca această măsură de precauțiune să fie nesocotită și barbarii și-au putut păstra armele lor.

lească pacea în mijlocul Dunării. Temându-se de această supărare a împăratului care putea să dăinuiască, s'a retras cu toți ai săi în localitatea CaucaLand inaccesibilă din cauza mulțimii de păduri și a munților, gonind de aci pe Sarmați.

V

Thervingii, tratați rău de Romani și, împinși de lipsă și de foame, se răscoală sub conducerea lui Alavivus și a lui Fritigern și biruesc armata lui Lupicinus.

Thervingii, cu toate că li se îngăduise de multă vreme să treacă peste Dunăre, se găseau încă cutreerând pe malurile fluviului, fiind ținuți pe loc de o îndoită piedică, întâi, fiindcă din primejdioasa tactică a comandanților nu erau ajutați cu porția lor de hrană, iar, pe de altă parte, erau opriți intenționat de specula vânzării. Văzând aceasta Goții, începură să murmure că vor pune mâna pe arme față de ticăloșia ce-i amenința, și Lupicinus, temându-se să nu se revolte, aducându-și armata, îi sili să plece mai repede.

Greuthungii însă, găsind momentul potrivit, soldații Romani fiind ocupați în altă parte, observară că navele romane obișnuite să meargă în sus și în jos ca să le împiedice trecerea, stau pe loc, au trecut pe niște bărci legate la repezeală și-și ridicară o tabără nu departe de cea a lui Fritigern¹⁾.

Fritigern însă, având o înăscută iscusință de a prevedea lucrurile și asigurându-se și pentru întâmplările viitoare, pentru ca să se supună și la porunca împăratului și să se poată uni și cu regii cei puternici ai Goților, înainta încet și ajunse târziu, cu pași nezorțiți la Marcianopolis. Aici s'a întâmplat ceva mai grozav, care avea să aprinză scânteia ce urma să ducă la pierirea tuturora. Alavivus și Fritigern au fost poftiți la un oaspăț și Lupicinus a pus ca să fie oprită de trupele romane, departe de zidurile orașului, plebea barbarilor, de a nu pătrunde înăuntru spre a-și cumpăra cele necesare. Goții ca unii ce erau supuși stăpânirii noastre și erau liniștiți, cereau voie mereu și se rugau și, născându-se între locuitori și cei împiedicați certuri din ce în ce mai mari, s'a ajuns până la nevoia de a se lua la bătaie. Barbarii devenind din ce în ce mai furioși, fiindcă vedeau că rubedeniile lor le sunt răpite, devastară un post militar pe care îl omorîră¹⁾. . . . Lupicinus fiind informat în secret de cele ce se întâmplaseră, pe când chefuiau cu glume și era

1) Cine putea să procure Goților la repezeală bărcile necesare trecerii lor peste Dunăre, dacă nu autohtonii pe cari istoricul nu-i amintește, dar cari au trebuit să existe pe acolo?

2) Pasagiul acesta este nesigur, textul original fiind alterat.

toropit de prea mult vin și de somn, gândindu-se la sfârșitul afacerii ce-și propusese, pe toți oamenii cari, ca pază sau în semn de cinste așteptau pe comandanți în fața pretoriului, a pus să-i ucidă. Poporul care se găsea afară din oraș, aflând cu durere despre aceasta, adunându-se încetul cu încetul spre a răzbuna pe regii deținuți, cum se credea, devenea din ce în ce mai amenințător și mai îndârjit. Iar Fritigern cum era el iute în hotăriri, temându-se să nu fie reținut împreună cu ceilalți ca ostatic, exclamă că se expun unei mari primejdii, dacă nu-l lasă să plece cu tovarășii săi spre a potolii mulțimea, fiindcă s'a iscat o răsccoală, crezându-se că sub pretextul unui ospăț șefii lor sunt uciși. Incuviințându-i-se aceasta, au ieșit cu toții și au fost primiți cu aplauze și cu bucurie și, urcându-se pe cai, plecară ca în zbor să se pregătească de războiu. Când s'a împrăștiat această veste, înveninată de fel de fel de zvonuri, tot poporul Thervingilor se aprinse de dorul de luptă și, deși se aflau în fața atâtor primejdii mari, ridicând după obiceiul lor steagurile, făcură să se auză sunetul lugubru al trompetelor și începură să alerge în toate părțile cetele de pradă, jefuind și incendiind satele și distrugând într'un dezastru enorm tot ce le ieșea în cale.

Impotriva acestora Lupicinus, după ce și-a strâns în graba unei rezistențe soldații, și înaintând mai mult orbește decât cu prevedere, s'a oprit la miliarul al noulea dela oraș, gata de luptă. Barbarii, când au văzut aceasta, năvăliră fără grije asupra cetelor noastre și lovindu-și scuturile lor cele scurte de corpurile ce li se opuneau, străpungeau cu lăncile și cu pumnalele lor pe cei ce le ieșeau în cale și, dând zor, cu o furie grozavă, făcură să piară tribunii și cea mai mare parte dintre soldații noștri. Și ni s'au răpit steagurile, scăpând însă nenorocitul de comandant, care numai la un singur lucru se gândea, cum, în vreme ce se luptau ceilalți, să scape el cu fuga și se îndreptă în goană spre oraș. În urma acestora, dușmanii încingând armele romane, fără să li se opună cîneva, jefuiră toate.

Și, fiindcă am ajuns la această parte a istorisirii mele privitoare la multele și variatele întâmplări, rugăm pe cetitorii noștri, dacă se vor găsi aceștia, să nu pretindă dela noi date exacte despre numărul celor uciși, pe cari n'am putut nici decum să le aflăm. Deci să ne mulțumim de a raporta lucrurile numai aproximativ, neacoperind adevărul cu minciuna; spre a explica faptele istorice se cere în general numai conștiința adevărului¹⁾. Cei ce nu cunosc antichitatea susțin că niciodată statul n'a fost lovit de o atât de mare nenorăcire, dar ei se înșeală, fiind izbiți de grozăvia unor nenorociri recente. Căci, dacă s'ar reaminti epocile cele dedemult sau cele mai

1) Din această frază putem vedea concepția autorului privitor la compunerea istoriei.

de curând întâmplate, s'ar putea arăta că adeseori s'au mai ivit asemenea triste evenimente. Au învadat Italia din părțile cele mai îndepărtate ale Oceanului, pe neașteptate, Teutonii împreună cu Cimbrii, dar după mai multe dezastru mari aduse statului roman, fiind biruiți în sfârșit în ultimele lor lupte de generali superiori și stârpiți cu totul, au învățat prin nenorocirile lor ce valoare are forța războinică întrebunțată cu prudență. De asemenea, sub domnia împăratului Marcus-Aurelius, când nebulia popoarelor de diferite limbi fusese cuprinsă de un singur gând, după nenumărate înfrângeri, după nenumărate nenorociri ale unor orașe cucerite și jefuite, după pedeapsa pentru peirea unui șef, puține părți au rămas neatinsă. Dar, în urmă, după dezastruoase pagube, lucrurile s'au restabilit din nou, din motivul că antichitatea sobră și nestrîcată nu avea ca ideal nici moliciunea unei vieți destrăbălate, nici desfrăul meselor luxoase și nici câștigurile nepermise, ci într'o dorință unanimă, cei mari uniți cu cei mici, se grăbeau la strălucirea unei morți pentru patrie, întocmai ca la un liman oarecare liniștit și plăcut.

Cete de triburi scitice, trecând în năvala lor cu două mii de corăbii peste Bosfor și țarmii Propontidei, ne-au produs pierderi dezastruoase pe uscat și pe mare; dar pierzând o foarte mare parte din ele s'au întors înapoi. Au căzut luptând cu barbarii împărații Decii, tatăl și fiul. Au fost asediate cetățile Pamfiliei; au fost devastate mai multe insule; întreaga Macedonia a fost incendiată, mulțimea a înconjurat multă vreme Thessalonicul și deasemenea și Cyzicul. A fost cucerit Anchialos și, în același timp, Nicopolis pe care l-a zidit Traian, ca o a nintire a victoriei sale asupra Dacilor. După un dezastru suferit și după mai multe cruzimi îndurate, a fost dărâmat Filippopolis, fiind uciși înăuntrul orașului, dacă auzele spun adevărul, o sută de mii de oameni. Au cucerat în libertate prin Epir și Thessalia și prin toată Grecia dușmanii din afară, dar, când au luat conflictul Claudiu, glorios comandant, și după mărtașia ororabilă a acestuia, Aurelian, un bărbat energic și foarte sever, pedepsitor al greșelilor, au fost alungați și reduși la tăcere și nenisecare secole întregi, și în urmă n'au mai făcut decât doar ca bardo de lotri în regiunile învecinate, încurșiuni mai rare, în care nu izbăteau. Dar să reluăm firul istoriei noastre.

VI.

Revolta lui Suerid și Colias, șefii Goșilor, cari după ce au fost primiți de Romani,ucid pe locuitorii din Adrianopol și se unesc cu Fritigern spre a pustii Tracia.

Deși această țesătură de fapte a fost cunoscută prin svonuri dese, totuși Suerid și Colias, șefii unor Goși, primiți cu

mult înainte împreună cu popoarele lor și fiind așezați în tabăra de iarnă ce lângă Adrianopol, se gândeau înainte de toate la situațunea lor și priveau cu indiferență toate celelalte întâmplări. Dar, când li s'a adus o scrisoare neașteptată din partea împăratului, prin care scrisoare îi se poruncește ca să treacă peste Hellespont, ei cerură, fără să murmure, mijloace de transport, alimente și o amânare de trei zile. Magistratul orașului, socotind aceasta pentru sine ca o insultă — el era suferat pe ei, fiindcă i se jefuise un conac ce avea afară din cetate — a înarmat în contra lor toată plebea de jos, împreună cu lucrătorii din fabrici ¹⁾ cari erau într'o mare mulțime, scoțind-o afară și poruncind să sune de alarmă, dacă nu pleacă mai iute, cum a hotărât, și îi amenința cu toate rigorile. Goșii loviți de această nenorocire cu totul neașteptată și îngroziți de atacul mai mult grăbit decât precugetat al cetățenilor, rămaseră nemișcați și răniți adânc de insulte și de ocări și loviți din când în când și de aruncături de săgeți, se revoltară într'o răsvrătire fâțișe și ucizând pe mai mulți cari îi atacaseră mai cu îndrăzneală, în vreme ce fugeau ceilalți, și izbiți de fel de fel de arme, după ce s'au înarmat ca Romani cu armele luate dela cei căzuți în luptă, s'au unit cu Fritigern care tocmai se apropia și, ca frați de arme, se repeziră să atace orașul învâzându-l cu tot aparatul de asediu. În această situație găsimu-se mai multă vreme, uneori se năpusteau asupra cetății deavalma și îndrăsneala unora cari își sacrificau viața rămănea nerăzbutată și pierreau mulți de săgețile sau de pietrele aruncate cu prăștiile. Atunci Fritigern, dându-și seama că luptau degeaba și cu atâtea pierderi, că oamenii săi nu se pricepeau la asediu, lăsând o trupă de ajuns pentru blocarea cetății, le-a dat sfatul să lase lucrul baltă, spunându-le să facă pace cu zidurile și i-a povățuit să devasteze regiunile bogate și roditoare și să atace fără deosebire toate câte pe atunci erau locsite de garnizoane. Aprobând sfatul regelui pe care îl cunoșteau ca pe un bun tovarăș pentru această afacere, porniră cu caibziială, înprășiiindu-se prin întregul ținut al Traciei, satele mai bogate fiindu-le arătate de supușii sau de prizonierii lor, și mai ales acelea unde se spunea că se găsesc alimente mai din belșug. Ei aflau ajutor, pe lângă curajul lor înăscut, în special în faptul că zi de zi alergau la ei o mulțime de inși din neamul lor, vânđuși odinioară de negustori, și la care se adăugau foarte mulți din cei ce trecuseră mai înainte de foame (dați de părinți lor) pentru puțin vin sau pentru o bucățică de pâine. Se alipiseră de ei nu puțin din cei ce căutau să exploateze minzele de aur și cari nu puteau să suporte sarcina cea grea a dărilor; acestia au fost promiși cu o bucurie generală, fiindu-le de mare folos

1) La Adrianopol era o manufactură de arme pusă sub conducerea unui «magister officii».

în cutreerarea unor locuri necunoscute, arătându-le magaziiile de cereale ascurse, și ascunzătorile oamenilor și locurile de retragere ale acestora. Și la indicarea lor, în afară de localitățile în care nu puteau merge, n'a rămas nimic neatins. Căci, fără deosebire de vârstă și de sex, toate ardeau de foc și de omor; pruncii erau smulși dala sânul mamelor lor și uciși, femeile răpite, soțiile văduvite în fața bărbaților lor uciși, băeți tineri și băeți în vârstă târați peste cadavrele părinților lor. În sfârșit, mulți bătrâni, strigând că au trăit prea mult, după ce și-au pierdut averile, împreună cu soțiile lor nobile, cu mâinile legate la spate și plângând cenușa părinților erau duși departe de căminurile lor.

VII.

Generalii romani Profuturus, Traian și Richomer au succese în luptele împotriva Goșilor.

Impăratul Valens, aflând cu mare întristare aceste vești din Tracia, ajunsese în mare încurcătură. De aceea trimise numaidecât pe Victor, magister equitum, în Persia, pentruca, după înprejurările de față, să facă pace în chestiunea Armeniei, el însuș având să plece îndată din Antiochia, pentru ca să se ducă la Constantinopol și trimise înaintea sa pe Profuturus și pe Traian ambii comandanți, cu pretenții ce e drept foarte mari, dar nerăzboinici. Ei, ajungând la locurile unde mulțimea de dușmani trebuia să fie înpuținată, din cauza jefuirilor și a furturilor cu care se îndeletniceau în special, întorcându-se nebunește la ceea ce era mai primejdios, au opus legiunile aduse din Armenia, barbarilor încă îndârjiți, legiuni adeseori încercate în război, dar neegale unei mulțumiri nenumărate care ocupase vârfulurile munților celor înalți și câmpiile. Generalii romani, necunoscând încă măsura la care poate să ducă, la disperare, o furie nestăpânită, după ce au bătut pe dușmani, i-au împins dincolo de stâncile prăpăstioase ale muntelui Haemus, pentruca barbarii, neavând nici o ieșire de aici și moară de foame, iar ei înșiși să aștepte pe Frigerid¹⁾, generalul ce avea să sosească cu ajutoare din Pannonia și de peste Alpi, căci la cererea lui Valens, Grațian dăduse ordin să pornească în formație militară spre a da sprijin celor ce se găseau într'o mare primejdie. În urma acestuia Richomer, pe atunci comes domesticorum, pornind din Galia, la porunca aceluiași se Grațian, se grăbea în drumul său spre Tracia, ducând cu sine câteva cohorte, numai cu numele, căci cea mai mare parte din ele dezertaseră, după cum susțin unii fiind părăsită de trupă, să fie devastată în libertate de ce

1) Frigerid, general roman, era și el de origine germană. De asemenea poartă nume străin și Richomer, Merobaudes și alții.

cari ar fi trecut de peste Rin. Dar Frigerid, fiind împiedicat de reumatism sau, cel puțin după cum au plâsmuit bârfitorii săi, pretextând cazul de boală, pentruca să nu ia parte în acest războiu grozav, i-a condus pe toți, după o hotărâre comună, Richomer care s'a unit cu Profuturus și cu Traian la Salices Salcii¹⁾. Nu departe de aici, mulțimea nenumărată de barbari se așezase îndărătul carelor orânduite în formă de cerc, stând închiși ca într'o cetate și consuma în liniște prada lor cea bogată.

Comandanții romani, în nădejdia unei reușite fericite, dacă soarta le-ar fi favorabilă, observau cu luare aminte tot ceace făceau Goții, având în vedere o mare faptă de arme; ei aveau anume intenția că dacă dușmanii ar porni cu tabăra în altă parte, ceea ce adeseori făceau, ei să le atace ariergarda, să ucidă pe mai mulți cu sulțile și să le ia o mare parte din prăzi. Înțelegând aceasta dușmanii și fiind informați de denunțările transfugiilor, de cari nimic nu rămânea ascuns, au stat mai multă vreme în același loc; dar, ținându-se de teama armatei din fața lor și a altor soldați cari puteau să mai vie, își chemară cetele lor devastatoare împrăștiate în toate părțile. La ordinul șefilor, ca în zbor de pasăre, aceștia întorcându-se îndală, la semnalele de foc, în carrago, — astfel numesc ei burgurile formate de care, — însuflară conaționalilor lor focul îndrăzelii de fapte mari. Și, de acum înainte, între cele două părți, nu putea să mai fie decât un scurt armistițiu. De fapt, întorcându-se toți cei pe cari îi chemase nevoia de pradă, întreg poporul fiind strâns în burgul de care și făcând un freamăt enorm, așteptau sufletele aprinse să dea lupta decisivă, șefii cari erau de față neopunându-se exploziei lor. Și, fiindă toate acestea se petreceau pe înserate, și fiindcă noaptea ce sosea îi reținea liniștiți și triști, fără voia lor, au luat masa în liniște și au rămas cu ochii deschiși. La rândul lor Romanii, cunoscând și ei situația, fără să doarmă, se temeau de dușmani și de șefii lor cari ca niște fiare sălbatice, își aveau capul în mână și așteptau, fără spaimă, rezultatul îndoelnic al luptei ca unii ce erau inferiori ca număr, dar totuș un rezultat favorabil cauzei lor celei drepte.

Deci, îndată ce s'a luminat de ziuă, dându-se cu trompeta semnalul de ambele părți de a pune mâna pe arme, barbarii, reînnoindu-și jurământul, după obiceiul lor, încearcă să ocupe locurile cele înalte, pentruca de aci, pornind ca într'un vârtej ce nu se poate opri, să atace pe cei din fața lor. Văzând aceasta fie care soldat dintr'ai noștri, grăbindu-se la manipulu său și ocupându-și locul fixat, nu mai alerga în dreapta și în stânga și nici nu-și mai părăsea șirul. Inaintând deci din ambele părți cu precauțiune, se opriră și, stând nemișcați, începură

1) Salices, localitate în Moesia Inferioară, pe drumul dintre Noviodunum și Istrus.

luptătorii să se privească cu ură, și cu amenințare. Atunci Romanii, cântând de odată din toate părțile cântecul lor de războiu, mai întâi cu o voce slabă și apoi pe un ton din ce în ce mai ridicat, cântec pe care îl numesc cu un nume străin de „barritus”, însuflară curaj la ai lor. Barbarii însă, la rândul lor, cu strigăte stridente, își ridicau în slavă strămoșii și, în mijlocul unui șgomot de diferite limbi¹⁾, porneau la primele lupte. Apoi începuseră să se atace unii pe alții, aruncând de departe săgeții și sulii²⁾, în urmă pâșiră, amenințându-se, la lupta de mână și ridicându-și scuturile în formă de acoperemânt³⁾, erau unii în picioarele celorlalți. Barbarii, putând să-și reintregească pierderile și fiind mai sprinteni, aruncau asupra soldaților noștri lemne colosale aprinse și, lovind cu înverșunare în pieptul celor ce le rezistau, înirâng flancul nostru stâng; acesta cedând, o puternică ceată de ajutor, rupându-se vitejește din trupa din vecinătate, a sprijinit oștirea amenințată cu distrugerea. Aprinzându-se focul ucigător al luptei, cei ce se aruncau vitejește în val-nășeag se expuneau suliiilor și sabiilor ce sburau din toate părțile, ca grindina, iar călăreții cu brațe puternice urmăreau pe cei fugari, tăindule ceafa și spatele și, pe de altă parte, pedestrilor tăiau picioarele celor pe cari teama îi împiedica de a se ridica. Și, în vreme ce pământul dispăruse sub cadavrele celor morți, se găsea printre ei câte un muribund, având speranța deșartă de a scăpa cu vieața: unii erau uciși de plumbul din prăstii, alții de fierul din săgeată, alții aveau capetele spintecate prin mijlocul creșetului și al frunții și atârănând oribil pe amândoi umerii. Și lupta înverșunată n'a încetat; ambele partide erau zdrobite într-o luptă nedecisă și, cât timp vioiciunea le mai atâta puterile, n'a scăzut nimic din vigoarea lor firească. Totuș bătălia ucigătoare a întrerupt-o noaptea ce a sosit și fiecare s'a retras din luptă cum a putut, fără să i se fi dat vre'un ordin, iar cei rămași s'au întors cu toții triști în corturile lor. În sfârșit: au fost îngropați, după loc și împrejurări, dându-se onoruri uneia dintre cei morți; celelalte leșuri ale celor ce au murit le-au consumat păsările grozave, obișnuite în acele vremuri să se hrănească cu cadavre, după cum o arată până în ziua de astăzi câmpiile pline de case albe. Se constată totuș că Romanii, deși într'un număr cu mult mai mic, având să dea luptă cu o mulțime numeroasă, au avut mari pierderi; dar, cu toate aceste pagube însemnate, au înfrânt gloatele barbare.

1) *Varios sermonis dissoni strepitus*, unter den disharmonischen Klängen der verschiedenen Sprachen (Dr. D. Coste, Auszüge aus Ammianus Marcellinus, p. 91); pare că rezultă din acest pasaj că în armata Goților se găseau multe popoare cari luptau împotriva Romanilor.

2) Soldații ridicau scuturile și făceau din ele un acoperemânt ce dedea impresia unei carapace de broască țestoasă: *testudo*.

VIII.

Goții închiși în regiunea muntelui Haemus, apoi lăsați liberi de Romani, devastează Tracia; în urmă ucid pe Barzimeres, tribunul scutierilor.

După ce s'au sfârșit atât de jalnic aceste întâmplări de războiu, ai noștri s'au îndreptat, retrăgându-se spre Marcianopolis, cetatea cea mai apropiată. Goții, retrăgându-se ei de ei, neurmăriți, își găsiră refugiu înăuntrul burgului lor de care și, timp de șapte zile, n'au mai încrăznit nici să iasă, nici să se arate: de aceea, ostășimea noastră a găsit ce cuviință să încnidă celelalte trupe nenumărate de barbari între strămtorile Haemulu, prin ridicarea de întărituri, fără îndoială cu scopul ca mulțimea îngrămădită de dușmani între Istru și pustietățile deșerte, în primejdia de a nu găsi nici o ieșire, să piară de foame, fiind transportate toate cele necesare pentru trai în cetățile fortificate, dintre cari până atunci n'a încercat pe nici una să-o asedieze, ei nefiind pricepuți în atari operațiuni¹⁾. După aceasta Richomer a plecat în Galia spre a acuce de acolo trupe de ajutor, fiindcă se aștepta la războaie mai mari. Toate acestea se petreceau în al patrulea consulat a lui Grațian și al lui Merobaudes, spre toamnă.

În timpul acesta Valens, aflând despre rezultatul trist al războaielor și despre prădăciuni, a incredințat vremelnice pe Saturnin cu conducerea cavaleriei și l-a trimis în ajutor lui Traian și lui Profuturus. Și, întâmplător tot în aceleași zile, isprăvindu-se în regiunile Scitiei și ale Moesiei, tot ce era de mâncat, barbarii împinși și de sălbăticia lor și de loame, ardeau de dorința de a sparge barierele ce-i închideau; și încercând aceasta de mai multe ori, dar fiind mereu înfrânți de energia soldaților noștri cari rezisau cu îndârjire, ajutați de situațiunea terenului stâncos, după ce s'au văzut constrânși de ultima necesitate, atraseră în tovărășia lor pe mai mulți Alani și Huni în nădejdia unor prăzi bogate.

Aflând despre aceasta Saturnin, care tocmai sosise și așeza posturi și gărzi înaintate, strângându-și încetul cu încetul soldații, se pregătea să se retragă, nu fără motive întemeiate; ca nu cumva mulțimea, pe neașteptate, pornindu-se ca un râu, într'un torent colosal, după ruperea zăgazurilor, să-i smulgă pe toți fără greutate, pe cei ce păzeau defileurile primejdioase. Apoi, după ce s'au deschis defileurile și după plecarea la timp a soldaților noștri, s'au năpustit, în desordine, fiecare prin deschizătura pe care a putut, să jefuiască totul, ne mai impie-

1) Să se observe lipsa de experiență a Goților de a cucerii cetățile fortificate.

dicându-i nimenea. Și, devastând nepedepsiți, s'au răspândit cu toții pe întinsele câmpii ale Traciei și începând din ținuturile, pe unde trece Istrul până la Rodope și la locul ce desparte cele două mări colosale, au jefuit totul într'un chip îngrozitor, prin furt, omor, sânge și foc, și prin pângărirea trupurilor unor oameni născuți liberi. Ai fi putut vedea atunci fapte grozave și de spus și de văzut, femei încremenite de frică, fiind mânate de biciul barbarilor, soții însărcinate de fii încă neformați, suferind înainte de a fi născut, multe bestialități: copii mici strângând pe mamele lor, plânsetele băeților nevrăstnici și ale fetelor nobile, duse cu mâinile legate într'o sălbatecă sclavie. După cari fete mari și soții cinstite, cu ochi în pământ, fiind târite, plângând și voind mai bine o moarte, oricât de chinuitoare, decât profanarea cinstii lor. În mijlocul acestora, când era târât, ca un animal de rând, cetățenul mai înainte bogat și liber, se plângea de tine, Soarta nemiloasă și oarbă, care într'un moment l-ai părăsit unui învingător crud, despoindu-l de averi, lipsindu-l de plăcerea lor, gonindu-l din casa sa pe care a văzut-o căzând în cenușe și în ruină, și având să-i smulgă membrele sau să-i fie rob în bătai și chinuri.

Totuș barbarii, ca niște fiare scăpate din cușcă, împrăștiindu-se prin câmpiile Traciei, se îndreptară spre orașul numit Dibaltus¹⁾, unde găsiră pe Barzimeres, un tribun al scutiților, împreună cu ai săi și cu Cornuții și cu alte trupe de infanterie, lucrând la formarea unui lagăr și se reped asupra lui. El era un ofițer priceput în afaceri militare și care numai decât, după cum cereau împrejurările critice ce-l amenințau, a poruncit să se dea semnalul de războiu și după ce și-a întărit flancurile, porni cu oamenii săi gata de luptă; și rezistând vitejește ar fi plecat cu sorți egali din luptă, dacă nu l-ar fi împresurat, în vreme ce gâfâia și era obosit, o ceată de călăreți. Și astfel a căzut, fiind omorâți nu puțini barbari, al căror de-dastru nu se putea vedea din cauza mulțimii trupelor lor.

IX.

Frigerid, un general al lui Grațian, omoară pe Far-nobius, unul dintre fruntașii Goților, împreună cu o mulțime de Goți și de Taifali. Ceilalți sunt colonizați în regiunea Padului.

După ce s'a dat lupta în acest chip, Goții, nehotărâți ce aveau să întreprindă în urmă, începură să caute pe Frigerid, unde ar putea să-l găsească, el fiind singurul lor vrășmaș pe-

1) Dibaltus, o cetate pe țărmul trac al mării Negre, atestat de Ptolemeu III, 11, 7, Geogr. Ravennat, IV, 6, Suidas și de inscripții.

riculos. După ce se recrează cu o masă mai bună și un somn mai bogat, se puseră pe urma lui ca niște fiare. Erau informați că, din ordinul lui Grațian, el s'ar fi întors în Tracia și că, ridicându-și o tabără lângă Beroe¹⁾, avea să aștepte aci desfășurarea evenimentelor. De aceea, ei se grăbiră să-și aducă repede la îndeplinire planul lor. Frigerid însă știea nu numai să comande, dar și să-și cruțe și soldații și bănuind intențiile lor, sau fiind informat de relatările spionilor pe cari îi trimisese, s'a îndreptat spre Iliria, prin înălțimi de munți și prin desimea pădurilor, fiind încurajat și de un mare succes pe care i l-a dat în palmă o întâmplare neașteptată. Căci, în retragerea sa, pe când mergea încetșor cu trupele sale așezate în formă de ichiu, a surprins pe șeful Goșilor, Farnobius, care cu cetele sale devastatoare jefuise în libertate și țara cu sine și pe Taifalii pe cari de curând și-i făcuse aliați. Aceștia, întrecât fie zis, pe când ai noștri se găseau împrăștiați de groaza năvălirii popoarelor necunoscute, trecură peste fluviu, având să jefuiască locurile lipsite de apărători.

La vederea neașteptată a cetelor lor, comandantul pregătindu-se cu mare grije să dea lupta, după ce a atăcat avangardele ambelor triburi cari pe atunci erau de temut²⁾, i-ar fi ucis pe toți până la unul, așa ca să nu rămână nici măcar un vestitor al dezastrului lor, dacă, după moartea lui Farnobius — și a altora mai mulți, — înainte vreme un temut ațățător de cete, nu s'ar fi rugat cu rugăciuni stăruitoare pentru cruțarea celor rămași și pe care în viață i-a colonizat ca lucrători de pământ, pe toți, lângă Mutina, Regium și Parma, orașe din Italia. Acest trib al Taifalilor am aflat că a decăzut până într'atâta ticăloșie că la ei tinerii nevrâstnici sunt pângăriți de bărbați într'o conviețuire scârboasă, prostituându-și tinerețea și numai dacă un tânăr a prins singur, fără ajutor, un mistreț la vânătoare, sau dacă va fi omorât un urs mare, scapă de această murdărie.

X.

Victoria asupra Lentienilor. Moartea lui Priarius. Predarea Lentienilor.

Aceasta era la sfârșitul toamnei³⁾ trista înfățișare a Traciei și turburarea, ca și când furiile ar fi răscolit totul, se întindea neconținut, cuprinzând regiunile cele mai îndepărtate. Și iată că Lentienii, o populațiune germană, vecină cu ținuturile Reției, în

1) Beroe, Verria de astăzi.

2) Pasagiul fiind alterat, traducerea nu este sigură.

3) Anul 377.

urma unei amăgiri, călcând tratatul ce-l încheiaseră de multă vreme cu noi, încep să ne neliniștească veșnăitatea, un adevărat dezastru pentru ei și care a porcit din urătorul motiv: Din acel popor al Lentionilor, un soldat oarecare din garda împăratului, găsindu-se acasă în ataceri particulare, cum era el siobod de gură, fiind întrebat de mai mulți inși ce mai este nou pe la palat, a spus că împăratul Grațian, la încemnul unchiului său Valens, are să pornească cu războiu în orient, pentru ca, cu puteri îndoite, să alunge pe locuitorii vecini din acele ținuturi cari s'au conjurat pentru pieirea imperiului roman. Această veste lovi și pe Lentioni cari se considerau și ei de vecini și cum ei sunt oameni ruși și repezi, tormându-se în cete de pradă, trecură, în luna lui Februarie, peste Rinul ce înghețase ¹⁾... Ceții, ridicându-se împotriva lor împreună cu Petulanții, nu fără mari pierderi din partea lor, îi goniră, izbindu-i cu torțele lor organizate. Dar Germanii, fiind siliți să se retragă și aflând că cea mai mare parte din armata noastră a înaintat până în Illiria, având să fie comandată chiar de împărat, se aprinseră și mai mult de corul de a lupta și făcând planuri mari, au adunat la un loc pe toți locuitorii satelor, patruzeci de mii de oameni, sau șapte zeci de mii, după cum susțin unii cari vor să ridice meritele împăratului, și plini de îngâmfare năvăliră încredzători în teritoriul roman.

Grațian, aflând despre toate acestea cu mare groază, și-a rechemat cohorțile ce le trimisese înainte în Pannonia și, dând ordin să vină la sine și altele pe cari în prevecerea sa dispusese să fie reținute în Galia, a numit de comandant pe Nannian, un general de o virtute încercată, alipindu-i de coleg, cu o egală putere, pe Mallobaudes, comes domesticorum, și rege al Francilor, un bărbat războinic și viteaz. Pe de o parte Nannian, gândindu-se la întâmplările schimbăcioase ale sorții, era de părere că trebuie să trăgănească lucrurile, pe de altă parte, Mallobaudes, târît de dorința sa de luptă, cum avea obiceiul, și nesuferind amânarea, era nerăbdător să meargă asupra dușmanului. Dar, după ce s'a ridicat deodată din partea opusă un sgomot îngrozitor, dându-se de trompețiși la Argentara ²⁾ semnalul de luptă, s'a început atacul și au căzut la pământ mulți inși și dintr'o parte și din cealaltă, loviți de săgeți, de sulți și de o ploaie de pietre. Dar, în focul războiului, văzând soldații noștri desfărșita mulțime de dușmani și voind să fugă de lupta pe față, împrăștiindu-se pe poteci înguste și acoperite cu arbori, s'au retras fiecare cum a putut; puțin mai târziu, rezistară mai încredzători, și s'au arătat mai țanțoși, iar la sosirea gardei, prin strălucirea armelor împărătești, băgară frică în barbari. Aceștia începu să întoarcă spatele, rezistând însă din când în când, pen-

1) Pasagiul acesta este de asemenea nesigur.

2) Colmar, după unii, Herburg sau Arburg după alții.

truca să-și facă datoria și au fost așa de măcelăriți că din numărul amintit mai sus n'au scăpat, după cum se crede, decât cinci mii de inși, ocrotiți de desimea pădurilor. Intre mulți alți viteji și eroi a murit și regele Priarius, promotorul acestui războiu sângeros.

Incurajat și increzut în sine după acest succes frumos, Grațian, deși pornise în regiunile din răsărit, întorcându-și drumul spre stânga, a trecut pe ascuns peste Kin și avea intenția, dacă l-ar ajuta și norocul, să distrugă înireaga populație necredincioasă și turbulentă. Aflând despre aceasta Lentienii, prin vestitori cari veneau după alți vestitori, și prăpădiți aproape cu totul de cheltuelile lor, și înspăimântați de sosirea neașteptată a împăratului, erau în nedumerire ce aveau de făcut și fiindcă, pentru moment, nu puteau găsi nici un mijloc nici de a organiza rezistența nici să facă sau să întreprindă ceva, se îndreptară în mare grabă prin poteci neumblate spre colinele asediate și acățându-se de stânci prăpăstioase, se luptau din toate puterile pentru averile și pentru familiile lor pe cari le duseseră cu sine. Examinând această grea situație, ca și când ar avea să ia cu asalt niște ziduri, au fost aleși din fiecare legiune câte cinci sute de soldați, pricepuți în meșteșugul asediului. Aceștia aveau o îndrăzneală cu atât mai mare, cu cât principele era văzut luptând vitejește în primele rânduri; ei se sileau să escaladeze munții, ca cupă niște prăzi de vânat, pe cari ar pune mâna îndată, fără de nici o luptă, dacă ar fi ajuns în vârf. Războiul, început la amiază, a dărnuit până noaptea pe întuneric. Lupta era îndârjită din ambele părți; ucideau și cădeau mulți și dintre ai noștri, iar armele gardei împărătești, strălucind de lumina aurului și a colorilor, erau lovite de aruncăturile dese ale bolovanilor și proiectilelor.

În urmă Grațian, consfătuindu-se cu generalii săi, au găsit cu cale că este primejdios și zădarnic ca să lupte cu o încăpăținare nelalocul ei împotriva unor stânci înalte și, părerile fiind diferite, ca în astfel de împrejurări, au aflat de cuviință ca barbarii să fie blocați de soldați cari să nu acționeze, spre a li biruiți cu foamea, întrucât dușmanii erau apărați de un loc, pentru ei favorabil. Dar, fiindcă Germanii nu erau mai puțin încăpăținați decât noi, și fiindcă cunoșteau regiunile, s'au îndreptat spre alți munți mai înalți decât cei pe cari îi ocupaseră înainte. Iar împăratul, întorcându-se cu armata sa într'acolo, caută cu aceeași îndârjire, ca și mai înainte, potecile ce duceau la înălțimi. Când Lentienii îl văzură acățarat de munții lor cu aceeași stăruință, s'au predat, care predare împăratul primind-o, la rugăciunile lor, i s'a dat, cum se face de obicei, tineret voinic care să se amestece cu recruții noștri și li s'a permis ca liberi să se întoarcă în patria lor.

După această victorie norocoasă și plină de rezultate, fiindcă a pus, cu ajutorul lui Dumnezeu, cu botul pe labe po-

poarele din apus, este de necrezut cu câtă vigoare și cu câtă iuțeală descătușată n'a pornit Grațian în grabă în altă direcție. Tânăr, de o fire deosebită, orator, cumpătat, războinic, îndurător, era asemănător cu cei mai aleși împărați, pe când încă de abia îi mișca mustața, dacă, dela fire, n'ar fi fost atras spre lucruri ușurate și dacă, încurajat de cei din jurul său, nu s'ar fi apropiat de îndeletnicirile deșarte ale împăratului Commod, fără să fi fost crud ca acesta. Căci, după cum acela, fiindcă obicinuia ca în fața poporului să omoare mai multe fiare, și odată o sută de lei sloboziți în același timp în amfiteatru, cu diferite feluri de arme, nu din două lovituri, a culcat la pământ și s'a considerat ca un supra-om, tot astfel Grațian, în îngrăditura ce se numește Parcul de vânătoare, cu dese lovituri de săgeți, omora fiarele sălbatice, nedând atenție multor întâmplări de seamă și serioase, într'o vreme când chiar dacă ar fi avut conducerea un Marcus Antoninus, împreună cu colegi tot atât de înțelepți, nu știu dacă, cu marea sa înțelepciune, ar fi putut să vindece toate rănila statului.

După ce a luat toate măsurile ce-i îngăduiau împrejurările pentru siguranța Galiei și după ce a pedepsit pe Scutarius care prin trădare denunțase barbarilor că împăratul pleacă în Iliria, Grațian în marș forțat se grăbi să plece de aci prin cetatea ce se numește Felix Arbor și prin Lauriac spre a da ajutor provinciilor în situația lor critică.

Tot în zilele acestea Frigerid, care făcuse multe lucruri folositoare pentru securitatea comună a statului și care tocmai se pregătea să întărească defileul Succilor, pentru ca să împedice bandele ușoare de dușmani de a cutreera în libertate provinciile septentrionale, întocmai ca niște torenți ce de obicei ies din matca lor, a fost înlocuit cu un oarecare Maurus, un comite venal și fioros, gata pentru orice, un om neholărit: acela de care am spus în cărțile precedente că pe când era soldat în garda împăratului Iulian și acesta stătea la îndoială, dacă trebuie sau nu să-și pună pe cap coroana, deși în viclenia sa o dorea, i-a oferit salba sa pe care și-a smuls-o dela gât. Și astfel a fost îndepărtat, într'una din cele mai critice situații, un comandant prevăzător și energic, pe câtă vreme, chiar dacă s'ar fi găsit în retragere ar fi trebuit să fie readus în armată, reclamându-l interesele statului.

XI.

Generalul Sebastian surprinde lângă Veria pe Goți încărcăți de prăzi și îi decimează, scăpând însă numai puțini cu fuga. Grațian aleargă în ajutorul unchiului său Valens împotriva Goților.

Din întâmplare, în aceste zile se hotări, în sfârșit, și Valens să plece din Antiochia și după o călătorie grea sosi la

Constantinopol unde, rămânând numai câteva zile, avu năcazul de a potoli o ușoară răscoală populară. La cererea sa, Sebastian fiind trimis puțin mai înainte din Italia, un ofițer de o capacitate încercată, a fost incredințat cu conducerea infanteriei pe care mai înainte o avusese Traian; iar el însuși se duse în vila împărătească Melanthias, unde a căutat să-și atragă simpatiile soldaților prin soldă, prin hrană abondentă și prin cuvântări măgulitoare. De aci, dând cu tessera ordin de plecare, ajunsese la Nice, un port militar ce se numea astfel, și unde a aflat din relatările spionilor săi că barbarii, încărcăți de prăzi, s'au întors din ținuturile dela Rodope aproape de Adrianopol; dar că aceia, fiind informați despre mișcările împăratului și de mulțimea lui de soldați, se grăbesc să se unească cu populațiunile lor cari își aveau cartierele fixate la Beroea și la Nicopolis. Și aci numai decăt, după cum cereau împrejurările, împăratul a dat ordin ca Sebastian să plece cu câte trei sute de soldați de elită din fiecare legiune spre a da, după cum promitea, o lovitură. Ajungând în marș forțat la Adrianopol, a fost împedicat să intre înlăuntru, porțile fiind zăvorite, căci apărătorii se temeau ca nu cumva el să vie ca prizonier travestit al dușmanilor și să nu fie vr'o primejdie pentru oraș, cum s'a întâmplat cu comitele Actus care, fiind prins de soldații din Magnencia, a deschis prin fraudă defileul Alpilor Juliene. Totuș Sebastian, deși târziu, a fost recunoscut și îi s'a îngăduit să intre în cetate. Aci, după ce oamenii pe cari îi conducea, s'au recreat din belșug cu mâncare și cu repaus, a doua zi, ieșind în mare liniște, când a început să se facă seară a văzut cetele de jaf ale Goșilor lângă fluviul Hebru și, furișându-se spre a nu fi văzuți, printre dealuri și tufișuri, cu pași ușori, a atacat în întunerecul nopții pe dușmanii ce dormeau și așa i-a măcelărit că în afară de puținii inși pe cari i-a scăpat înțeala picoarelor lor, toți ceilalți au pierit și le-a luat o nenumărată pradă care n'a încăput nici în cetate nici în largul șes al câmpurilor. Fritigern a fost atât de îngrozit și de înspăimântat din această cauză, ca nu cumva comandantul neadormit¹⁾, după cum auzise adeseori, să-i distrugă trupele sale imprăștiute în libertate și ocupate cu jaful, atacându-le pe neașteptate; deaceea chemând pe toți ai săi lângă orașul Cabyle²⁾ a plecat repede ca având să opereze în regiuni deschise, în cari să nu fie supărați nici de foame nici de capcane ascunse.

Pe când se petreceau toate acestea în Tracia, Grațian înștiințând printr'o scrisoare pe unchiul său Valens, cu câtă iscusință a biruit pe Germani, după ce și-a trimis înainte bagajele și proviziile, venea pe jos cu trupe ușoare și trecând Du-

1) *Impetrabilis* însemnează de care nu te poți apropia.

2) Cabyle oraș în Tracia.

nărea ajunse la Bononia¹⁾ și a intrat în Sirmium²⁾, unde a rămas patru zile. Tot pe lângă fluviu ajunse până la Mart's castra, d.și suferea de friguri intermitente: în acest drum a fost încercat de un atac neașteptat al Alanilor și a pierdut câțiva oameni din suita sa.

XII

Valens se hotărăște să dea lupta, fără să aștepte pe Grațian.

În aceleași zile, Valens, turburat din două motive, întâi fiindcă Lenticianii au fost biruiți de Grațian, și, al doilea, fiindcă Sebastian, scriindu-i despre aceasta, exagera lucrurile, a plecat cu armata dela Melanthias pentruca, printr'o faptă de arme strălucită, să nu rămâie mai prejos decât tânărul fiu al fratelui său, de ale cărui isprăvi era gelos. El avea sub comanda sa multă oaste vitează și nu de disprețuit, fiindcă reîntraseră în serviciu foarte mulți veterani și ofițeri superiori și s'a înrolat însuși Traian, fost magister armorum. Și, fiindcă, prin cercetași ageri, aflase că dușanții umblă să-i închiză prin gârzi puternice drumurile de aprovizionare prin care se făceau transporturile necesare aprovizionării, a luat măsuri potrivite în contra acestei încercări spre a reține acest avantaj al strămtorilor cari erau în apropiere, trimițând în grabă un detașament de arcași pedestri, sprijinit de escadroane de cavalerie. Trei zile în urmă, fiindcă barbarii înaintau cu pasul încet și fiindcă ei se temeau de vr'un atac prin surprindere într'o regiune necunoscută, s'au îndreptat spre stațiunea Nice, cinsprezece mii de pași departe de cetate și aci posturile înaintate aduseră veste— și nu se știe de unde a provenit greșală, — că toată acea mulțime pe care o văzuseră, nu era mai mare de zece mii de oameni și atunci împăratul, târât de o dorință nebună, a început să alerge cu toală iuțea la spre ei. În urmă, formându-se în falanșă în patru unghiri, a venit aproape de mahalalele Adrianopolului, unde, ridicându-și o tabără închisă de pari și șanț, a primit, așteptând cu nerăbdare pe Grațian, pe Richomer, comes domesticorum, care fusese trimis înainte de același împărat cu o scrisoare prin care îi arăta că va veni și el însu-și în curând. În textul scrisorii era rugat ca să mai aștepte numai puțin timp pe acela care are să-i fie tovarăș în primejdii și să nu se expună singur orbește într'o situație periculoasă. Valens convocând într'un consiliu pe toți generalii, a început să se sfătuească ce este de făcut. La propunerea lui Sebastian, unii îl îndemnau să pornească numai decât la luptă, un anumit Victor însă, magister

1) Bononia, Banoștor.

2) Sirmium, Mitrovița.

equitun, un Sarmat, dar general prevăzător și temporizator, de acord cu mai mulți inși, a fost de părere să fie așteptat și celălalt împărat, pentruca, întărindu-se cu armata din Galia, să înfrângă mai ușor furia inflăcărată a barbarilor. A biruit totuși încăpățănarea fatală a împăratului și părerea lingășitoare a cirtănilor cari sfătuiau pe împărat să se grăbească cât mai mult, pentru ca să nu fie și Grațian părtaș la gloria unei victorii câștigate deja, după cum socoteau ei.

Pe când se prezenteau cele necesare pentru luptă, sosese în tabăra împăratului un presbyter, cum îl numesc ei, de ritul creștin, fiind trimis ca deleșat de Fritigera, împreună cu mai mulți oameni de jos și, fiind primit îndată, i-a arătat o scrisoare a aceluiași rege, cerându-i pentru sine și pentru ai săi, gonii din căminurile părintești de invazia neașteptată a unor neamuri sălbatice, să le permită să locuiască în teritoriile Traciei, împreună cu ce s'ar găsi în ele ca turme și fructe: că dacă ar dobândi aceasta, i-ar promite o pace eternă. Pe lângă aceasta, același creștin, ca om de încredere și ca om cunoscător al tainelor, i-a mai arătat și o altă scrisoare a aceluiași rege, care cu șiretenie și foarte meșter în a păcăli în fel și chip, îndemna pe Valens, ca viitor în curând amic și țevarăș, că numai așa ar putea să înfrângă cruzimea oamenilor săi sau să-i atragă la condițiuni mai profitabile pentru statul roman, dacă li s'ar arăta înarmat lângă armata sa, că, băgând groaza în ei cu numele împăratului, i-ar abate mai ușor de'a dorul lor primejdios de a se bate. Deleșății fiind considerați ca neprezentând destulă încredere, au plecat fără rezultat.

În zorii zilei următoare, după calendar la 5 ale idelor lui August¹⁾ pornesc în mare grabă, lăsând bagajele și proviziile lângă zidurile Adrianopolului, sub paza necesară a legiunilor. Căci tezarul și celelalte înșignii ale imperiului erau ținute în lăuntrul orașului, împreună cu prefectul și cu consistorianii²⁾. După ce au mers un spațiu de drum anevoios, în mijlocul unei zile cu arșiță, zăresc în sfârșit, pe la ora a opta, carele dușmanilor cari, după rapoartele cercetașilor trimiși înainte, erau așezate în formă de cerc rotund, și după cum le era obiceiul, plebea barbară urla sălbatic și lugubru. Comandanții romani își aranjară liniile de bătăie: aripa dreaptă a cavaleriei era în față, fiind susținută de cea mai mare parte din pedestrine, aripa stângă însă a cavaleriei, fiind încă imorăștiată pe drum din cauza greutateii marșului, se grăbea să vie la linie, iușindu-și pașii. Și, în vreme ce aceeași aripă se așeza în rând, neturburată de nimenea, barbarii fiind îngroziți de șomotul înșopăimântător, de armele zănănitore și de loviturile amenințătoare ale scuturilor și, mai ales, fiindcă o parte a lor, sub comanda

1) La 9 August.

2) Consistorianii erau membrii civili ai Consiliului.

lui Alatheus și Safrax încă nu sosise, deși fusese chemată, luptând în altă parte, trimiseră delegați cari să ceară pace. Împăratul neprimindu-i, fiind oameni fără importanță și cerând ca să i se trimeată, pentru ca pacea să fie o pace temeinică, oameni de văză, barbarii amânau lucrurile intenționat spre a câștiga răgaz, ca, în timpul armistițiului, să le sosească și cavaleria pe care o așteptau. În vremea aceasta soldații noștri în zăduful arșiței de vară se topeau cu gâturile uscate de sete, iar întinsul câmpiilor lucea de incendiile pe cari dușmanii le aprinseseră cu lemne și materiale inflamabile. Pe lângă această nenorocire se adăuga una și mai grozavă, că oamenii și vitele erau chinuite de foame.

În timpul acesta Fritigern, om iscusit și prevăzător, temându-se de caprițul războiului, a trimis pe răspunderea sa pe cineva din poporul său ca parlamentar, spre a cere să i se trimeată în grabă mai mulți nobili de seamă, având să-și ia asupra-și amenințările soldaților și să ne dea și cele de trebuință. Propunerea aceasta a unui rege ce inspira groază a fost bine primită și aprobată și a fost destinat, cu asentimentul tuturora, să se ducă drept obstacul Aequitius, o rudă a lui Valens, căruia îi era încredințată atunci cura palatului. Acesta a refuzat însărcinarea, fiindcă odinioară, fiind prins de dușmani, și, fugind dela Dibaltus¹⁾, se temea de o răzbunare a lor nesocotită. Atunci Richomer se oferă de bună voie, promițând că va merge bucuros, fiindcă socotea această faptă și frumoasă și demnă de un om viteaz și astfel plecă spre a da dovadă și de demnitate și de nașterea sa²⁾. Pe când se îndrepta spre lagărul dușmanilor, arcașii și scutierii pe cari îi cămănda pe atunci Bacurius din Iberia și Cassio, mergând în avântul lor aprins prea departe și ciocnindu-se cu vrășmașii lor, pe cât de prematur părea atacul, pe atât de nepotrivită părea retragerea; aceasta era o rușine pentru un început de războiu. Orice încercare de împăcare fiind zădărnicită, a fost de prisos și devotamentul lui Richomer care n'a mai putut să înainteze, iar călărimea Goților întorcându-se împreună cu Alatheus și cu Safrax, ajutată și de o ceată de Alani, sosind ca un fulger din munții cei înalți, culca la pământ, omorînd pe ori cine putea să găsească în cale.

1) Vezi nota dela pag. 88.

2) Pasagiul acesta are o lacună și deci nu este sigur.

XIII

Goții unindu-se la un loc, Thervingii subt Fritigern, Grunthungii subt Alatheus și Safrax, dau luptă deschisă cu Romanii. Ei pun pe fugă cavaleria romană și măcelăresc infanteria. Împăratul Valens își pierde viața în această bătălie. Corpul său n'a putut fi găsit.

Și, în vreme ce armele de apărare și armele de atac se ciocneau din ambele părți, și, în vreme ce zeița Bellona mai infuriată ca de obicei făcea să răsunе trompela ei cea lugubră pentru pieirea Romanilor, ai noștrii, deși începură să se retragă puțin, totuș rezistau, și bătălia, întocmai ca și o flacără în creștere, băga groaza în sufletele soldaților, fiind loviți mai mulți înși de izbiturile ucigătoare ale sulțiilor și ale săgeților. Apoi, ciocnindu-se, întocmai ca două excadrile de corăbii rostrate, și împingându-se unele cu altele, au fost aruncate de izbituri reciproce, ca și valurile de apă.

Și, fiindcă flancul nostru stâng înaintase până la carele dușmane, ar fi mers și mai departe, dacă i s'ar fi dat ajutoare; fiind însă părăsit de cavalerie și apăsât de mulțimea de barbari, a fost copleșit și respins, întocmai ca de prăvălirea unui munte de pământ: și s'au găsit pedestrașii fără apărare în manipulele lor și așa de strânși că nu putea cineva să scoată sabia sau să-și miște mâinile. Și din cauza prafului ce se ridica case nu se mai putea vedea cerul care răsună de strigătele îngrozitoare. Din această cauză armele aduceau moartea în toate părțile; ele nu dedeau greș și nu erau neucigătoare, fiindcă nimenea nu se putea apăra sau feri. Dar, deoarece barbarii cari porniseră în cete nenumărate ciopârțiseră la un loc și vitele și oamenii și, de oarece nu mai era loc nici pentru desfășurarea trupei nici pentru retragere, iar îngrămădirea din ce în ce mai mare înălțurase ori ce puțință de apărare individuală, ai noștri, în ultimul dispreț pentru moarte, ucideau cu sabia în mână pe oricine le ieșea în cale și din ambele părți coifuri și platoșe erau tăiate de loviturile de securi. Puteai să vezi aci pe barbarul voinic și fioros, cu fața crispată, răgind de durere, cu picioarele sau mâinile tăietate de fier ori cu pieptul străpuns și în prada morții mai aruncându-și încă ochii săi cei amenințatori; în urma celor ce s'au izbit între ei, câmpiile erau acoperite de trupurile celor ce căzuseră și se auzeau cu mare groază gemetele muribunzilor, străpunși de răni adânci. În această învălmășeală și zăpăceală atât de mare, legionarii istoviți de oboseală și de primejdii, nemai având nici putere nici minte de a mai lua o hotărîre și cei mai mulți fiind lipsiți de lănci cari se rupseseră în mâinile lor și mulțumindu-se să facă apel numai la săbiile lor, se repezeau în milocul cetelor

compacte ale dușmanilor, fără să se mai gândească la scăpare, văzând că nu au nici un loc de refugiu. Și, fiindcă terenul era acoperit de râuri de sânge și nu-i lăsa să înainteze, căutau în toate chipurile ca cel puțin să nu-și dea viața nerăzbunată. Și, așa de mare era focul din sufletul celor ce luptau împotriva celor ce le ieșeau în cale, că de multe ori unii cădeau de loviturile camarazilor lor. Moartea neagră într'un cuvânt acoperise totul de sânge și, ori unde-ți întorceai ochii, nu erau decât grămezi de oameni uciși și se călca fără cruțare peste cadavre lipsite de viață. Iar soarele de sus, străbătând constelațiunea Leului, a trecut în sânul Fecioarei cerești, dogorind mai ales pe Romanii istoviți de foame, prăpădiți de sete și sleiți de povara armelor. În cele din urmă, sub apăsarea greutății dușmanilor, liniile noastre de bătaie s'au înclinat și singurul mijloc ce l-au mai avut în marea lor nenorocire, a fost fuga, pe unde a putut fiecare.

Și în vreme ce, împrăștiindu-se cu toții, au apucat pe poteci necunoscute, împăratul cuprins de groaza morții, sărind cu anevoie printre grămezile de cadavre, s'a refugiat la Lancearii și la Mattiari cari stătuseră nemișcați, țepeni în locurile lor, câtă vreme se desfășura atacul dușmanilor. Văzându-l Traian zise că orice nădejde e pierdută, dacă împăratul părăsit de trupele romane nu găsește ajutor la auxiliari. Când a auzit aceasta comitele Victor, s'a grăbit să adune iute pe Batavi, așezați nu departe ca rezervă a împăratului dar, negăsind pe nimeni, s'a gândit să se scape singur și a fugit. De așisderea, s'au scăpat de primejdie în același fel Richoner și Saturninus.

Și, acum, barbarii cu ochii strălucind de furie, urmăreau pe soldații noștri prăpădiți din cauza sângelui ce pierdeau din vine și dintre cari unii cădeau de loviturile ce le primeau fără să știe de unde, alții de armele celor ce îi goneau și mulți chiar de armele alor noștri. Și nu se retrăgeau nici din fața celor ce uneori rezistau și nici nu cruța cineva pe cel ce se preda. Pe lângă aceasta, drumurile erau închise de corpurile celor ce-și dădeau sufletul în dureri din cauza rănilor primite și cari, împreună cu grămezile de cai morți, umpluseră câmpurile de cadavre. Acestui dezastru ireparabil care avea să apese multă vreme asupra destinului statului roman nu i-a pus capăt decât noaptea care din întâmplare a fost lipsită de strălucirea lunii.

La prima cădere a întunerecului, împăratul găsindu-se în mijlocul soldaților de rând, după cum se crede, căci nimeni n'a susținut că l'a văzut sau că ar fi fost de față, s'a prăvălit la pământ, fiind grav rănit de o săgeată și a murit apoi dându-și ultima suflare și, în urmă, n'a mai fost găsit nicăierea. Căci câțiva dintre dușmani, stând mai mult timp prin acele locuri spre a jefui pe cei morți, n'a mai îndrăznit nimeni nici dintre fugarii nici dintre localnici, să se ducă pe acolo. De o nenorocire

identică știm că a avut parte și împăratul Decius, luptând vitejește cu barbarii și căzând când i s'a poticnit calul pe care în goană nu l-a putut să-l reție și a fost aruncat într'o baltă, din care n'a mai putut să iasă afară și nici să mai fie găsit. Alții susțin că Valens nu și-a dat sufletul îndată, că s'a dus împreună cu câțiva candidați și câțiva eunuci la o casă țărănească din apropiere, zidită mai frumos și având și etaj și, în timp ce era bandajat de mâinile unui om nepriceput, a fost înconjurat de dușmani cari nu știau cine este și a scăpat astfel de rușinea de a ajunge prizonier. Căci, cei ce îi urmăreau încercând să rupă porțile ce erau asediate și fiind primiți dela etajul casei cu săgeți, spre a nu pierde printr'o zăbavă fără folos ocazia de a prăda, au îngrămadit împrejurul casei trosnii de lemne și de trestii, le-a dat foc și au ars clădirea cu oameni cu tot. Unul dintre candidați¹⁾, scăpând de aci pe o fereastră și fiind prins de barbari le-a descoperit faptul, umplându-i de amărăciune că au fost lipsiți de o mare glorie, că n'au putut să prindă de viu pe conducătorul statului roman. Acest tânăr, întorcându-se în urmă într'ascuns la ai noștri, a istorisit cum s'au petrecut faptele. De același fel de moarte știm că a pierit și Scipio al doilea, când a fost cucerită Spania, arzând într'un incendiu al dușmanilor, când s'a retras într'un turn, căruia i s'a dat foc. Este în orice caz neîndoios că nici Scipio nici Valens nu s'au bucurat de suprema onoare a înmormântării.

În acest dezastru enorm al mai multor bărbați iluștri, în fruntea cărora iese la iveală mai ales moartea lui Traian și a lui Sebastian, și-au găsit sfârșitul treizeci și cinci de tribuni, cu comandament și fără comandament, precum și Valerianus și Aequitius, unul având cura stabulorum, al doilea cura palatii. Între ei a căzut și Potentius, tribunul Promotilor²⁾, un tânăr în floarea vârstei, prețuit de toți oamenii de treabă și pe care îl recomanda atât meritele sale personale cât și meritele tatălui său Ursicinus, odinioară magister armorum. Și se constată că de abia a treia parte din armată a scăpat din acest măcel. Din analele istoriei, se vede, că în afară de lupta dela Cannae n'a fost nici un dezastru mai mare, deși uneori Romanii, păcăliți de suflul înșelător al soartei, au cedat nedreptății războaielor și deși bocetele Grecilor au exagerat uneori prăpădul armatelor lor.

XIV.

Caracterizarea împăratului Valens.

Astfel s'a sfârșit Valens, în preajma anului al cincizecilea al vârstei, după o domnie ceva mai puțin de patrusprezece ani.

1) *Candidați*, ofițeri de elită.

2) *Promotus* era ofițerul însărcinat cu personalul

Vom vorbi acum despre calitățile și defectele sale. Era prietin credincios și statornic, pedepsea repede intrigile, militar sever și păzitor al disciplinei și al legilor, veghetor și necontentit îngrijorat ca nu cumva cineva din rudele sale să aibă pretenții prea mari din faptul rudeniei, foarte circumspect în oferirea și retragerea funcțiilor, administrator echitabil al provinciilor, ale căror interese le păzea întocmai ca și interesele casei sale, căuta să ușureze cu o grijă deosebită sarcina impozitelor, nu permitea sporirea dărilor, era îngăduitor în recuperarea arieratelor, față pe hoji și față de judecătorii prinși cu luare de mită era fără milă. Și în această privință provinciile orientale nu-și amintesc că s'ar fi procedat mai bine sub un alt împărat. Era darnic, dar într'o măsură dreaptă; despre această avem o sumedenie de exemple, totuș este de ajuns să arătăm unul singur. Cum se întâmplă la curțile împărătești ca unii să fie lacomi după avere străină, dacă cineva cerea vre un bun fără stăpân sau altceva de acest fel, împăratul cu cea mai mare imparțialitate i-l acorda aceluia care îl ceruse, și păstrând puțină contestațiilor celor interesați, dar în același timp adăuga alți trei sau patru beneficiari cari câteodată nici nu făcuseră nici o intervenție, așa că cei ce erau ahtiați după câștig și lucrau să obțină câștigul, se vedeau micșorați în planurile lor. Cât despre edificiile pe care le-a construit sau le-a inaugurat, punându-le temelii în diferite cetăți și orașe, ca să nu fiu prea lung. le trec sub tăcere, ele putând fi văzute cu ochii de toți. Toate acestea, după părerea mea, sunt vrednice de a fi luate ca model: acum să arătăm și defectele acestui împărat.

El era de o necumpătată lăcomie după averi, incapabil de muncă, voia să apară de o mare asprime, era aplecat spre cruzime, de o fire grosolană, necultivat nici în indeletnicirile literare, nici în cele militare, își căuta bucurios de interesele și de avantajile sale, fără să-i pese de lacrimile celorlalți și atunci era mai fără îndurare, când, exagerând o vină întâmplătoare privitor la disperțul demnității sale sau de lèse majesté, în cruzimea sa mergea până la pedeapsa cu moartea și la confiscarea averilor celor bogăți. Și aceea nu se putea să i se ierte ca atunci când el voia ca toate procesele și toate anchetele să se facă după legi, nu suferea ca nimic să nu se facă în contra voinței sale, el însuși numind pe judecători. De altcum violent și furios, dădea ușor ascultare denunțurilor, fie că i se raporta adevărul, fie că i se raporta vr'o minciună, vițiu care este un defect grozav chiar și în afacerile private și de toate zilele.

Lăsător și lenș: de culoare negricioasă, având într'un ochi o albeață, dar care nu se vedea de departe, bine și legat ca membre, de o statură nici mare nici mică, cu picioarele puțin crăcănate, cu pânțelele cam mare.

Spunând acestea despre Valens credem că am spus totul :

că ele sunt adevărate o dovedește amintirea generației contemporane. Nu trebuie însă să trecem sub tăcere că atunci când oracolul tripodului pe care l-a consultat, după cum am arătat, Patricius și Hilarius, a pronunțat cele trei versuri profetice, ultimul vers era :

„In câmpiile lui Mimas ale răzbnătorului Ares“ ¹⁾ și cum el era încă neexperimentat și fără educație, la început n'a ținut seama de ele, cu timpul însă, în mijlocul celei mai grele situații, devenind grozav de fricos, se îngrozea numai la numele de Asia, amintindu-și de acea profecie : căci aflase spunându-i oamenii învățați, că și Homer și Tullius Cicero au scris despre muntele Mimas ce se ridică deasupra orașului Erythrea. În sfârșit după moartea sa și după retragerea dușmanilor, aproape de locul unde se crede că a căzut el, se spune că s'a descoperit un monument de piatră pe care era scris în caractere grecești că acolo a fost înmormântat un oarecare vechiu nobil Mimas.

XV.

Asediul Adrianopolului de către Goți. Deblocarea cetății.

Când noaptea a acoperit cu întunericul său, după lupta ucigătoare, pământul, cei cari au mai supraviețuit, unii au pornit la dreapta alții spre stânga, sau încotro îi mîna groaza, fiecare căutând la cei din apropiere ; dar cum nimerea nu putea să vadă în afară de sine pe ceilalți, socotea că o sabie îi atîrnă deasupra capului. Se auzeau numai, deși de departe, urletele grozave ale celor părăsiți și sugnișurile muribunzilor și gemetele sfâșietoare ale celor răniți.

Când însă a început se se facă de ziuă, biruitorii, întocmai ca fiarele înebunite mai grozav la vederea sîngelui, mînați și momiți de o speranță deșartă, se îndreptară în cete dese spre Adrianopol, cu gândul de a-l cuceri cu tot prețul, fiind informați de trădători și de transfugi că acolo se găsește fruntea magistraților și insigniile demnității imperiale, și tezaurele lui Valens, ascunse aci, ca fiind într'o mai mare siguranță. Și, pentru ca prin preamarea lor zăbavă să nu slăbească focul din suflute, la ora a patra din zi, înconjurând zidurile, începură lupta cu îndârjire, pe de o parte asediatorii dînd zor cu înăscuta lor sălbăticie spre a distruge, iar, pe de altă parte, apărătorii luptînd cu toate forțele lor. Și, fiindcă un mare număr de soldați și de ordonanțe, fiind împiedicați să intre în

1) Vezi XXIX 1. Sângele tău nu va fi curs nerăzbnut și Tisifona plină de mînie va pregăti în câmpiile lui Mimas ale lui Ares, răzbnătorul, un destin arit.

oraș cu vitele lor, se luptau vitejește, cum puteau, alipindu-se de pereții întăriturilor și lângă casele mărginașe și învinseseră furia celor ce-i amenințau pâna la ora a noua din zi, trei sute dintre aceștia, cari stătuseră chiar lângă ziduri, orânduindu-se în formă de ceată, plecară la barbari. Aceștia, punând mâna pe ei, îi uciseră pe dată cu cruzime, nu se știe în ce scop; din acest moment s'a observat că nimenea, nici în cea mai critică situație nu s'a mai gândit la așa ceva. După atâtea nenorociri îngrămădite una peste alta, o binecuvântată ploaie torențială, revărsându-se cu fulgere din norii cei negri, a pus pe goană cetele impresurătorilor și le-a făcut să se întoarcă la carele lor așezate în formă de cerc. Ei mai purtau însă în sufletele lor curaj și îndrăsneală, căci ne-au trimis printr'un sol o scrisoare ca să se predea îndată¹⁾... Dar, cel ce fusese trimis neîndrăznind să intre înăuntru, a dat scrisoarea unui creștin oarecare să o aducă și să o citească. Nefiind primit, după cum era și natural, tot restul zilei și noaptea întreagă a fost întrebuințată cu pregătirea operațiunilor de apărare. Pe dinăutru, porțile au fost blocate cu balovani mari; zidurile, în părțile lor neapărate, au fost întărite și s'au așezat, în locuri potrivite pentru aruncarea proiectilelor și a pietrelor, mașini de războiu și s'a îngrijit de apă de rezervă, căci în ajun unii soldați au suferit de o sete de moarte după apă.

La rândul lor, Goții, gândindu-se la rezultatul anevoios al războiului și fiind descurajați, văzând că cei mai viteji dintre ei sunt doborâți sau răniți și că în particular ei își irosesc puterile, au recurs la o stratagemă, plină de viclenie care a fost descoperită numai printr'o dreptate divină. Căci atraseră de partea lor pe câțiva candidați, cari cu o zi înainte trecuseră la ei, pentru ca, prefăcându-se că fug spre a se întoarce acasă, să ceară să fie primiți înăuntru zidurilor și intrând odată înăutru să pună foc pe furiș unei părți din cetate. Și la un semn dat pe ascuns, când mulțimea celor asediați s'ar strânge să stingă focul, cetatea, nefiind apărată să fie cucerită. Candidații, potrivit învoielii, porniră și când au venit aproape de șanțuri, întinzând mâinile și rugându-se au cerut să fie primiți înăuntru. După ce au fost primiți, căci nu se ridica nici o bănuială, când au fost întrebați despre planurile dușmanilor, s'au contrazis; de aici a urmat că fiind supuși mei anchete sângeroase, după ce au făcut mărturisiri pe față, de cecece veniseră să facă, au fost omoriți cu toți, tăindu-li-se capetele.

Deci, după ce s'a pregătit întregul aparat de luptă, când a sosit vechia a treia, barbarii lăsând la o parte teama de rănile din trecut, dădură năvală șiruri strânse asupra intrărilor de nepătruns ale cetății și... încăpățănarea soldaților²⁾). Dar lo-

1) Textul fiind defectuos, traducerea este nesigură.

2) Pasajul fiind deteriorat, traducerea nu este sigură.

cuitarilor, împreună cu soldații și oamenii de serviciu ai palatului, se ridicară cu mult curaj spre a-i goni și într'o mulțime atât de mare de dușmani nici o suliță de nici un fel, chiar aruncată fără țintă, nu putea să cadă fără efect. S'a observat însă de ai noștri, că barbarii se foloseau de aceleași arme cu cari erau atacați. S'a dat atunci ordin ca înainte de aruncare să fie tăiată legătura ce leagă fierul de lemn și să fie astfel aruncate săgețile din arc și cari în zborul lor își păstrau toată forța, dar întipfe în corp nu-și pierdeau puterea, sau cel puțin dacă cădeau în deșert, se frângeau pe loc. O întâmplare cu totul neașteptată a adus sfârșitul acestei lupte. O mașină de războiu ce arunca proiectile și pe care poporul de obicei o numește onagru¹⁾, așezată în fața șirurilor dese ale dușmanilor, a aruncat o piatră colosală, care, deși a căzut pe pământ fără efect, a băgat totuși atâta groază în ei, că de spaima acestui spectacol, părăsindu-și locul cu toții căutau să fugă. Dar la îndemnul șefilor, sunându-se din trompete, lupta s'a restabilit, însă, în acest chip, situațiunea Romanilor a ajuns mai bună, aproape nici o săgeată și nici o aruncătură de praștie ne rămânând fără efect. Căci, deși șefii pe care îi mâna dorința de a pune mâna pe tezaurile câștigate pe căi urite ale lui Valens, luptau în primele rânduri, înfruntând primejdiile, cei ce-i urmau nu erau la aceeași înălțime cu ei; căci unii se rostogoleau la pământ în ghiarele morții, fie zdrobiți de pietre enorme sau loviți în piept de proiectile, iar alții, ducând scările și pregătindu-se să se urce pe ziduri, erau aruncați din toate părțile, sub propiile lor greutăți, fiind zdrobiți în căderea lor de pietre, de bucăți de coloane sau de alte materiale cilindrice. Totuși priveliștea îngrozitoare a sângelui n'a abătut pe nimenea dintre barbarii furioși până seara dela măcel, mângâindu-se cu aceea că vedeau că și dintre apărători cădeau mulți de loviturile lor și se bucurau din depărtare. Și astfel se luptau cu curaj fără încetare și în toate chipurile unii pentru ziduri și alții împotriva zidurilor. Și fiindcă lupta se dădea fără ordine, pe apucate, și fără unitate, ceea ce era semnul unei deznădejdi de cauză, când s'a făcut seară, s'au întors cu toți triști la corturile lor și învinuindu-se unul pe altul de oarba lor nebunie că n'au părăsit, cum îi sfătuiseră mai înainte Fritigern, peste tot riscurile unui asediu primejdios.

1) Onager, măgar sălbatic.

XVI.

Goții, atrăgându-și pe Huni și pe Alani, încearcă să cucerească Constatinopolul. Generalul Julian măcelărește pe Goții din provinciile orientale.

După aceasta, tot timpul nopții, nu prea lung (căci era vară) s'au întors să-și lege rănile după priceperea lor în ale doctoriei, iar, când s'a făcut ziua, s'au sfătuit în fel și chip, pe ce cale să apuce, neștiind ce să facă; după multe discuții pentru și contra, se hotărăsc în urmă să ocupe și alte cetăți pline de bogății fiindcă, fugarii le arătase toate, ei cunoscând nu numai cele dinăuntrul orașelor, dar și cele din lăuntru caselor. Incuviințându-se această părere pe care au găsit-o folositoare, au pornit-o în marș domol, distrugând totul în calea lor prin jaf și incendii, fără să li se împotrivească cineva.

Iar cei ce fuseseră asediați la Adrianopol, după plecerea binevenită a Goților, aflând dela iscoade vrednice de credință că dușmanii au evacuat locurile din apropiere, au ieșit în puterea nopții, și ferindu-se de drumurile publice, au alergat prin păduri și prin poteci neumbrate, unii spre Filippopol și de aici spre Serdica, alții spre Macedonia, împreună cu bruma de averi ce le mai rămăsese și fiind preocupați numai și numai de fuga lor, în nădeidea că vor găsi prin aceste ținuturi pe împăratul Valens. Căci ei nu-și puteau deloc închipui că el ar fi căzut în vârtejul luptelor sau că cel puțin s'ar fi refugiat la cortul unde precum se crede a pierit în mijlocul flăcărilor.

Iar Goții, uniți cu Hunii și cu Alanii, popoare viteze și foarte războinice și oțelite în tot felul de strapățe, popoare pe cari iscusitul de Fritigern și le apropiase prin tot felul de făgădueli, deși și-au ridicat un lagăr lângă Perinth, n'au îndrăznit, fiindcă își aducea aminte de neizbânda de curând, nici să se apropie de zidurile cetății, nici să o atace, ci devastară până la ultima colibă, în lung și în lat, toate câmpiile cele bogate, ucizând sau robind pe locuitori. De aci, ahtiați după marile averi îngrămădite, se grăbiră să se ducă la Constantinopol, însă păstrând, de teama de vreo capcană, orânduirea de batalioane, în formă de patrat, și rezervându-și toate puterile lor pentru nimicirea acestei vestite cetăți. Când furia lor a început să se deslănțuiască, atingând aproape porțile zăvorite, o divinitate din cer i-a făcut să bată în retragere. Un corp de Saraceni, despre a căror origine și moravuri am spus mai multe în diferite ocazii¹⁾, fiind chemați acolo de curând, trupă potrivită mai mult pentru lupte de gherila decât de strategie regulată, având să se ciocnească cu o

1) Cf. XIV, 4.

ceată de barbari pe care i-a văzut pe neașteptate, s'a repezit din cetate cu toată încrederea în sine și, luptând multă vreme într'o luptă îndârjită, se retrag în cele din urmă, bătaia rămânând nedecisă. Orientalii însă câștigară printr'o întâmplare până atunci nemai văzută. Căci din ceata lor un om cu plete mari, gol cu totul în afară de brâu, scoțând un sbieret de fiară sălbatică, cu un pumnal în mână se repezi în mijlocul ceții de Goți și, după ce a ucis un dușman, și-a apropiat buzele de gâtul celui omorît și a supt sângele ce curgea. Barbarii îngrozindu-se de această monstruoasă priveștiște, de atunci înainte n'au mai fost după obiceiul lor așa de furioși, și când întrepindeau ceva, procedau cu pași mai șovăelnici. Iar, cu trecerea vremii, li s'a frânt și curajul, căci au văzut lungul circuit al zidurilor și al cartierelor nemărginite și frumusețile lor inaccesibile și mulțimea numeroasă de locuitori și alătura strâmtoarea ce desparte marea Neagră de marea Egee. De aceea, dărâmand atelierele pe care le pregăteau, după ce au suferit mai multe pierderi decât au pricinuit ei, au plecat de aci, împărăștiindu-se prin provinciile nordice pe cari le-au străbătut în libertate până la poalele munților Iuliani, numiți altă dată ai Veneției.

În timpul acesta Iulius, magister militiae trans Taurum, a făcut o strălucită faptă, și sănătoasă și energică. Căci, aflând despre evenimentele ce se petreceau în Tracia, a dat ordin ca toți Goții cari fuseseră primiți mai înainte și cari erau distribuiți în diferitele cetăți și castre, după ce li s'a dat scrisori secrete conducătorilor lor, toți fiind Romani, (ceea ce rar se întâmpla pe acele vremuri) să fie omoriți cu toții, ca la o comandă, în una și aceeași zi, fiind adunați în mahalale, în vederea primirii soldei făgăduite.

Acestea le-am descris eu, vechiu soldat și Grec după măsura puterilor mele, începând cu domnia împăratului Nerva până la moartea lui Valens, operă ce face dovadă de adevăr pe care, nici odată, pe cât socotesc, n'am căutat, cu știință, să-l denaturez prin tăcere sau prin minciună. Restul să descrie alții mai vrednici decât mine ca vârstă și ca învățătură. Dacă se vor găsi cari să voiască să întreprindă aceasta, le dau sfatul să-și modeleze limba pentru un stil mai elegant.

INDICELE NUMELOR PROPRII

- Abritus 20, 25.
Abtat Calessi 20.
Acontisma 34.
Actus 56.
Adrianopol 27, 59, 62.
Aegaeum mare 65.
Aeneas 34.
Aenus 34.
Aequitius 58, 60.
Aetius 12.
Aetna 43.
Agathyrsi 39.
Agrippinensis col. 23.
Alamanni 56.
Alani (Halani) 17, 39, 52.
Alatheus 41, 44, 58.
Alavivus 18, 22, 26, 27, 29, 42, 44.
Alpes, 24, 65.
Alutus 24.
Ammianus v. Marcellinus.
Amazones 39.
Amida 11.
Anchialos 34, 46.
Antiochia 11, 12, 14, 37, 48, 55.
Antoninus (Marcus) 54.
Antropophagi 39.
Appius (Claudius) 34.
Apros 34.
Argentaria 53.
Arabia 41.
Arbor Felix 55.
Arcidava 25.
Ardeal 22, 23.
Argeş 16.
Arethusa 34.
Arintheus 35, 36.
Aristoteles 34.
Armeni, Armenia 11, 37, 40, 47, 48.
Asia 24, 25, 26, 39, 62.
Athanaricus 16, 17, 18, 21, 23, 24, 26,
27, 28, 29, 30, 36, 41, 42, 44.
Atho 43.
Aufanes 23, 24.
Aurelius 20.
Aurelianus 20, 46.
Azov 19.
Bacaucis 25.
Bacurius 58.
Bănescu 19.
Baragan 28.
Barbu 17.
Barboşi 21.
Barzimeres 50, 51.
Basarabia 17, 18.
Bâsca 30.
Batavi 60.
Bellona 33, 36, 58.
Beroe 34, 52, 55.
Berzova 23.
Bessi 34.
Bianu 29.
Bizanţ 19.
Bononia 56.
Borysthenes 41.
Bosporus 34, 46.
Brătescu 25.
Bucovina 21.
Bulgaria 17.
Buneşti 29.

- Burghilea 30.
Buzău 22, 25, 26, 28, 29, 30.
Cabyle 56.
Calessi Abtat 20.
Callatis 34.
Callipidae 19.
Cappadocia 26.
Caracala 20.
Cassius 58.
Carpați 19, 21, 24, 25.
Carpi 17, 19, 20, 21, 35.
Carpiani 19.
Carpidae 19.
Carpicus 20.
Carpisculus 20.
Carpodaci 19, 20.
Cauca 22, 23, 24, 25, 80.
Caucaland 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27,
29.
Caucalandensis 44.
Caucasia, Caucasus, 18, 19, 21, 23, 24,
25.
Caucoenses 21, 23, 24, 25.
Celtae 53.
Chalcedoni 37.
Chiojdul 29, 30.
Cicero 14.
Cimbri 45.
Cimmerium 40.
Clark 15, 16.
Claudius 20, 46.
Cniva 20.
Coca 31.
Cogaeonum 25.
Cocani 30.
Colias 46.
Colonia 11, 24.
Commodus imp. 54.
Constantin imp. 16, 19, 25.
Constantinopol 27, 28, 36, 37, 48, 55,
64, 65.
Constantiu imp. 13.
Conea 22, 23.
Consistoriani 62.
Corduena 11.
Cornuti 51.
Cozia 22, 23, 24.
Criș 25.
Cyzicus 46.
Daci, Dacia 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 33, 46.
Dafne (Daphne) 16, 20, 35.
Danastrus 41.
Danubius v. Dunărea.
Decebal 19, 23.
Deceneus 25.
Decius 20, 25, 46, 60.
Devnia 17.
Dibaltus 51, 58.
Diculescu 18.
Didius (Marcus) 34.
Diocletianus 20.
Dronysopolis 34.
Dobrogea 20, 21, 25.
Domitian 13.
Donar 29.
Doricus 43.
Drăgan 21.
Drusus 34.
Dunare (Danubius) 11, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 25, 26, 27, 29, 35, 41, 42, 43,
56.
Durostorum (Dorostorum) 20, 26, 29,
34.
Egipt (Aegyptus) 12.
Epirus 46.
Ermanricus 41.
Erythraea 62.
Eumolpias 34.
Euripides 34.
Europa 24, 34, 39.
Euxinus pontus 34.
Fabricenses 46.
Fălticeni 29.
Farnobius 44, 51, 52.
Filipopolis (Philippopolis) 34, 46, 65.
Franci 53.
Frigeridus 51.
Fritigern (Fritigernus) 18, 22, 26, 27,
29, 43, 44, 45, 46, 47, 56, 57, 58,
64, 65.

- Frygia 35.
Fulda 15.
- Galați 21.
Galerius 20.
Gallia 11, 33, 48, 50, 53, 54, 57.
Gallien 20.
Gange 39.
Gaudentius 12.
Geloni 39.
Gepizi 22.
Gerasus 18, 21, 41.
Germani 29, 53, 54.
Giurescu 19, 25, 26, 29, 30.
Golta 30.
Gotanul 30.
Goteșul 30.
Gotul 30.
Goți 13, 14, 16, 17, 18, 20, 23, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 33, 35, 36, 41, 42, 46,
48, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 62, 63, 64,
65.
Gratianus 12, 48, 50, 51, 52, 53, 54,
55, 56, 57.
Graecia, Graeci 12, 21, 26, 37, 43, 46,
61, 62, 66.
Greuthungi 17, 36, 41, 42, 43, 44, 58.
- Haemimontus 33, 34, 48, 50.
Hadrianopolis (Adrianopol) 34, 46,
55, 65.
Halani-Alani 40, 41, 50, 56, 58, 64,
65.
Harbotha 21.
Hebrus 34, 56.
Hellespontus 43, 46.
Heraclea 34.
Hersfelder 15.
Hiberus 58.
Hilarius 62.
Hister v. Ister 34, 35, 39, 41, 42, 44,
50.
Hispania-Spania 60.
Homerus 33, 62.
Huni 17, 18, 20, 21, 29, 37, 38, 40, 41,
50, 64, 65.
Hunfalvy 22.
- Iazygi 19.
Illyricum (Iliria) 34, 52, 53, 55.
Intorsura Buzăului 30.
Iordanes 20, 27, 28.
Iorga 23, 28, 29.
Iovian 12, 13.
Isaccea 17, 18.
Ister v. Hister 20, 37, 51.
Istrița 28, 30.
Italia 15, 33, 34, 45, 52, 55.
Iulianus 11, 12, 13, 15, 55.
Iuliani (Alpes) 56.
Julius mag. 64.
Iustinian 27.
- Karpathos 21.
Karpete 21.
Kisch 23.
Kokel 22, 25.
Kükülö 22, 23.
- Lagarimanus 41.
Lancearii 59.
Lauriacum 55.
Lentienses 52, 53, 54, 56.
Libycus aequor 43.
Loviște 23.
Lucullus 34.
Lupicinus 43, 44, 45.
- Macedonia-Macedonicus 34, 46, 65.
Maetis, Maotica 37, 40.
Magnenticus 56.
Mallobaudes 53.
Mansuetus 23, 24.
Marcianopolis 17, 34, 36, 44, 50.
Marcomanni 42.
Marcus Aurelius 45.
Marcellinus (Ammianus) 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 26, 27,
31.
Maronea 34.
Mars 33, 40, 42, 49, 56, 63.
Martis Castra 56.
Masagetae 39.
Mattiarii 59.
Maurus 53.
Maximianopolis 34.

- Maximus 43.
Media 40, 43.
Mela 18, 24.
Melanthias 39, 55, 56.
Merobaudes 50.
Mesopotamia 11.
Mimas 62.
Minervia 23, 24.
Minucius 34.
Mitilene 11.
Mizil 23.
Moesia 25, 50.
Moldova 18, 29.
Mommsen 15, 16, 28.
Moscova 28.
Mundericus 41.
Muntenia 19.
Mutina 52.
Muzeu 26.
Mysia 34, 37.
- Nannienus 53.
Nerva 66.
Nervi (Neuri) 39.
Nestor 24.
Nice 55, 56.
Nicea 28.
Nicetas 26.
Nicopolis 34, 46, 55.
Nistru 19.
Noviodunum 17, 18, 36.
- Odessus 34.
Odobescu 28, 29.
Odrysaе 34.
Olt 22, 24.
Oltenița 18.
Ostrogoți 17.
- Padus 51.
Paeonia 37.
Pamphilia 46.
Pannonia 48, 53.
Parma 52.
Pârvan 25, 28.
Patricius 62.
Pauly-Wissowa 14, 23.
Petulantes 53.
- Perinthus 34, 64, 65.
Persi, Persia 11, 12, 39, 40, 47.
Pietroasa 27, 28, 29, 30.
Plautus 14.
Plinius 18, 19, 24.
Pomponius (Mela) 18.
Pontus Euxinus 18, 42, 65.
Popa Lisseau 21, 22.
Potentius 61.
Potula 28.
Priarius 52, 53.
Procopius 16, 33, 35, 41.
Profuturus 48, 50.
Promotori 61.
Propontida 34, 46.
Prut 19, 21.
Ptolemeu 24, 25.
Putna 21.
- Quadi 42.
- Raetia 52.
Rausimod 19.
Ravennas 25.
Regium 52.
Rhenus-Rin 11, 48, 53.
Rhodope 34, 51, 55.
Richomeres 47, 48, 50, 57, 58, 60.
Roma, Romani, 11, 12, 17, 18, 19, 20,
25, 26, 27, 35, 36, 42, 43, 44, 45, 47,
48, 49, 50, 53, 58, 59, 60, 61, 63, 64,
66.
Români 16, 18, 22.
Roxolani 19.
- Safrax 41, 44, 58.
Salices-Sâlcii 48.
Saraceni 65
Sarmatia, Sarmati 18, 19, 22, 23, 24,
44.
Sașii 23.
Saturninus 50, 60.
Sauromati 39.
Sava Gotul 28.
Scipio 60.
Scordisci 33
Scyri 20.
Scutarius 55.

- Scythia, Scythicus 39, 40, 46, 50.
Sebastianus 55, 56, 57, 60.
Seeck 14.
Seræ 39.
Serdica 65.
Serri 16, 18, 19, 24, 35.
Silvanus 11.
Sirmium 11, 56.
Siret 17, 21, 23.
Slavi 22.
Sozomen 27.
Spania 22.
Spanțov 21.
Stagira 34.
Sueridus 46.
Succi 33, 55.
- Tacitus (Cornelius) 13.
Taifali 18, 21, 41, 51, 52.
Tanais, Tanaitæ 39, 41.
Târnava 22, 23, 25.
Taurus 64, 65.
Terentius 14.
Teutones 45.
Theodosie 20, 22, 27.
Theodorus 37.
Thervingi 16, 17, 19, 36, 41, 42, 44,
45, 58.
Thessalia 46.
Thessalonica 46.
Thracia 12, 33, 34, 42, 43, 46, 47, 48,
50, 51, 52, 55, 56, 57.
Tibiscum 25.
Tomaschek 25, 26.
Tomi 34.
Traianus imp. 19, 23, 25, 34.
Traianus gen. 46, 47, 48, 50, 55, 56,
60.
- Transmarisca 16.
Trebonianus (Gallus) 20.
Tullius (Cicero) 34, 62.
Turtucaia 16.
- Ulfila 26, 27, 30.
Ungaria, Ungurii 19, 23.
Ursicinus 11, 61.
Uscudama 34.
- Vâlcea 23.
Valens 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 26,
27, 33, 35, 36, 37, 41, 42, 44, 47, 48,
50, 52, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63,
64, 65, 66.
Valentinianus II 13.
Valerianus 20, 25, 60.
Valesius 13.
Vatican 15.
Veneti 65.
Vergilius 65.
Victor 35, 36, 47, 57, 60.
Videricus 41.
Vidini 39.
Viminacium 25.
Visigoții 16, 17, 18, 21, 22, 25, 26, 29,
30.
Vithericus 43.
Vithimir 41.
Wrede 30.
- Xenopol 24, 25.
- Zamolxes 25.
Zeiller 26, 27.
Zosimus 19, 20, 22.

C U P R I N S U L

	Pag.
1. Prefața — — — — —	7
2. Introducere — — — — —	11
3. Textul latin — — — — —	33
Liber XXVII — — — — —	33
Cap. IV. Describuntur populi, et VI provinciae Thraciarum singularumque clarae urbes	33
Cap. V. Valens Aug. Gothis bellum infert et post triennium pacem cum eis facit — —	35
Liber XXXI — — — — —	36
Cap. I. Caedis Valentis Aug. et cladis a Gothis inferendae prodigia — — — — —	36
Cap. II. De Hunorum et Alanorum aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et mo- ribus — — — — —	37
Cap. III. Huni Alanos Tanaitas armis au pactis sibi adiungunt, Gothosque invadunt, ac suis sedibus pellunt — — — — —	41
Cap. IV. Theruingi finibus suis expulsi a Roma- nis transportantur in Thraciam. Greuthun- gi furtim ratibus Histrum transeunt —	42
Cap. V. Thervingi a Valente deficiunt et Lupi- cinum cum suis fundunt — — — — —	44
Cap. VI. Sueridus et Colias, una cum suis prius recepti cur rebellaverint et Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias co- nuersi — — — — —	46
Cap. VII. Profuturus et Traianus ac Richome- res pugnant cum Gothis — — — — —	47

	<u>Pag.</u>
Cap. VIII. Clausi intra Aeminontanas Gothi, deinde a Romanis emissi Thraciam foedant et Barzimerem interficiunt — — —	50
Cap. IX. Frigeridus Farnobium cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis uita et agri circa Padum dati — — — — —	51
Cap. X. Lentienses proelio superati, post dedicationem domum redire permissi — — —	52
Cap. XI. Sebastianus Gothos spoliis onustos concidit. Gratianus Aug. ad patrum Valentem properat ei auxilium laturus — —	55
Cap. XII. Valens Aug. cum Gothis pugnare constituit — — — — —	56
Cap. XIII. Gothi omnes in unum coniuncti cum Romanis confligunt et cum maxima strage in fugam coniciunt. Valens Aug. occisus nusquam comparuit — — — — —	58
Cap. XIV. Valentis Aug. uirtutes et uitia — —	61
Cap. XV. Gothi uictores Hadrianopolim oppugnant et omnia frustra experti discedunt —	62
Cap. XVI. Gothi frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Julius, mgaister militum trans Taurum, Orientales provincias Gothi exonerauerit — — — — —	64
4. Traducerea — — — — —	67
5. Indicele — — — — —	107